

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Faderskapets Ändrade Ideal

Pappors berättelser om sitt faderskap 1979-2009

Masteruppsats 30 hp, Vt 2012
Författare: Nina Tryggvason
Handledare: Barbro Lennéer-Axelsson

Title: Changing Ideals of Fatherhood – Fathers stories of their paternity 1979-2009

Author: Nina Tryggvason

Key words: Fatherhood/paternity, parenthood, young parents, teenage parents

Abstract.

Paternity is generally an unexplored field, especially in families where one or both parents are teenagers when the first child is born. This paper is based on interviews with fathers who 30 years ago had a child with a woman in her teens. The starting point of the study is a survey conducted approximately 30 years ago which focused on mothers and fathers perceptions and needs when becoming parents. Six of the fathers who participated in the original investigation, in today's follow-up interviews tell us how they practiced and experienced their paternity in those 30 years. The essay's overall purpose is to examine how men's parenting is performed and experienced in this context and what kind of influence factors like age, gender and changes in family patterns have had for the practice of parenting. The men's stories have also been analyzed in relation to previous research and theories about social changes that occurred during these years in terms of changing family patterns and change in the concept of parenthood. The result shows that father's experiences vary. Having children is described as a challenge that fathers deal with by fighting and taking responsibility, which is often interpreted to mean that they should stick around and support the family. Generally, the responsibility of the family is traditional and gender stereotyped. Age, both their own and the other parent appear to be important for most fathers. The fathers who attribute age significance are also the ones who still have good relationship with the child's mother and are still in a responsible position towards the child, even in separation. Father's experience of their paternity in relation to their children can be described in three categories and the most common category is the sense of inadequate. Inadequacy can be understood as a result of the father's devotion to work at the expense of contact with the children. Meanwhile, today's changing norms and expectations that fathers should be caring and providing makes the previous priorities perceived as incorrect and are leaving the fathers with a sense of loss and failure. The study shows that the category of sex turns out the category of age in most families. Even though the mothers are the youngest they are still expected to take the greatest paternal responsibility. But there are also examples of the opposite. When age becomes a factor to be reckoned with, stereotypical gender expectations are changing.

Sammanfattning

Faderskap är generellt ett outforskat område, inte minst i familjer där en eller båda föräldrarna är tonåring då första barnet föds. Denna uppsats bygger på kvalitativa intervjuer med fäder som för 30 år sedan fick barn tillsammans med en kvinna i tonåren. Studien utgår från en undersökning som gjordes för ca 30 år sedan och som då hade fokus på hur det kunde vara att bli förälder. Sex av de fäder som deltog i den ursprungliga undersökningen har i dagens uppföljande intervjuer fått berätta hur de utövat och upplevt sitt faderskap under dessa 30 år. Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka hur mäns föräldraskap gestaltat sig och upplevts i familjer där mamman är tonåring då första barnet föds och vilken betydelse ålder, kön och förändrade familjemönster haft för upplevelsen och utövandet av föräldraskapet. Männens berättelser har analyserats i relation till tidigare forskning och teorier kring samhällsförändringar som ägt rum under dessa år vad gäller förändrade familjemönster och förändrad syn på föräldraskap i relation till kön och ålder.

I resultatet framkommer att fädernas erfarenheter varierar. Att få barn beskrivs som en utmaning som papporna hanterar genom att kämpa och ta ansvar, vilket oftast tolkas som att de bör stanna kvar och försörja familjen. Trots att de alla tillhör samma kohort och vuxit upp under liknande omständigheter så utvecklar de olika typer av faderskap, här kategoriserat som *familjeförsörjaren*, *back up föräldern* och *den aktiva omsorgsgivaren*. Generellt är ansvaret i familjen traditionellt och könsstereotyp vilket innebär att mödrarna är de som, trots sin lägre ålder, tillägnar sig föräldraskapet som en del av identiteten. Åldern både den egna och den andra förälderns framstår som betydelsefull för de flesta fäderna. De fäder som tillskriver ålder betydelse är också de som har en fortsatt god relation till barnets mamma och fortsatt ansvarig position till barnet även vid separation. Pappornas upplevelse av sitt faderskap i relation till barnen kan beskrivas i tre kategorier där den vanligaste är känslan av *otillräcklighet*. Otillräckligheten kan förstås som ett resultat av att fäderna ägnat en stor del av livet åt arbetet på bekostnad av kontakten med barnen. Samtidigt gör dagens förändrade normer och förväntningar på att fäder ska vara omsorgsgivande att tidigare prioriteringar upplevs som felaktiga.

Studien visar att kategorin kön slår ut kategorin ålder i de allra flesta familjerna. Moderscentreringen gör att trots att mödrarna är yngst är det ändå de som förväntas ta det största föräldraansvaret. Men det finns också exempel på det motsatta. När ålder blir en faktor att räkna med kan stereotypa könsförväntningar förändras.

INLEDNING	4
BAKGRUND TILL DEN AKTUELLA STUDIEN.....	6
PAPPORS DUBBLA FRÅNVARO	6
PROJEKT UNGA FÖRÄLDRAR IGÅR- IDAG 1979-2009	7
ÖVERGRIPANDE SYFTE OCH SPECIFIKA FRÅGESTÄLLNINGAR	8
TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER OCH TIDIGARE FORSKNING	9
FAMILJENS FÖRÄNDRING	9
<i>Få barn tidigt blir omodernt.....</i>	<i>11</i>
<i>Svårigheter och tillgång till stöd</i>	<i>11</i>
<i>Föräldraskap och kön.....</i>	<i>12</i>
MÄNS FÖRÄLDRASKAP	13
<i>Framväxten av nya faderskapsideal</i>	<i>13</i>
<i>Studien från 1983</i>	<i>14</i>
<i>Ovillkorligt föräldraansvar eller Omsorgspappa på egna villkor</i>	<i>16</i>
<i>Kampen mellan det traditionella och moderna</i>	<i>17</i>
<i>Tid, rum, kön och identitet.....</i>	<i>19</i>
<i>Sammanfattning tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter</i>	<i>20</i>
METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	22
DET NARRATIVA PERSPEKTIVET	23
<i>Svårigheter med den narrativa metoden.....</i>	<i>24</i>
URVAL OCH BORTFALL	26
INTERVJUERNAS GENOMFÖRANDE	27
TRANSKRIPTION OCH ANALYS	28
ETISKA ÖVERVÄGANDEN	29
REDOVISNING OCH ANALYS AV EMPIRIN	31
PAPPORNA.....	31
<i>Dåtid genom nutidens lins</i>	<i>32</i>
<i>Pappa som familjeförsörjare, back-up och aktiv omsorgsgivare</i>	<i>33</i>
<i>Familjeförsörjaren</i>	<i>35</i>
<i>"Back up" förälder.....</i>	<i>38</i>
<i>Aktiv omsorgsförälder</i>	<i>40</i>
<i>Sammanfattande reflektioner.....</i>	<i>44</i>
FÖRÄLDRASKAPETS UTMANINGAR OCH BEMÄSTRANDE.....	48
<i>Den egna livshistorien</i>	<i>48</i>
<i>Att inte ha gjort sin ungdom färdigt</i>	<i>49</i>
<i>Prioritering mellan arbete och familj.....</i>	<i>53</i>
<i>Relationen till den andra föräldern</i>	<i>56</i>
<i>Vändpunkter och variation över tid.....</i>	<i>58</i>
<i>Relationen till barnet.....</i>	<i>60</i>
<i>Sammanfattande reflektioner.....</i>	<i>63</i>
PAPPOR OCH UNGT FÖRÄLDRASKAP	66
<i>Slutord</i>	<i>70</i>

Inledning

*Ja det var helt toppen javisst. Men det var vid födseln... där så blev jag rädd, jag blev ju utvisad. Hon föddes med sugklocka; Ut du har inget här å göra nu!
Och en som är så ung och aldrig har varit på... sitter därute å skakar tänder. Så det var en väldigt dålig upplevelse.*

Pappans svar kommer blixtnabbt, minnet av att ha blivit ställd utanför och lämnad ensam med sin rädsla tycks ha gjort ett djupt intryck. Pappans sätt att förstå situationen såhär i efterhand, handlar dels om att han som pappa inte var välkommen men också att han på grund av sin ungdom och bristande erfarenhet hade svårigheter att hantera sin belägenhet. Citatet är ett exempel på hur det kan upplevas att bli pappa och att vara ung förälder, vilket är de båda teman som denna uppsats kretsar kring.

Att bli förälder i tonåren ses idag ofta som riskfyllt och förknippat med långvariga hälsomässiga, ekonomiska och sociala problem för mammor och barn (se t.ex. Social rapport 2010 och Hertfeldt Wahn, 2007). Män är ofta några år äldre än sina kvinnliga partners vilket innebär att det i praktiken är mammans ålder och föräldraskap som ses som problematiskt. Pappornas betydelse för sina barn och del i familjen är ett relativt förbiset område i det sociala arbetets praktik men även i den forskning som rör ungt föräldraskap. I den här uppsatsen har jag därför valt att fördjupa förståelsen för mäns föräldraskap i familjer där mamman var i tonåren då första barnet föddes. Uppsatsen bygger på sex pappors berättelser om hur de uppfattat och upplevt sitt föräldraskap från det att barnen föddes för ca 30 år sedan fram tills idag.

I den moderna familjeforskningen betraktas inte längre familj och föräldraskap som något som är på ett speciellt sätt. Familjen är vad man *gör* i vardagen "doing family" och hur man pratar om familj i det privata och offentliga livet (Morgan, 1999). Familjer kan se ut och "göras" på många olika sätt. I detta sammanhang handlar det om att undersöka hur faderskap upplevts och utövats i heterosexuella parrelationer där paret fått barn tidigt i livet. Uppsatsen handlar om hur fäder tillsammans med mödrar och barn organiserar, praktiserar, förhandlar och pratar om sina vardagsliv. I linje med detta har deltagarna i undersökningen ombetts att berätta vad de gjort i sin vardag under barnets uppväxt och vilka innebörder de lagt i sina handlingar, med fokus på faderskap. Men faderskap är aldrig bara faderskap utan hänger också samman med andra existensvillkor. Deltagarna i studien har därför uppmuntrats att berätta, inte bara om faderskap, utan också om andra delar av livet som de upplevt haft inverkan på utövandet och upplevelsen av föräldraskapet.

Bakgrund till den aktuella studien

Pappors dubbla frånvaro

I mitt tidigare arbete med barn och familjer inom socialtjänsten kom "familj" ofta i praktiken att handla om mödrar och barn. Trots att jag mestadels arbetade med små barn och nyblivna familjer, så hade fäderna ofta hunnit bli perifera personer i sina barns liv, oavsett om de levde tillsammans med barnets mamma, om de separerat eller aldrig bott ihop. Under några år arbetade jag med att starta grupper för blivande och nyblivna tonårsmödrar och fäderna till barnen. Ganska snart rann fädernas deltagande ut i sanden. Det blev i realiteten mammorna och barnen som fortsatte träffas. Varken papporna själva, mammorna eller de professionella hade särskilt stora förväntningar på pappornas engagemang. Forskning kring arbete med familjer inom socialt arbete bekräftar att detta är en erfarenhet som delas av många.

I en artikel i socialvetenskaplig tidskrift (Petersson, 2006) analyseras skillnader i hur mödrars och fäders föräldraskap framställs och bedöms i barnavårdsutredningar. Både nationell och internationell forskning visar på att det ställs helt andra krav på mödrar än på fäder. Mödrarna granskas mer ingående än fäderna, som är näst intill osynliga i dessa sammanhang. Förklaringen till skillnaden är dels att bedömningar av omsorg utgår från den traditionella kärnfamiljsnormen, där mannen förväntas arbeta och försörja familjen och kvinnan att ta hand om hem och barn. Omsorgen bedöms också med utgångspunkt från psykologiska teorier som fokuserar mor-barnrelationen vilket innebär att fädernas omsorg sällan utreds. Även insatserna inom socialtjänsten koncentreras på mödrarna. I utredningarna framträder mödrar och fäder på olika sätt både i relation till barnen och till socialtjänsten. Fäderna vill ha kontakt med barnen men menar sig inte kunna ta det dagliga ansvaret för dem, vilket Petersson uttrycker med Slembrook och Hall (2003) som "*Caring but not coping*". När fäderna intar denna position uppfattas den som moraliskt legitim och de krav som ställs anpassas därefter. Exempelvis noteras pappornas deltagande på ett föräldramöte som något positivt värt att poängtera och som ett tecken på stabilitet, medan mödrarnas närvaro inte antecknas utan tas för självklar. I utredningstexterna finns få beskrivningar av hur fäderna är i sin omsorgsrelation till barnen. Istället är det mest i situationer som kan kategoriseras som negativa t.ex. vid våld och aggressivitet mot mamman och/eller barnet som papporna synliggörs. I förlängningen innebär detta en syn på pappan som inte riktigt tillhörande familjen eller en person som har negativ inverkan.

I min magisteruppsats "Man ska gratulera, det är något fint att få barn" (Tryggvason, 2006) intervjuade jag sju kvinnor i åldrarna 15-19 år under deras graviditet och under barnets första år. Syftet med uppsatsen var att belysa hur det kan vara att bli mamma

som tonåring idag. Jag frågade mig vilken betydelse omgivningens reaktioner och stöd kunde ha för mammornas upplevelse och sätt att hantera föräldraskapet. I studien framkom att samtliga mammor kände sig ifrågasatta av omgivningen, men upplevde sig själva som bra föräldrar. Det som bekymrade dem var hur relationen till barnets pappa skulle utvecklas. För mammorna var det tveklöst att de själva skulle finnas kvar för barnet, men osäkerheten var stor om pappan skulle finnas kvar som förälder under barnets uppväxt. Även Bangura Arvidsson (2003) tar i sin avhandling, "Ifrågasatta fäder", upp frågan om fäders frånvaro i det sociala arbetet. Hon menar att fäderna är dubbelt frånvarande. De finns varken med i forskningen eller i praktiken. Vilket inte bara handlar om pappornas faktiska frånvaro, utan också det sociala arbetets modersfixering.

När det gäller barn till unga mödrar visar både nationell och internationell forskning att det finns anledning till oro för hur det ska gå för barnen. I en svensk doktorsavhandling undersöker Cecilia Ekéus (2004) genom registerstudier barnens hälsotillstånd. Hon konstaterar att förskolebarn till tonårsmödrar löper 40% ökad risk för oavsiktliga skador och en fördubblad risk för skador orsakade av våld. Ekéus undersöker även fädernas situation och konstaterar att många av dem lever ett så problemfyllt liv med droger, kriminalitet och våld att det påverkar deras föräldraförmåga.

Sammantaget visar både forskning och praktik på en ambivalent inställning till de "unga" mödrarna och de "problematiska" fäderna. Moderscentreringen blir avgörande för att det i slutändan är mödrarna som trots sin ungdom förmodas ta det största föräldraansvaret. Marginaliseringen av papporna i dessa familjer kan få allvarliga konsekvenser inte bara för papporna själva utan även för barnen. I den här uppsatsen har jag därför valt att fördjupa förståelsen för mäns föräldraskap i familjer där mamman var tonåring då första barnet föddes.

Projekt unga föräldrar igår- idag 1979-2009

Föreliggande studie är en del av ett större projekt. Med stöd från allmänna barnhuset genomfördes 1978-1979 en longitudinell totalundersökning på alla gravida kvinnor i Bengtsfors kommun och Sylte kommun del i Trollhättan. Undersökningen var ett samarbete mellan Barnkliniken och Barnhälsovården på Centrallasarettet i Vänersborg och Socialhögskolan vid Göteborgs Universitet. Studiens huvudsyfte var att kartlägga och undersöka blivande och nyblivna föräldrars behov, problem och önskemål under graviditeten och barnets första levnadsår. Man ville också undersöka om landsortsfamiljer skiljer sig från storstadfamiljer i några avseenden. Frågeställningarna spände över ett brett register och rörde skilda områden som t.ex. kostvanor, samspel i familjen, fördelning av föräldraledighet och barnets vård och

fostran. Totalt deltog 166 familjer i undersökningen som genomfördes från 3:e graviditetsmånaden tills barnet hunnit bli ett år. Kvinnan intervjuades 3 ggr under graviditeten och 4 ggr efter barnet fötts. Dessutom intervjuades mannen och kvinnan tillsammans 2 ggr under barnets första levnadsår. Resultatet av undersökningen utmynnade i en rapport som användes som grund för en förändrad och förbättrad mödra- och barnhälsovård och fick titeln *"Att bli förälder- en familjestudie under graviditet och barnets första levnadsår"* (Strömbergsson, Lennéer-Axelsson, Samuelsson, Frankenberg, Jonsell & Osland-Johansson, 1983).

I slutsatserna konstateras att det inte är någon större skillnad mellan landsbygdens och stadens småbarnsföräldrars behov av stöd. Däremot visade sig unga och lågutbildade föräldrar behöva ett annorlunda och mer individualiserat stöd som inte baserades på skriftlig information utan mer på kontinuerliga personliga kontakter eftersom de varken tog till sig skriftlig information eller ville delta i föräldragrupsaktiviteter. När vi 30 år senare fick möjlighet att genom ett forskningsprojekt följa upp hur det gått för några av familjerna föll därför valet på gruppen unga föräldrar.

Det är unikt i vårt land att en uppföljning görs efter så lång tid. Undersökningsgruppen består av de 16 kvinnorna vilka för ca 30 år sedan blev mammor innan 20 års ålder, fäderna till barnen, samt barnen själva. Med hjälp av den information som samlades in (1978-1980) och med hjälp av nyinsamlat material i form av intervjuer 2009 har projektet syftat till att belysa hur familjeliv och föräldraskap upplevts och utövats av föräldrarna och hur det upplevts och uppfattats av barnen. 25 intervjuer har genomförts med 10 mammor, nio barn och sex pappor och resultatet redovisas i en bok med titeln *"Unga föräldrar-identitet, möjligheter och utmaningar"* (Tryggvason, Sorbring & Samuelsson, under utgivning, 2012). I denna uppsats har jag valt att mer specifikt utgå från intervjuerna med de sex papporna och ha ett mer riktat fokus på männens föräldraskap.

Övergripande syfte och specifika frågeställningar

Det övergripande syftet med denna delstudie är att undersöka hur mäns föräldraskap gestaltat sig i familjer där mamman är tonåring då första barnet föds och vilken betydelse ålder, kön och förändrade familjemönster haft för upplevelsen och utövandet av föräldraskapet.

I ovanstående syfte ingår följande frågeställningar:

- Hur beskriver männen sin roll som, uppgift och betydelse i vardagslivet under olika perioder av barnets uppväxt?

- Vilka livshändelser och utmaningar framstår i berättelserna som betydelsefulla/avgörande för utövande och upplevelse av faderskapet och vilka strategier har männen använt sig av i samband med dessa?
- Hur tänker och resonerar männen kring eventuell betydelse av ungt föräldraskap?

Teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning

I detta avsnitt beskrivs i korta drag den kontext som omgett och omger det moderna och senmoderna föräldraskapet i Sverige under de 30 år som männen i studien varit pappor. Detta för att kontexten är betydelsefull för pappornas upplevelser och erfarenheter av föräldraskap och för deras möjligheter att sätta ord på det de har varit med om.

Forskningen är hämtad från familjeforskning och faderskapsforskning i socialt arbete och från närliggande områden som psykologi och sociologi. Någon specifik svensk forskning kring faderskap ur fädernas perspektiv i "tonårsfamiljer" har jag inte funnit. Däremot finns enstaka studier inom vårdvetenskapsområdet som undersöker mödrarnas och barnens situation där även fäderna nämns. Dessa studier är gjorda utifrån ett "barnmorskeperspektiv" och har fokus på föräldraskap under graviditet och småbarnsår (se t.ex Ekéus, 2004, Rubertsson, 2004, Hertfeldt & Wahn 2007). Faderskapet i dessa studier framstår som problematiskt och ifrågasatt. Jag valde därför att även ta med en avhandling från socialt arbete "Ifrågasatta fäder" av Bangura Arvidsson (2003) som undersöker olika bilder av fäder till socialt utsatta barn. Detta innebär inte att fäderna i denna studie behöver ses, varken av sig själva eller av omgivningen, som ifrågasatta, särskilt med tanke på att deras faderskap påbörjades för 30 år sedan då ungt föräldraskap inte betraktades som en risk på samma sätt som idag.

Familjens förändring

När det moderna samhället formades i Sverige under 1900 talet förändrades familjelivet på flera sätt. Urbaniserings- och industrialiseringsprocessen innebar att män, kvinnor och barn inte längre befann sig på samma plats under dagarna. Lönearbetet innebar också att mäns och kvinnors uppgifter separerades då männen blev familjens huvudförsörjare och kvinnan ansvarade för hem och barn. När välfärdsstaten växte fram fick familje- och rättvisefrågor stort utrymme och den tilltagande individualiseringsprocessen fick till följd att familjens betydelse förändrades från att ha varit ett mål i sig till att istället bli den ram och det medel som individerna utvecklas i och genom (Johansson, 2009).

1970 talet innebar en brytpunkt där det klassiska patriarkatet försvagades genom att allt fler kvinnor började förvärvsarbeta och mannen är inte längre var ensamförsörjare. I takt med dessa förändringar ställdes också nya krav och förväntningar på både fäder och mödrar (Johansson, 2009). Även synen på barnet har förändrats och barn ses alltmer som individer med egna rättigheter. Som första land i världen genomförde Sverige 1974 en reform som möjliggjorde en könsneutral arbetsdelning med lika möjligheter för föräldrar att stanna hemma och ta hand om sina barn och idag betonas alltmer ett gemensamt föräldraansvar vilket också beskrivs som en rättighet för barn att ha god kontakt med båda föräldrarna.

Ett återkommande tema i både nationell och internationell forskning om familj och föräldraskap är frågan om förändring och stabilitet inom och runt familjen. Förändringen kan ges positiva eller negativa associationer beroende på hur den beskrivs. Utgångspunkten är att det i det västerländska samhället skett en förändring från en traditionell familjeform som bygger på heteronormativitet till många möjliga sätt att "göra familj" Silvia & Smart (1999). Mönstret för familjebildning har förändrats på många sätt. Människor gifter sig och bildar familj senare i livet (om alls), skilsmässorna ökar, man skaffar färre barn och de flesta väljer att få barn senare i livet.

Silva & Smart menar att det ständigt pågår en kunskapsteoretisk och politisk diskussion om vad familjen är och bör vara. De flesta definierar tveklöst familj som en heterosexuell enhet som baseras på giftermål och samboende vars främsta uppgift är att inpränta "riktiga" värderingar i barnen. Denna inramning av hur familjer borde vara, ställs sedan vid sidan av statistik om skilsmässor, ensamstående föräldrar och brottslighet på ett sätt som får det att se ut som om det ena beror på det andra. Den här formen av logik och retorik är vanlig i politisk argumentation vid försvar av den traditionella familjen ofta med en underton av risk för samhällets upplösning om familjer får se ut hur som helst. För andra ses inte familj som något entydigt måste höra ihop med äktenskap, sammanboende eller heterosexualitet, istället betonas olikhet. Man kan "göra familj" på många sätt. Olikheten ses inte som ett tecken på moraliskt förfall och det är inte ett hot mot vare sig familjer eller samhället. Istället ses förändringen som en del av större förändringar som sker i samhället, t.ex. förändrade arbetsmönster, en annorlunda syn på kön och ökade valmöjligheter vad gäller sexuell orientering. Som motbild till talet om förändring kan ställas att de flesta barn 73 % (SCB, 2008) mellan och 0- 17 år växer upp och bor med båda sina föräldrar i en traditionell kärnfamilj. I de flesta familjer är det också fortfarande kvinnorna som tar det största ansvaret för hem och barn även om både män och kvinnor säger sig instämma i den offentliga jämställdhetsretoriken. (se t.ex. Bäck Wiklund 1997, Magnusson, 2006)

Få barn tidigt blir omodernt

En sak som har förändrats under de 30 år som denna undersökning handlar om är när i livet man väljer att skaffa barn. Trenden är att man först ska utbilda sig, skaffa bostad och arbete och sedan eventuellt bilda familj. Detta innebär att det är allt ovanligare att skaffa barn som tonåring i Sverige. När den ursprungliga undersökningen genomfördes 1979-80 var det betydligt vanligare att bli mamma som tonåring i Sverige. 1973 var 15% av förstföderskorna 19 år och yngre, 1979 hade siffran sjunkit till 10,7 % och 2007 var det bara 3,5% av alla förstföderskor som var tonåringar då de fick sitt första barn. Bara 1,6 % av barn födda under 2008 hade en mamma som var 19 år eller yngre. Detta kan jämföras med 1975 då siffran var drygt 7% (Socialstyrelsen 2008). I antal är det bara ca 6000 ungdomar mellan 12-20 år som är föräldrar, av dessa är ca 1300 män (gäller SCB statistik från 2010). Vilket innebär att en majoritet av papporna i dessa familjer är äldre än sina partners. Cirka 1300 barn föds varje år av tonårsmödrar en siffra som varit relativt konstant de senaste åren (Ungdomsstyrelsen, 2011) Att siffran sjunkit så drastiskt och nu är relativt stabil brukar bl.a. förklaras med att Sverige 1975 införde en ny abortlagstiftning som innebar fri abort fram till 18:e graviditetsveckan. Ett annat skäl som anges är att Sverige har en lång tradition av undervisning om sexualitet och relationer där även ungdomsmottagningar sedan starten på 70-talet har kommit att bli en självklar del i arbetet att förebygga oönskade graviditeter. I takt med att åldern för barnafödande stigit har ungt föräldraskap, framförallt moderskap, i forskningen och det sociala arbetet pekats ut som en risk för både mammor och barn (se t.ex. Social rapport 2006 & 2010, Ekeús, 2004). Fädernas situation i dessa familjer, deras syn på sig själva som föräldrar och deras betydelse för barnens uppväxt är däremot ett utforskat område.

Svårigheter och tillgång till stöd

Att bli mamma som tonåring beskrivs i forskningen som problematiskt på många sätt. Mammorna riskerar att stå ensamma med ansvaret för barnet, få många barn, vara lågutbildad, bli socialbidragsberoende, få förtidspension och även en för tidig död på grund av yttre våld (Otterblad Olausson, 2000). Att bli mamma i tonåren kan resultera i långvariga sociala, hälsomässiga och ekonomiska problem för mammor och skiljer sig från äldre mammor på många områden. Tonårsmödrar har oftare upplevt en svår familjesituation under uppväxten med separationer och erfarenheter av fysisk och psykiskt våld. De beskrivs också oftare ha en lägre självkänsla, ha misslyckats i sin skolgång och oftare vara involverade i riskfyllda beteenden. De mammor som uppfattar situationen som krävande beskriver också att de upplever sig ekonomiskt beroende av partnern på grund av socialförsäkringssystemets ålderskriterier (Hertfeldt Wahn, 2007). Detta förs också fram som problematiskt i en nyligen genomförd undersökning av unga föräldrars utbildning och ekonomiska situation. Där framgår att unga som får barn i tonåren har betydligt svårare att slutföra sin gymnasieutbildning bara 25% har

vid 25 års ålder gjort klart sina gymnasiestudier motsvarande siffra för övriga 25 åringar är 83% (ungdomsstyrelsen, 2011). Detta kan till viss del förklaras av att unga mödrar hamnar i en paradoxal situation där de enligt lagstiftningen ska försörjas av sina föräldrar samtidigt som de är ansvariga för sina barn. De är för unga att få studielån och försörjningsstöd och har den lägsta nivån på föräldrapenning på grund av att de inte hunnit arbeta. Dessutom visar det sig att skolan är utformad på ett sådant sätt att det är svårt att återuppta studierna efter föräldraledigheten. Detta får i förlängningen till resultat att de unga mödrarna får en svårare situation på arbetsmarknaden och sämre ekonomi även på sikt.

Hertfeldt Wahn (2007) undersöker i en delstudie av sin avhandling mammornas syn på och behov av stöd. I resultatet framgår att mammorna upplevde stödet från omgivningen som avgörande för hur de hanterade föräldraskapet. Det mesta stödet upplevdes positivt och gjorde att graviditeten och föräldraskapet kunde hanteras på ett bra sätt. Omvänt så uppgav de mammor som inte hade ett stödjande nätverk både graviditet och föräldraskap som en negativ prövning. Tonårsmammorna hade signifikant mindre stöd från sitt sociala nätverk jämfört med äldre mammor. Det fanns också en större diskrepans mellan det stöd de unga mammorna förväntat sig få och sedan faktiskt fick när barnet var fött. Papporna nämndes inte alltid som en möjlig person att hämta stöd hos och de unga mammorna hade också från början lägre förväntningar än de äldre mammorna på att papporna skulle hjälpa till med barnet. I en annan delstudie i avhandlingen var ett oväntat resultat var att ingen av mammorna nämnde partnern som en person som de kunde vända sig till för stöd och hjälp. Relationen till partnern var instabil och det i kombination med gles kontakt med jämnåriga och familj skapade hos mammorna en känsla av att vara fångade. Det ekonomiska beroendet av partnern och omgivningens negativa attityder var ytterligare faktorer som försvårade situationen. Sammantaget kan man konstatera att föräldraskap för unga mammor kan vara en påfrestande utmaning som är beroende av omgivningens stöd. Samtidigt finns det låga förväntningar på att papporna ska stå för stödet och vara delaktiga i föräldraskapet.

Föräldraskap och kön

Enligt queerteorin konstruerar man ständigt kön, sexualitet och familj. Dessa områden hör ihop och guidar socialt handlande på många områden. Det är det inte bara de i upprepade vardagliga handlingarna och rutinerna som heteronormativiteten förmedlas. Det kommer också till uttryck i de offentliga diskurserna genom t.ex. lagstiftning, skola, media och socialarbetare. Alla är vi med och delaktiga i att producera familj, kön och sexualitet (Bengtsson, Acock m.fl., 2005). Enligt Bäck-Wiklund (1997) ifrågasätts idag den traditionella rolluppdelen mellan män och kvinnor och man har inte längre de kulturellt burna värderingarna att luta sig mot. Identiteten ses inte längre som stabil och

kontinuerlig utan snarare som ett resultat av en egen skapelseprocess. Genom ständig reflektion över de val som står oss till buds skapas och förändras vår identitet och vi blir själva ansvariga för att fullfölja det liv vi stakat ut. Familjen och särskilt barnen är centrala i livsplanen för både män och kvinnor och i dagligt tal och lagstiftning används ofta det könsneutrala begreppet föräldraskap. Men man kan fråga sig som Magnusson (2006) om det finns något "neutralt" föräldraskap utan kopplingar till kön. I sin undersökning av heterosexuella par i barnfamiljer i Norden intresserar hon sig för om paren ser faderskap och moderskap som *väsensskilda* eller *parallella*. Har fäder och mödrar skilda egenskaper av naturen eller är eventuella skillnader socialt konstruerade? Hon konstaterar att det i studien finns starka kopplingar mellan hur jämställt paren lever och uppfattningar om kön. I de par där man lever jämställt och inte "könar" olika uppgifter i hemmet ser man på fäder och mödrar som parallella. I andra par som lever mer traditionellt ses föräldraskapet som väsensskilt för fäder och mödrar. Magnusson försöker förstå varför jämställdheten går så långsamt framåt. Hennes tes är att det bl.a. har att göra med hur sammankopplat föräldraskapet är med identiteten och att det är skillnad på hur män och kvinnor i vår kultur tillägnar sig föräldraskapet. Det är skillnad, menar hon, på att *bemästra* en färdighet och att *tillägna* sig den dvs. när den blir en del av personligheten. Enligt detta synsätt har de flesta män i studien lärt sig bemästra att ta hand om barn men inte tillägnat sig föräldraskapet som en del av identiteten och fortfarande är det så att kvinnors identitet hotas mer av att bli ifrågasatta när det gäller skötsel av hem och barn och mäns av att inte räknas som goda nog i yrkeslivet.

I ljuset av ovan beskrivna förändringar framstår idag valet att få barn i tonåren som ett sätt att "göra familj" som ger långsiktigt negativa ekonomiska konsekvenser, är starkt ifrågasatt och betraktas som omodernt. Men man kan samtidigt fråga sig om det har så mycket med ålder att göra med tanke på att det i de flesta fall finns en förälder som inte är tonåring. Kanske skulle det se annorlunda ut om även faderskapet inkluderades i analysen?

Mäns föräldraskap

Framväxten av nya faderskapsideal

I de studier som berör faderskap beskrivs ofta 1970-talet som en förändringstid då den traditionella fadersrollen börjar utmanas och problematiseras. I samtal om den nya familjen (Hydén & Hydén, 2002) omnämns 1970-talet som en brytpunkt då den traditionella kärnfamiljen med mannen som huvudförsörjare och familjeöverhuvud och kvinnan som ansvarig för hem och barn, inte längre var självklar. Detta förklaras med att kvinnors förvärvsfrekvens ökade och det ekonomiska oberoendet gjorde att kvinnor

inte längre behövde stanna i äktenskapet av försörjningsskäl. Även Johansson (2004) lyfter fram 1960/70-tal som en tid då faderskapet började diskuteras och den traditionella patriarkala fadersrollen och den rådande könsmaktsordningen ifrågasätts. Under denna tid diskuterades faderskap ofta i termer av fadersfrånvaro. Fäders bristande närvaro i sina barns liv blev ett sätt att förstå och förklara samtida samhällsproblem. Att öka fäders närvaro i sina barns och familjers liv blev därför både en privat och samhällelig angelägenhet.

Johansson (2009) lyfter fram tre diskurser som gjort sig gällande i diskussionen kring fadersfrånvarons betydelse för barn. Han menar att bilden av den maktfullkomlige och tyranniske men även ibland goda fadern länge dominerade. Denna patriarkala hållning innebar någon sorts närvaro, inte i psykologisk och vårdande bemärkelse utan snarare fadern som en person som stod för tillvarons beständighet, stabilitet och materiella trygghet. Fadern betraktas enligt denna diskurs som *en viktig omgivning för barnet*. Avsaknaden av fadern innebär enligt detta synsätt att barnen, främst pojkarna, saknar identifikationsobjekt och riskerar att söka sig till stereotypa identifikationsobjekt i gäng eller auktoritära ledare. Den andra diskursen benämns som det *"omvårdande faderskapet"*. Jämställdhetssträvanden och den psykologiska forskningen har bidragit till en omdefiniering av faderskapet genom att försöka leda i bevis att fäder kan ta hand om sina barn och Johansson menar att detta perspektiv inte helt lämnar det biologiska perspektivet. Det gör däremot den tredje diskursen som utgår från tidigare nämnda queerteori. Enligt denna diskurs har faderskap och moderskap helt lämnat den biologiska förankringen och ses uteslutande som en historiskt och kulturellt förankrad social konstruktion. Man ifrågasätter om det finns något "naturligt" i att dela upp människors varande i två kön. Kön ses som något som ständigt konstrueras i de dagliga handlingarna och därmed fullt möjligt att omkonstruera. Med detta synsätt blir fäders och mödrars olika funktioner ointressanta och *distinktionen mellan faderskap och moderskap löses upp*.

Studien från 1983

Trots att debatten om jämställdhet tog fart redan under 60-70 talet så tog det ganska många år innan forskningen på allvar började intressera sig för faderskap ur fädernas eget perspektiv och dess betydelse för barnen. Undersökningen "Att bli förälder" (1983 Strömbergsson, Lennér-Axelsson m.fl.) som denna studie utgår från var ovanlig för sin tid genom att den studerade småbarnsfamiljers situation ur både fäders och mödrars perspektiv. Studien tog fasta på teman som tidigare varit förbehållna mödrar som t.ex. fädernas och moderns inställning till graviditet, förlossning och BB tid. Forskarna intresserade sig även för familjens samspel efter barnets födelse och attityder till och erfarenheter av föräldraledighet. Resultatet av undersökningen ger troligen en tidstypisk bild av attityder och praktiskt handlande i svenska småbarnsfamiljer i slutet på 70- och början av 80-talet.

I resultatet framgår att bara 13% av fäderna deltog i besök på MVC men nästan hälften skulle velat delta om det varit möjligt. Skälet att fäderna inte kunde vara med angavs vara "arbetet" (46%) eller att det var "onödigt" (32%). 75% av männen var med på förlossningen och i par där mödrarna var unga (< 21 år) var mannen oftare med på förlossningen. Det var också vanligare att männen deltog när de var välutbildade. Både fäder och mödrar upplevde det som positivt att mannen var med på förlossningen. Men männen uppgav också i ganska stor utsträckning att de "kände sig i vägen".

På BB fick 96 % av mödrarna besök av männen och de flesta (78 %) besökte mamman och barnet dagligen. Men trots detta uppgav bara 18 % av papporna att de fick sköta sitt barn på BB. Ett tecken på att något höll på att förändras i synen på faderskap var att under tiden för undersökningen genomfördes nya rutiner på BB så att framförallt förstagångspappor skulle få ta del av barnets skötsel. Väl hemma med barnen så upplevdes det som en stor omställning att bli förälder, både för män och kvinnor och särskilt för förstagångsföräldrarna. Arbetsfördelningen var traditionell och kvinnorna skötte tvätt, matlagning, städning, barn, disk och inköp i betydligt högre utsträckning än männen. Männen ansvarade i högre grad för ekonomi, bil och trädgård och upplevde ansvaret för hem och barn som mer jämt fördelat. Medan 40 % av kvinnorna hade väntat sig att få mer stöd av mannen och upplevde att de fick ta ett betydligt större ansvar för hem och barn. När det gällde föräldraledigheten tog en majoritet (81 %) av männen ut dagar i samband med barnets födelse, 70% av dessa tog ut samtliga lagstadgade 10 dagar. Redan från början planerades att kvinnan skulle ta ut hela eller mer än halva tiden i 90 % av paren, endast 2 % planerade att dela lika och 8 % hade inte bestämt sig. Det var också denna fördelning som stod fast vid senare uppföljningar. Både kvinnor och män var generellt positiva till lagen om föräldraledighet men ansåg sig inte ha någon nytta av den eftersom det ändå var kvinnan som tog ut det mesta av föräldraledigheten. Männens förvärvsarbete och ekonomin är de faktorer som angavs som skäl till uppdelningen. Kvinnornas svagare förankring på arbetsmarknaden genom lågavlönade arbeten och deltidsarbete var ytterligare anledningar, men även att hon ansågs som lämpligare att ta hand om hem och barn. Författarna menar i sina avslutande reflektioner att det ändå fick anses tillfredsställande att så många som 85 % av männen var hemma i samband med barnets födelse. De konstaterar även att könsrollsmönster när det gäller föräldraledighet är djupt rotat och att positiva attityder till jämställdhet inte åtföljs av praktiskt handlande i vardagen (Strömbergsson, Lennér-Axelsson m.fl.1983).

Ovillkorligt föräldraansvar eller Omsorgspappa på egna villkor

Tiden runt decennieskiftet mellan 1970- och 80-tal innebar att debatten kring jämställdhet intensifierades och resulterade i att mäns föräldraskap kom upp på samhällsagendan. Undersökningen "att bli förälder" kan ses som en del av det som Johansson (2004) beskriver som en samhällelig aktiv strävan att skapa en närvarande "omsorgspappa". Under samma tid tillsatte den svenska regeringen en arbetsgrupp kring mansrollen. Ett par år tidigare (1979) hade jämställdhetskommittén publicerat ett betänkande om kvinnors situation vad gällde hemarbete och förvärsarbete. 1980 beslöt jämställdhetskommittén att även kartlägga männens situation. Utredaren Jalmert (1983) myntade uttrycket "i princip mannen" för att fånga in det som även konstaterades i undersökningen "att bli förälder" dvs. att svenska män i princip är positiva till jämställdhet och att män borde ägna mer tid åt sina barn, men att det inte fungerar i just deras fall på grund av särskilda omständigheter t.ex. arbete och ekonomi. Arbetsgruppen kom fram till att förändring av den traditionella fadersrollen krävde insatser på många områden och föreslog t.ex. förändrad föräldralagstiftning som markerar båda föräldrarnas ansvar, lika rätt till föräldraledighet, en jämställd föräldraförsäkring och en utbyggd barnomsorg. Men även attitydförändringar i arbetslivet och förändrade arbetsformer som verkar inkluderande för fäder i offentliga verksamheter som möter barn och föräldrar som mödra- och barnhälsovård och förskola/skola.

Något senare, 1987, utkom också en forskningsrapport som resultat av regeringens satsning på ett forskningsprogram kring mäns familje- och arbetsliv. Rapportförfattarna Bengtsson och Frykman (1987) menade att det behövdes mer forskning kring hur män utvecklar familjeidentitet i olika socialgrupper. De lyfte även fram att mansforskningen inte drivits av männen själva som en rörelse till skillnad från kvinnoforskningen och därför varit mer problematiserande än frigörande. Enda undantaget är skilsmässofaderskapet, där en rörelse vuxit fram för att fäder känt att de inte haft samma möjligheter till fortsatt kontakt med barnen som mödrarna (Lenneér-Axelsson, 1989). Enligt Lenneér -Axelsson präglades 1970 talet av kritik och missnöje med mannen, medan 1980 talet mer kom att handla om rehabilitering och återupprättelse och 1986 startades i Göteborg det första kriscentret i Europa som syftade till att stödja och hjälpa män i personliga kriser i första hand i samband med skilsmässa. Under denna period skapades även ideella nätverk som hade som mål att främja far- barn relationen och arbeta opinionsbildande.

En del av debatten och forskningen kring faderskap kom under 80 talet att handla om pappors betydelse för sina barn och om fäder hade lika god förmåga att uppfylla barns behov som mödrar. I en antologi om faderskap som utkom första gången 1985 görs ett tvärvetenskapligt inlägg i debatten. Frågan om faderskap måste, menar författarna, ses ur ett historiskt, kulturellt, biologiskt och psykologiskt perspektiv (Hwang (red), 2000).

Hwang för bland annat fram hur den psykologiska teoribildningens moderscentrering har inneburit att pappan fått en undanskymd plats i barnets liv. Enligt Johansson (2004) präglades 80-90 tal av *"en aktiv politisk strävan att skapa en omsorgspappa"* (s 11). Omvandlingen sker på många områden bland annat i den politiska diskussionen, i föräldraförsäkringen och i lagstiftningen. Men frågan är om omvandlingen också omfattar den manliga identiteten?

Bengtsson (2001) har genom upprepade studier med start 1959, under 70-, 80- och 90 tal följt ett antal unga vuxna och menar att kopplingen mellan manlighet och faderskap successivt förändrats från att faderskap varit en självklar del av manlig identitet till att faderskap och manlighet inte nödvändigtvis längre är sammankopplat. Hon ställer sig frågan *"när och hur gick det till, brottet mellan manlighet och faderskap? När och hur förvandlades män och manlighet från fäder med ett ovillkorligt och krävande föräldraansvar 1959 till pappor med ett villkorligt föräldraansvar 1990?"* (s 60).

Bengtsson intresserar sig för vilka samhällsvillkor och maktförhållanden förändringen ger uttryck för och vilken betydelse den psykologiska teoribildningen haft för dessa förändringsprocesser.

Även Johansson (2004) menar att frågan om föräldraskap är sammanlänkad med andra samhällsfrågor som ekonomi, arbetsmarknad, attityder och stereotypier. Det handlar också om att frågan om faders närvaro i sina barns liv kan vara komplicerad och bilden av fadern splittrad. Närvaro är för en del barn och mödrar ett problem och hot på grund av misshandel och terror. Men närvaron kan också ses som ett hot mot föreställningar om kön och föräldraskap. Utvecklingspsykologin har som tidigare nämnts länge hävdad mödrars överlägsna betydelse där pappors (alltför?) aktiva närvaro ansetts riskera att skada barnets utveckling. Trots att de flesta är överens om målen om jämställdhet och båda föräldrarnas betydelse för sina barn menar Johansson att det fortfarande är få som kan föreställa sig pappan som fullt ut ansvarstagande för omsorg om hem och barn. Detta får konsekvenser när föräldrar separerar. Papporna förlorar då oftare kontakten med sina barn. Det framstår alltså som att samtidigt som den omsorgsgivande pappan vunnit hegemonisk status så tycks faderskapet inte längre självklart hänga samman med den manliga identiteten.

Kampen mellan det traditionella och det moderna

I den litteratur som berör mäns föräldraskap tecknas ofta en bild av faderskapet som både stabilt och föränderligt (se t.ex. Berg & Johansson 1999, Plantin, 2001, Bangura Arvidsson, 2003). Det är den ovan tecknade bilden av den traditionella könsrollsfördelningen som kan sägas vara relativt stabil. Berg och Johansson (1999) menar att den traditionella bilden av fadern tecknar en person som är tystlåten, respektgivande och känslomässigt frånvarande i relation till sina barn. I sin studie om

deltidspappor undersöker de bland annat förändringar i synen på manlighet och faderskap. Papporna i studien är födda på 50 och 60 talet (liksom papporna i denna studie) och beskriver sina egna pappor som är födda på 20-30 talet som frånvarande, auktoritära, och förtryckande. Mäns bilder av sina pappor ofta är präglade av sorg, smärta och saknad och få vill efterlikna den egna pappan, utan istället utveckla ett faderskap som skiljer sig från det de själva upplevt. Ändå det är det många fäder i studien som upprepar mönster från den egna pappan. Trots att papporna upprepar handlingar genom att agera traditionellt, så menar Berg och Johansson att det är på ett kvalitativt annorlunda sätt. Papporna i studien känner skuld och otillräcklighet och kan inte annat än reflektera över att de inte lever upp till samtidens och egna ideal. Berg och Johansson menar också att man inte får fastna i negativa stereotyper av den traditionella fadern och ställa honom i motsatt ställning till den nya fadern. Istället måste man hantera ambivalensen, att båda finns "inom" männen. Det sätt som man kan skapa och vidmakthålla förändring är genom att aktivt reflektera kring och kritisera den rådande könsordningen.

Även Plantin (2001) intresserar sig i sin avhandling "*mäns föräldraskap*" för mäns erfarenheter av faderskap och hur de hanterar samtidens kulturellt och strukturellt burna förväntningar på dem som pappor. Precis som Berg och Johansson (1999) diskuterar Plantin "kampen" mellan det traditionella och moderna. Genom intervjuer med pappor undersöker han hur förändrade strukturer och ideal avspeglas i männens subjektiva upplevelser av att vara föräldrar. Plantin menar att mansforskningen intresserat sig ganska lite för faderskap och i synnerhet för vilken mening egna upplevelser av faderskap haft för fäderna själva. Istället har forskningen varit inriktad på mäns relationer till arbete, sport, våld och sexualitet och på strukturella faktorer som inflytande på mäns beteende som fäder. Inte heller faderskapets koppling till självbilden är särskilt utforskat. Plantin kommer fram till att det är tre områden, den egna *livshistorien*, det *praktiska vardagslivet* och den *strukturella och kulturella* omgivningen som avspeglar sig i männens subjektiva upplevelser av att vara fäder. Barnets olika åldrar och utveckling skapar skiftande omständigheter och krav på papporna. Men även för dem som har barn i samma ålder så skiljer sig upplevelserna åt. Plantin menar att skillnaderna i männens konstruktioner av sitt faderskap kan förstås i relation till den egna livshistorien, livsmålen, kärleksrelationen, faser i föräldraskapet, relationen till arbetsmarknaden och den ekonomiska situationen.

Likheterna bestod, förutom huvudansvaret för försörjning, av att männen tog ett större ansvar för det tekniska och grövre materialunderhållet och mindre föräldraledighet. Männen fungerade som *back up* för kvinnan och barnet under spädbarnsperioden och det fortsatta föräldraskapet. Men de flesta visar också på en förändring av konstruktioner av kön och föräldraskap över tid. De beskrev faderskapet som en "mognadsprocess" som utvecklades mer könsöverskridande med tiden. Mognaden innebar bl.a. en ökad empatisk förmåga och medvetenhet om relationers betydelse. I

relation till den egna uppväxten och upplevelsen av föräldrarnas föräldraskap visade sig en tredjedel ha den egna fadern som ideal, en tredjedel hade fadern som motbild och en tredjedel såg både för och nackdelar med den egna faderns sätt att vara förälder. Upplevelsen av närhet hade större betydelse än fysisk närvaro. En fysiskt närvarande men känslomässigt frånvarande pappa var ett vanligt sätt att uttrycka detta. Erfarenheterna av modern var mer samstämmiga där mammans omsorgskvalitéer och empatiska förmåga var en viktig förebild för många. Även andra livserfarenheter som vänskaps- och kärleksrelationer, förluster och andra omvälvande livshändelser har stor betydelse för utformandet av faderskapet.

Tid, rum, kön och identitet

Att göra en studie som sträcker sig över så lång tid som 30 år och rör sig kring ett område som under dessa år omvandlats på ett genomgripande sätt har varit en utmaning, inte minst när det gäller att hitta teoretiska referensramar och verktyg. En inspirationskälla i detta sökande har varit Margot Bengtsson (2001) som i sin bok *Tid, rum, kön och identitet* vill ge ett samlat perspektiv på en forskningsproblematik som sträcker sig mellan 1959-1993 och även återupprätta de ekonomiska och politiska tolknings- och förklaringsmodellerna som kommit i bakgrunden under 80-90 talet då språkets skapande och konstituerande kommit i förgrunden inom samhällsvetenskaperna.

Bengtsson har följt den patriarkala familjens kris och omvandling och motstånd mot förändring under dessa år genom kvinno-, mans- och ungdomsforskning. Under fyra decennier med start 1959 undersöks hur unga vuxna rekonstruerar sina uppväxterfarenheter inom familjens ram. Bengtsson kallar sitt perspektiv för psykohistoriskt och menar att main stream psykologi inte tar hänsyn till tid, rum och kön när den ska förstå identitet och utgår därför också till del från kohort perspektivet. Ett grundantagande är att olika generationer föds in i och växer upp under liknande generella samhällsomständigheter, som till exempel hur samhället organiseras, vilket skapar gemensamma värderingar och tankemönster även om man på en individuell nivå levt under olika livsomständigheter. Dessa gemensamma erfarenheter av t.ex. välfärd och viktiga händelser utgör tillsammans med den mer nära familjesituationen en grund för individers syn på möjligheter i livet och syn på framtiden. Bengtsson menar också att man måste ha en kulturanalytisk eller diskursanalytisk ansats för att förstå hur dessa händelser kommuniceras och skapar mening och använder sig av uttrycket sociala och kulturella appeller i tiden för att beskriva de dominerande diskurser som vunnit hegemonisk status under olika tidsperioder. Hegemoni är enligt Fraser (i Bengtsson, 2001) makten att definiera vad som är sant och falskt, hur man kan prata om världen och vad som anses som självklart. Det som uppfattas som riktigt avgörs av dominans förhållanden i samhället och i hegemonibegreppet möts makt, ojämlikhet och diskurs.

Men makten och det kulturella tolkningsföreträdet är inte fastlagt en gång för alla utan förhandlas ständigt. Bengtsson differentierar hegemonibegreppet utifrån två aspekter. Dels handlar det om de appeller som vunnit hegemoni på *strukturell nivå* d.v.s. politiska appeller exempelvis krav på jämställdhet. Dels handlar det om *signifierande* appeller som bidrar till att skapa mening och identitet. Dessa skapas av det som Bengtsson kallar "psykologiska sanningsregimer" där ett exempel är idén om att det lilla barnet behöver en nära anknytning till modern för att utvecklas på ett optimalt sätt. Författaren stödjer sig dessutom på ett könsteoretiskt perspektiv hämtat från Connell vars teorier återfinns i nästan samtliga tidigare refererade studier som berör samtida faderskap. Connells (2008) utgångspunkt är att maskulinitet och femininitet och att "göra kön" handlar om en process som tar sin utgångspunkt i den rådande könsordningen och på så sätt är historiskt men även förändras över tid av den levda erfarenheten i olika samhällsinstitutioner som till exempel den patriarkala familjen. Dessa institutioner av Connell kallade "könsregimer" är platser där dominerande diskurser skapar olika förväntningar på hur män och kvinnor väntas bete sig. Men det handlar inte bara om strukturella aspekter, att göra kön är en dialektisk process som ständigt förhandlas och omförhandlas i direkta möten med andra. Vilket innebär att det inte finns en maskulinitet eller femininitet utan många varierade sätt att uttrycka könstillhörighet.

Bengtsson definierar både kohortperspektivet och Connells könsteori som strukturella teorier där det materiella och klassmässiga står i fokus. Men menar att Connell även inbegriper och poängterar ett internt perspektiv som innebär att det är psykologiskt differentierat.

Sammanfattning av tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter

Min utgångspunkt är att kön är socialt konstruerat men att konstruktionen inte sker i ett kognitivt och socialt tomrum utan är både historiskt och materiellt förankrad. Vilka konstruktioner som är möjliga avgörs i hög grad av människors olika livsomständigheter och vilken tid och plats de lever i. Jag finner Connells (2008) begrepp "könsregimer" användbart för att fånga in hur den sociala konstruktionen sker i en ömsesidig process mellan de "yttre" och "inre" omständigheterna. Könsregimerna anger ramarna för vilka konstruktioner som är möjliga i en viss tid, på en viss plats och under vissa livsomständigheter. Men upplevelsen och konstruktionen bli också psykologiskt differentierad och ges olika mening och innebörder genom de egna erfarenheterna av att göra kön i de dagliga handlingarna och förhandlingarna med andra män, kvinnor och barn.

Med utgångspunkt från ovanstående perspektiv och forskningsgenomgången har jag likt Bengtsson (2001) försökt skapa en teoretisk ram som innefattar ett *kohortperspektiv* där jag fångar in de intervjuade männens gemensamma erfarenheter av välfärd och viktiga händelser som färgat de kulturella glasögon genom vilka de förstått och hanterat

sin tillvaro som fäder. Även fortsatta viktiga händelser som inte bara begränsas till uppväxtåren utan också innefattar tiden som föräldrar. Dessutom har jag med utgångspunkt i forskningsgenomgången ringat in vilka *diskurser* som haft hegemonisk status i det svenska samhället gällande faderskap både under männens uppväxtår och när de själva blev fäder. Diskurserna är differentierade i *strukturella* och *signifierande* appeller i tiden d.v.s politiska appeller och psykologiska sanningsregimer som jag menar varit tongivande gällande familj och faderskap under samma period.

Tid/ plats	Händelse/välfärd	Social appell	Signifierande appell
1955-60 tal Männen föds i Norden i småstad/på landsbygd	Välfärdsstaten under uppbyggnad /tillväxt. Efterfrågan på kvinnlig arbetskraft. Ungt föräldraskap vanligt	Patriarkal auktoritär familjetyp. Far-försörjare Mor – hemmafru	Fadern en viktig omgivning för barnet. Faderskap och manlighet sammankopplat
1970-tal Männen växer upp i en patriarkal familjemodell Avslutar grundskolan. Flyttar hemifrån, bor i småstad/landsbygd Två går yrkesutbildningar 4 börjar arbeta inom industrin.	Kvinnor förvärvsarbetar i större utsträckning. Kvinnorörelsen utvecklas. Ny abortlag införs. Ungdomsmottagningar Föräldraförsäkring för båda föräldrarna Skilsmässor ökar Ålder för förstföderskor stiger.	Far huvudförsörjare mor förvärvsarbetar och tar hand om hem och barn. Den frånvarande fadern diskuteras som ett samhällsproblem Mansrollen ifrågasätts och kritiseras.	Psykodynamisk teoribildning och moderscentrering. Faderns roll att stödja modern. Faderns närvaro behövs för att bryta sonens symbios med modern.
1979/80-tal Männen blir pappor, har småbarn och barn i skolålder Bor på landsbygd eller småstad. Arbetar skift. Männens liv differentieras t.ex. i arbetslivet, fler barn skilsmässa, nybildade familjer	Åldern för förstföderskor fortsätter stiga. Barnomsorgen byggs ut Mansrollen utreds kriscentrum för män startar. Ideella nätverk för fäder. Forskning kring fäder startar.	Ungt föräldraskap ska undvikas. Jämställdhetsideologi omfattas "i princip". Pappa har också rätt till barnet Rehabilitering och återuppriktelse,	Fortsatt moderscentrering Pappa är också viktig för barnet. Det biologiska perspektivet kvarstår.
1990-tal Barnen går i skolan	Ekonomisk kris Globalisering	Ungt föräldraskap ses som en risk	Pappor kan vara lika bra för sina barn som

och flyttar tidigt hemifrån. Differentieringen fortsätter t.ex. flera barn, arbetskarriär/hot om arbetslöshet	"Pappamånad" införs 1995 En aktiv politisk strävan att skapa en omsorgs pappa	Det nya faderskapet	mammor. "Den omvårdande fadern"
2000 tal Fortsatt arbete, vuxna barn och barnbarn. Flera drabbas av ohälsa i familjen.	2 månader föräldraledigt som ej kan överlåtas på andra föräldern	Ungt föräldraskap ett socialt problem? Diskussion om kön som socialt konstruerat?	Distinktionen mellan moderskap och faderskap löses upp? Faderskap inte en del av manlig identitet?

Metod och tillvägagångssätt

I följande avsnitt presenteras de metodologiska val och överväganden som utgjort grunden för insamling och analys av studiens empiri. Sedan följer en beskrivning av urvalsprocesser och tillvägagångssätt vid insamling av materialet. Slutligen följer en diskussion om den etiska dimensionen av arbetet med insamlingen, bearbetningen och de val som resulterat i den slutliga analysen och utformningen av studien.

Denna studie har som syfte att undersöka mäns föräldraskap i en speciell familjekontext. Fokus i uppsatsen är att utforska männens erfarenheter och upplevelser av föräldraskap och har därför en deskriptiv kvalitativ ansats. Enligt Bogdan och Taylor (1998) innebär det kvalitativa perspektivet att man utgår från ett helhetsperspektiv på individer, grupper och sammanhang och ett sätt att närma sig empirin som utmärks av ett intresse för vilken mening människor tillskriver sina liv. Ett kvalitativt närmande är enligt författarna induktivt d.v.s att forskaren hämtar sina insikter med utgångspunkt från empirin snarare än att få empirin att passa in i förutbestämda hypoteser och teorier. Den deskriptiva studien illustreras och kommuniceras via data i motsats till den teoretiska studien som illustreras med data. Detta innebär att man i den deskriptiva kvalitativa forskningen ska ge "täta" detaljerade beskrivningar av det område som utforskas. Läsaren ska genom dessa beskrivningar kunna se världen med informanternas ögon och presentationen ska ge möjlighet att kontrollera författarens tolkningar och slutsatser (ibid). Mitt tillvägagångssätt har till viss del varit induktivt på så sätt att jag inte haft någon färdig teori som jag velat pröva min empiri på. Parallellt med intervjuernas planering och genomförande har jag tagit del av aktuell forskning kring familj och faderskap. Min egen förförståelse genom erfarenheter från det sociala arbetet med småbarnsfamiljer har varit avgörande för val av forskningsområde men även för hur jag förstått och tolkat det som papporna berättat både under själva intervjusituationen och i den efterföljande analysen.

Det narrativa perspektivet

I utformningen och genomförande av intervjuerna har jag inspirerats av det narrativa perspektivet. Enligt Riessman (2008) har berättelser alltid tagit stor plats i det sociala arbetet, men trots det, inte accepterats i den nuvarande diskussionen om evidensbaserad praktik. Hon menar att narrativa metoder har blivit starkt ifrågasatta och inte ansetts generera kunskap som kan generaliseras. Johansson (2005) däremot menar att berättande och berättelsen fått en allt mer erkänd plats som kunskapsform inom samhällsvetenskapen. Detta hänger enligt Johansson samman med det som brukar kallas "den språkliga vändningen". Detta innebär ett sätt att se på den sociala verkligheten som diskursivt eller språkligt konstruerad. Språket ses ur detta perspektiv inte som en direkt spegling av verkligheten utan snarare skapas verkligheten i språket. Enligt detta synsätt blir berättande och berättelser en grundläggande förutsättning för det sociala livet. I berättelser skapas t.ex. våra identiteter, relationer och värderingar. Narrativ ses ofta som synonymt med berättelse, vilket i sin muntliga form innebär att den som talar, berättar om händelser och knyter ihop dem på ett sådant sätt att lyssnaren ska förstå meningen med det som berättas genom sättet det berättas på.

För mig har det narrativa perspektivet inneburit en möjlighet att låta pappornas berättelser ta plats och samtidigt hantera att jag som intervjuare också är medskapare i det som berättas. Vad som är möjligt att berätta beror både på vem det berättas för men även den omgivande kontexten, i vilken tid och kultur berättelsen tar form.

"berättelser berättas alltid ur ett specifikt perspektiv. De berättas alltid av någon eller några med något slags syfte. Alla berättelser, vardagsberättelser såväl som institutionella berättelser och ideologiska system, ingår alltid i, eller är en del av, ett specifikt system av representation, mening och social praktik, i en specifik historisk period, i ett specifikt kulturellt och socialt sammanhang" (Johansson, 2005 s 57)

Intervjuerna har haft formen av en livsberättelse med fokus på mäns föräldraskap. Livsberättelse till skillnad från begreppet livshistoria utgår från att det som berättas inte är den enda sanningen om det som varit utan en berättelse av många möjliga. Ett skifte från livshistoria till livsberättelse innebär ett synsätt som inte ser minnet som en förvaringsplats där olika händelser kan plockas fram och beskrivas precis som de hände.

Genom att uppmuntra deltagarna att berätta om sin erfarenhet och upplevelse av det föräldraskap de utövat under 30 år har jag försökt skapa utrymme för deltagarna att utveckla fylliga och innehållsrika berättelser som belyser det område som undersöks. I detta fall innebär det att deltagarna ombetts att berätta om sitt vardagsliv under barnens uppväxt och vad de uppfattar som betydelsefullt i relation till utövandet och upplevelsen av föräldraskap. Genomgående i narrativa teorier är att man tillmäter interaktionen och samspelet och samtalskontext avgörande betydelse. Man berättar

något för någon och hur den interpersonella relationen ser ut avgör vad som är möjligt att berätta (se t.ex. Skott, 2004, Hydén, 2008). Hydén (2008) menar att berättande och lyssnande hänger intimt samman och att den goda lyssnaren skapar ett utrymme för den andre att berätta. Att skapa detta psykologiska utrymme som balanserar mellan närhet, avstånd, intresse och respekt är viktigt om berättaren behöver hjälp att formulera sig kring sina erfarenheter speciellt om dessa är skamfyllda och känsloladdade. Hydén poängterar vikten av att även forskare har en beredskap att lyssna in nya infallsvinklar istället för att få berättaren att skriva in sig i forskarens hypotes eller förutbestämda teori. Föreställningen att forskaren har en objektiv "utanförposition" har kritiserats hårt. Idag ses istället intervjuaren och den intervjuade som samskapare av det material som sedan bli föremål för analys.

Svårigheter med den narrativa metoden

Tiden var på flera sätt en försvårande aspekt i intervjuerna. Att på begränsad tid (ca 1 timma), inför en helt främmande människa berätta om 30 års erfarenhet av föräldraskap gör naturligtvis att bara en bråkdel av det levda livet hinner avhandlas. I den ursprungliga undersökningen var ambitionen att göra uppföljande studier under barnens uppväxt. Detta hade troligen hade gett en mer nyanserad och mångfacetterad bild av männens föräldraskap. Det är stor skillnad på att berätta om erfarenheter som ligger nära i tid och inte skymms av nya händelser och tankar jämfört med att försöka rekonstruera vad man gjorde och tänkte för 20-30 år sedan. Tidens gång och förändrade diskurser kring faderskap blev därför en svårighet i intervjuerna.

Temat föräldraskap har för flera av deltagarna inte varit ett självklart samtalsämne. De flesta har inte haft en "pappaberättelse" som de berättat många gånger förut. Jämfört med de intervjuer jag gjort med mammor och barn har pappornas berättelser kring detta tema varit tunna. Männerna gav också uttryck för att de inte var så vana att prata eller så intresserade av att rota i saker utan hellre såg framåt. Detta har gjort att min förförståelse och mina frågor haft stor betydelse för hur berättelsen utvecklats. När papporna berättade fick jag ofta genom uppföljande och ibland ledande frågor och tolkningar försöka klargöra vad det var de ville få fram. Pappornas svårigheter att formulera sig skapade ibland frustration hos mig. I relation till mödrarna hade jag inte alls samma känsla av att min aktivitet krävdes i samma utsträckning. Man kan fundera på varför. Vad var det som gjorde att papporna hade svårt att berätta? Handlade det bara om ovana att tala eller var det något mer? Att jag är kvinna, jämnårig med intervjudeltagarna och själv har erfarenheter av att vara mamma är exempel på aspekter som troligen haft betydelse för hur jag lyssnat in, tolkat och ställt följdfrågor och för pappornas sätt att förhålla sig och välja ut vad och hur de vill berätta. Vad betydde det för papporna att det var en kvinna som gjorde intervjuerna? Väckte mitt sätt att fråga en känsla hos papporna att jag var ute efter något speciellt? I efterhand när jag läst intervjuerna kan jag se att bilden av den närvarande pappan som ideal finns som

en underton hos både mig och papporna. Vi ville båda ha en berättelse om en närvarande pappa men i praktiken lyste han med sin frånvaro. Om vi istället letat efter en pappa som en viktig omgivning för barnet hade det kanske varit lättare för papporna att formulera sig.

Generellt är det få berättelser med konkreta exempel på vad papporna gjort med barnen eller hur de tänkt kring sin egen roll som pappa. Inte heller framstår barnet i berättelserna som en egen person. Det tycks som att papporna har svårt att formulera några hågkomster eller tankar som de ser som värda att berätta om. Kanske är det så att pappornas sätt att vara föräldrar avspeglas i materialet? Något som talar för det är att den enda pappa som haft den huvudsakliga vårdnaden om och ansvaret för sitt barn under hela uppväxten också är den som har flesta konkreta exempel och täta beskrivningar av händelser förknippade med barnet och sina egna tankar om föräldraskap.

Den första tiden så hade jag dagmamma och det var ingen hit. Jag vet nån gång, jag kunde ta dit henne en morgon (beskriver morgonrutinen med att packa väskan).../ En gång kom jag dit då hade dom vattenkoppor. Då hade hon tagit emot andra barn som står i dörren helt prickiga. Men hallå, är barnen sjuka? - Nej det är ingen fara sa hon, det får dom sen ändå. - Aldrig! sa jag. Alltså endera får jag gå hem och ringa och säga att jag inte kan komma till jobbet eller om farmor kan komma hit kanske. Så det tog inte så jättelång tid, så bytte vi till dagis då. Jag var tvungen att få nåt annat.

En annan tolkning kan vara att denna pappas sätt att vara förälder på stämmer överens med dagens diskurser kring den omsorgsgivande pappan och därför är möjlig att formulera. Medan andras berättelser var mer osäkra och behövde många uppföljande frågor för att komma igång.

N: Men om du skulle beskriva dig själv som pappa vad skulle du säga då?

P: Ja....jag är inte särskilt bra på att beskriva mig....jag är väl kanske lite för tyst, rätt snäll å så, ja nej det är svårt./.../ kanske lätt för å bli arg ibland/.../ kan ta kritik så./.../

N: Vad tror du har vart dina goda sidor som pappa

P: Jag vet inte, kanske har vart mjuk emot dom så, men om det har vart en fördel det vet jag inte

Det kan också vara så att papporna inte tillmäter det de gjort med barnen så stor betydelse och därför inte anser vissa saker värda att nämna.

Inte nåt speciellt. Vi gjorde vi umgicks å lekte å spela fotboll som vanligt å såna saker...ja som vanliga pappasaker för att säga så. Inte några speciella saker/.../ Det har alltid vart så ungarna har fått lov å vart med mig när jag har hållit på och snickrat eller gjort saker. Då har de fått var sin hammare å sån å vart med å spikat å slått ner å slått sig i huvet å såna saker, så de är de har alltid fått lov och ge dom utvecklingen. Men nåt som jag kan sätta tummen på nej det kan jag inte göra.

Urval och bortfall

Eftersom den ursprungliga undersökningen utgick från gravida kvinnor är det moderns personnummer som varit basen för urvalet även till denna studie. Det har inneburit att pappans personuppgifter bara har gått att få via kvinnan eller barnet. I de fall där kvinnan ej gått att nå eller ej velat delta har därför pappan inte heller kunnat kontaktas. Urvalet för uppsatsen består av papporna i de sex familjer där alla familjemedlemmar, pappor, mammor och barn intervjuats. Totalt deltog 166 familjer i den ursprungliga undersökningen. 16 av mammorna var tonåringar då första barnet föddes, vilket stämmer väl överens med riksgenomsnittet. Men i det län som undersökningen gäller visar statistiken att tonårsföräldraskap var ett par procentenheter högre än i riket som helhet (socialstyrelsens statistikdatabas medicinska födelseregistret 1973-2008). Detta innebär att antalet tonårsmödrar och fäder till barnen borde varit några fler än de som till slut utgjort min undersökningsgrupp. I det ursprungliga materialets deltagarlistor har jag hittat anteckningar i marginalen som tyder på att det skett ett bortfall av de allra yngsta mammorna. Kommentarer bland de som ej deltagit som "mkt ung mamma" "sociala problem" "inget ordnat boende" "ska ta hand om barnet själv" etc visar på att dessa mammor ej tillfrågats, alternativt tackat nej till deltagande. Detta innebär att de mödrar och fäder som slutligen deltog var de "äldsta" av de unga mammorna d.v.s. ca 17-18 år då första barnet föddes.

Idag 30 år senare sker det ytterligare bortfall från gruppen. Av dem som slutligen tackat ja till att delta är det, som framgår av ovanstående redogörelse, flest mammor som tackat ja till att bli intervjuade i projektet sammanlagt 10 stycken. En mamma tackade först ja men kom sedan inte på avtalade tider. En mamma har mycket bestämt tackat nej i telefonen, övriga fyra har ej gått att nå. Ett barn har tackat nej och 9 har tackat ja och 3 pappor (en pappa är avliden) har tackat nej 6 har tackat ja. I det fall där både pappa och barn tackat nej, har pappan aldrig haft något umgänge med barnet. Denna pappa tackade först ja till att delta men ringde sedan och hade ångrat sig "*det gick snett redan från början där och jag vill inte prata om det*" säger han i telefonen och berättar att han och barnet aldrig haft någon kontakt. De andra två som tackar nej uppger de att de inte ser något skäl till varför de ska delta och vill inte lägga tid på en intervju.

Med tanke på att det gått 30 år sedan den ursprungliga undersökningen gjordes är det ganska förvånande att så många medverkat i intervjuer kring ett så privat område som föräldraskap. Kanske är det så att de föräldrar som tackat nej, som pappan i telefonen, inte vill prata om eller tänka på det som blev problematiskt eller om en relation som kanske är konfliktfylld och svår eller där någon av parterna känner sig misslyckad eller övergiven. Sammantaget menar jag att den grupp som slutligen intervjuades är ett

”positivt” urval på så sätt att både föräldrar och barn uppger att de har god kontakt med varandra idag och lever i en relativt stabil livssituation.

Intervjuernas genomförande

Under hösten och vintern 2009 påbörjades en genomgång av personuppgifterna från den ursprungliga undersökningen ”att bli förälder”. Många uppgifter var ofullständiga och mammorna svåra att hitta på grund av flyttning, namnbyten eller ogiltiga adresser och telefonnummer. När mammor och barn väl kontaktades tillfrågades de också om kontaktuppgifter till papporna som sedan kontaktades, först via brev (bil 1) och senare telefon. Två av papporna var tveksamma till deltagande från början men ändrade sig när de fick klart för sig hur det skulle gå till och syftet med undersökningen.

Intervjuerna genomfördes under våren 2009 och papporna fick själva välja tid och plats för var den skulle genomföras. Deltagarna fick fylla i ett formulär med bakgrundsfrågor och för att hålla fokus på temat föräldraskap användes en frågeguide (bilaga 3). Fyra pappor intervjuades i det egna hemmet, en på sin arbetsplats och en på mitt arbete. Intervjuerna varade mellan 50 minuter och en och en halv timma. En intervju skedde vid samma tillfälle (dock inte samtidigt) som mamman och ”barnet” intervjuades. Intervjuernas inbördes ordning varierade. I ett fall var pappan den som intervjuades först dvs. innan mamman och barnet, i ett fall skedde intervjun efter att barnet intervjuats men innan mamman. I övriga fyra fall var pappan den som intervjuades sist. Den inbördes ordningen på intervjuerna hade i några fall en uppenbar betydelse för papporna, då de förutsatte att jag hade fått information från andra familjemedlemmar och även visade intresse för vad som blivit sagt i tidigare intervjuer. Mitt sätt att bemöta dessa undringar var att poängtera att var och en i familjen har sin egen berättelse och upplevelse. För att undvika att bli alltför formad av tidigare berättelser i mötet med nya familjemedlemmar transkriberades intervjuerna först när alla i familjen intervjuats. Fördelen med detta förfaringssätt är att jag inte ”cementerat” mammornas och barnens berättelser genom att lyssna genom dem flera gånger. Trots det var det en svårighet för mig som intervjuare när berättelserna skilde sig åt på avgörande punkter. Jag kunde ibland känna mig bakbunden av att sitta inne med en helt annan version av ett händelseförlopp än det papporna gav uttryck för. Papporna var i de flesta fall också de som var minst talföra i jämförelse med mammor och barn. Detta och att papporna var de som intervjuades sist i fyra fall har troligen gjort att jag genom min förförståelse från intervjuerna med mammor och barn inte alltid kunnat förhålla mig så öppen och utforskande som jag skulle gjort om papporna intervjuats först.

Transkription och analys

Sett ur ett narrativt perspektiv är transkriptionen från tal till text inte helt oproblematiserbar. Muntliga framföranden innehåller mer än de ord som uttalas. Det innehåller också bl.a. gester, pauser och betoningar som kan ändra berättelsens innebörd. Att göra om det talade ordet till text är en tolkande process som kräver noggranna överväganden. Genom att redigera och avkontextualisera texten kan man riskera att medvetet eller omedvetet ta bort dess ursprungliga innebörder och avsikter (Johansson, 2005). Trots detta har jag valt att transkribera texten på ett ganska "okomplicerat" sätt. Intervjuerna har spelats in och sedan transkriberats ord för ord. Långa pauser har markerats för att visa att berättaren tänker efter eller har svårt att finna orden. Märkbare ljud som skratt och suckanden har också tagits med. I de citat som slutligen tagits med har jag redigerat texten för att öka läsbarheten genom att göra om talspråk till skriftspråk och använt /.../ när jag uteslutit någon del av berättelsen. För att avidentifiera deltagarna har jag också genomgående använt uttryck som sonen, dottern, mamman och pappan istället för de egennamn som berättaren använt. Mitt val att använda den här formen av förenklad transkribering har förutom läsbarheten också handlat om att en noggrannare transkribering med t.ex. tecken för överlappande text, betoningar, hastighet osv. hade krävt tidsramar som jag inte haft till förfogande. Det har också funnits en etisk dimension som jag återkommer till.

Nackdelen med denna förenklade transkribering kan vara att jag genom att redigera och utelämna delar av kommunikationen inte varit så transparent i framställningen att läsaren kunnat bilda sig en egen uppfattning om mina tolkningar är rimliga och pålitliga. I det narrativa perspektivet ses som nämnts intervjuaren och den intervjuade som samskapare av berättelsen. Min del som intervjuare har onekligen haft stor betydelse för det som berättats men jag har ändå valt att inte alltid ta med mina frågor, följdfrågor och bekräftande yttringar och mm... anden. I de fall jag tagit bort dessa har jag bedömt att de inte tillfört något som ändrat innebörden eller förståelsen i det sagda. I andra fall har jag låtit mina bidrag kvarstå för att man ska förstå hur det sagda vuxit fram. Deltagarna i undersökningen har haft olika sätt att förhålla sig i intervjun. Några har självmant berättat långa episoder och som intervjuare har jag då kunnat koncentrera mig på att hålla fokus i intervjun och lyssna aktivt. Andra har haft svårare att hitta orden, vilket har krävt ett mer aktivt frågande från min sida. Ämnet föräldraskap tycks för några vara svårt att berätta om. Bara en av deltagarna hade en detaljerad pappaberättelse som uppenbarligen berättats förut. För övriga fanns ingen sådan "pappaberättelse". Flera upplevde det dock som positivt att få tala om ett ämne som de inte tidigare talat om på detta sätt.

N: mm... är det nåt du vill tillägga?

F: Jag tror vi har fått med så som jag har upplevt det och så.

N: Hur var det att bli pratad med på det här viset?

F: Det är bra. Det är många tankar som kommer.

Enligt Bogdan och Taylor (1998) innebär kvalitativa studier ofta en successiv insikt i vilka teman som kan upptäckas i empirin och att man ska undersöka sitt material genom att läsa och läsa om och leta efter nya infallsvinklar. Efter transkriberingen och flera genomläsningar av intervjuerna gjordes en koncentrerad av innehållet för att fånga upp vilka teman som kom upp i intervjuerna. Det jag sökte efter i den första tematiseringen var ett svar på frågan Vad - berättade männen om i relation till sitt föräldraskap? Men enligt den narrativa traditionen ska man inte bara se på innehållet utan även på samspelet mellan intervjuaren och den intervjuade dvs. mer på form än innehåll och ett svar på frågan Hur-berättas det som berättas? Lars-Christer Hydén (2008) menar att i forskning av livsberättelser gäller det även att söka efter berättelsens så kallade storyline. Vad vill den intervjuade förmedla, vilken är poängen med berättelsen? Varför berättar papporna just det som de berättar? Hydén menar också att för att förstå sociala processer kan man rekonstruera ordningen på händelser så att de T.ex. kommer i kronologisk ordning och sedan göra en systematisk jämförelse för att upptäcka skillnader och likheter i de olika berättelserna. Så efter koncentrerad och tematisering av de olika berättelserna rekonstruerade jag berättelserna i kronologisk tidsordning från den tid då papporna fick besked om graviditet fram till dagens föräldraskap och lyfte fram och kategoriserade de teman som framträtt som betydelsefulla i relation till studiens syfte och frågeställningar.

I analysen har både likheter och skillnader i erfarenheter och upplevelser och framställning lyfts fram. Från början hade jag en tanke att mer uttalat göra en analys av de enskilda pappornas storylines men har bara använt det i begränsad omfattning av etiska skäl. Avslutningsvis har några teman som varit särskilt intressanta för studiens syfte analyserats med hjälp av de teorier som presenterades i avsnittet om tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter.

Etiska överväganden

Forskningsprojektet Unga föräldrar igår-idag som denna studie är en del utav har varit uppe i Regionala etikprövningsnämnden i Göteborg för etisk prövning och blivit godkänd. Detta gjordes med tanke på att det kan upplevas integritetskränkande att bli kontaktad 30 år efter att en studie genomförts och dessutom kan ämnet föräldraskap upplevas som privat och känsligt att prata om. Enligt Larsson och Goldberg (2008) kräver en kvalitativ forskningsansats alltid noggranna etiska överväganden med tanke på att individer lämnar privat och ibland känslig information. De hänvisar till allmänna etiska riktlinjer som handlar om att den intervjuade alltid ska lämna informerat samtycke och vara väl införstådd med studiens syfte och uppläggning och att

deltagandet är frivilligt. Alla deltagarna i denna studie har informerats och lämnat ett skriftligt samtycke. (se bil 2). Men frågan kvarstår alltid vad det är de uppfattar att de har lämnat sitt samtycke till. Löften om konfidentialitet syftar enligt Larsson och Goldberg (2008) till att personliga data och annat som kan avslöja identiteten hos deltagaren ska tas bort i den slutliga rapporten. Deltagande i forskning kan ha både positiva och negativa effekter för dem som deltar och det är en etisk skyldighet att minimera risken för skada. En viktig huvudprincip är att fördelarna med den kunskap forskningen genererar ska uppväga de eventuella skador deltagarna riskerar. Eftersom studiens utgångspunkt är en namngiven studie som genomfördes för ca 30 år sedan är möjligt att identifiera vilka två områden deltagarna bodde i på den tiden. Även om deltagarna inte längre bor kvar finns en risk för igenkänning, särskilt med tanke på att den ursprungliga undersökningen genomfördes på landsbygden och i en namngiven stadsdel i en mindre stad. Dessutom är det ett begränsat antal individer i den ursprungliga gruppen som tillhörde den grupp som denna studie handlar om.

Det finns ytterligare en komplikation när det gäller rapporteringen. Förutom risk för igenkänning finns också risk för skada om de olika deltagarna får vetskap om vad andra familjemedlemmar berättat. I intervjuerna framkom vid flera tillfällen uppgifter som troligen inte andra familjemedlemmar visste om. Det kunde handla om familjehemligheter men också tankar och upplevelser som man inte delat med andra i familjen. Att som förälder få veta saker om ett barn eller barnets andre förälder genom en forskningsrapport kan innebära svårigheter i den fortsatta relationen. På samma sätt har föräldrar, kanske för att skydda sina barn, inte berättat om svåra händelser eller tankar. Många av deltagarna, både barn och föräldrar, upplevde intervjusituationen som positiv och flera uttryckte att det var spännande att berätta om föräldraskap på ett sätt de inte gjort tidigare.

N: nu tror jag att jag har fått en bra bild är det nåt mer som du vill lägga till.

F: nej... jag öppnade upp betydligt mer än jag hade tänkt mig, eller vad jag hade trott så kan man säga, ja. Men jag har inte sagt nåt som jag ångrar så det är bra.

Larsson och Goldberg (2008) menar att forskningsintervjun också kan ha vinster för deltagarna som inte ska underskattas. Det kan t.ex. handla om möjlighet till ökad självkänedom och insikt. Även om flera av deltagarna uttryckte just detta så kvarstår dilemmat med hur det berättade ska rapporteras så att inte någon kommer till skada. Ett sätt att hantera dessa svårigheter har varit att ta bort eller kamouflera detaljer som kan göra att personerna känns igen. Ett annat sätt har varit att exemplifiera genom enstaka citat istället för att beskriva varje pappa för sig. En annan följd av etiska överväganden har inneburit att material som hade varit intressant att ha med och kunnat tillföra fler dimensioner har rensats bort på grund av att familjemedlemmar riskerat skadas mer av innehållet än forskningens kunskapsgenerering skulle vunnit på att ha det med. De etiska implikationerna har onekligen försvårat arbetet och haft en avgörande betydelse för hur materialet slutligen presenteras.

Redovisning och analys av empirin

Inledningsvis görs en kort presentation av de sex deltagarna i studien. Därefter följer en reflektion kring hur tidsaspekten och förändrade ideal kom att spela stor roll i intervjuerna. I nästa avsnitt presenteras männens berättelser om vad de gjort som pappor genom att svaren kategoriserats i tre olika pappapositioner, *familjeförsörjaren*, *back up föräldern* och *den aktive omsorgsgivaren*. Framställningen följer genomgående under varje rubrik en kronologisk ordning med start vid graviditetsbesked och vidare under småbarnsår, skoltid, tonår och tills barnen blivit vuxna. Även om framställningen följer en kronologi så finns stor variation i omfattning vid varje ålder beroende på hur mycket papporna haft att säga om de olika tidpunkterna i föräldraskapet. I nästföljande avsnitt fokuseras utmaningar som haft inflytande på pappornas utövande och upplevelse av föräldraskapet och vilka strategier papporna använt sig av för att hantera dessa. Avslutningsvis diskuteras temat faderskap i den specifika kontexten där mödrarna är tonårsföräldrar.

Papporna

De sex pappor som deltagit i studien är alla födda i Norden på 1950 talet. En har invandrat från ett nordiskt grannland i samband med första barnets födelse. Två är uppvuxna på landsbygden, två i ett mindre samhälle och två i en mellanstor stad. Fyra av papporna har gymnasieutbildning varav en läst in grundskola och gymnasium som vuxen. Två har grundskola som högsta utbildning. Fyra har idag arbetaryrken inom industrin och byggsektorn, en arbetar som tjänsteman inom offentlig sektor och en arbetar som chef. En man hade barn sedan tidigare som han fick som tonåring men hade hunnit bli 27 år när han fick sitt andra barn och deltog i undersökningen "Att bli förälder". Av övriga fem män var tre 21 år, en 24 år och en 25 år då de fick sitt första barn. Mammorna till barnen var mellan 17-19 år. Fyra av dem kom som barn eller ungdomar till Sverige från ett nordiskt grannland. En av mammorna har grundskola som högsta utbildning, tre har gymnasium och två har utbildat sig på högskolan under senare år.

I intervjuerna med papporna har fokus legat på det föräldraskap som utövats i relation till det barn som den ursprungliga undersökningen handlat om. Det är också dessa barn som själva blivit intervjuade. Samtidigt påverkas självklart föräldraskapet av familjen som helhet vilket gjort att berättelser kring den tid som passerat också kommit att handla om att vara förälder till de andra barnen i familjen och även till bonusbarn som så småningom blivit en del i nybildade familjer. Att vara förälder handlar många gånger om att prioritera och synkronisera olika familjemedlemmars behov och önskemål inom de ramar som vardagslivet erbjuder. Alla pappor utom en har fått fler biologiska barn. Två pappor har ytterligare ett barn, två har ytterligare 2 barn och en har ytterligare 4

barn. Två pappor har dessutom haft varsitt bonusbarn under en period. Sammantaget är det 18 barn som varit en del i dessa mäns utövande av sitt föräldraskap.

En skillnad som visat sig i materialet är variationen i hur man "gjort familj" beroende på om papporna fortsatt leva ihop med barnets mamma. De tre män som var 21 då de fick barn och 3 år äldre än sina partners har fortsatt leva tillsammans med mammorna och barnen har för att förenkla framställningen ibland fått ge röst åt *de "yngre" papporna*. De tre som har separerat var 24, 25 och 27 år då de fick barn och 5-9 år äldre än sina partners har ibland fått tala för *de "äldre" papporna*.

Dåtid genom nutidens lins

Livsberättelseperspektivet ser som nämnts inte minnet som en fix och färdig förvaringsplats där olika händelser kan plockas fram och beskrivas som en sanning. Hur papporna konstruerar sin pappaberättelse är beroende av många aspekter. Plantin (2001) kommer fram till att det är tre områden, den egna *livshistorien*, *det praktiska vardagslivet*, och den *strukturella och kulturella omgivningen*, som avspeglar sig i mäns subjektiva upplevelser av att vara fäder. I ett livsberättelse perspektiv skulle man snarare kunna säga att det inte handlar om livshistoria utan om den berättelse man konstruerat om det levda livet. Faderskapet i Plantins studie beskrivs också som en mognadsprocess som innebär att konstruktionen av kön och faderskap förändras över tid. Fäderna i denna studie beskriver också de en förändring i både tanke och handling under de 30 år de varit föräldrar. I deras berättelser om föräldraskap kan man tydligt märka hur faderskapsdiskursen och synen på när i livet man förväntas skaffa barn förändrats under deras samtid. Ur ett genealogiskt perspektiv kan man tydligt se hur det levda livet gestaltar sig i nuet. I intervjuerna framgår att papporna bedömer det faderskap de själva utövat i relation till vad det förväntas av dagens pappor. Kampen mellan det traditionella och moderna faderskapet är ständigt närvarande och som Berg (1999) beskriver det, har de att hantera ambivalensen eftersom de har båda sidorna inom sig. Ett exempel på det är när en pappa reflekterar över hur synen på *när* i livet man förväntas skaffa barn förändrats.

Det är ju 30 år sedan och tänker man lite granna hur, så att säga, i vilken fas i livet man befann sig när man skaffade barn. Så var det lite annorlunda då än det är nu. Tar man andra syskon i släkten, ja kusiner eller syskon och sånt, så var det ju många som fick barn relativt tidigt, när man var ganska ung.

Förväntningar på mäns *sätt att vara* föräldrar är en annan aspekt som betraktas genom nutidens lins. Med tanke på att barnen nu är vuxna och de har det mesta av föräldraskapet bakom sig kan de blicka tillbaka och reflektera över hur det blev. Det uttrycks ibland som en önskan om att kunnat göra andra prioriteringar.

Jag har nog kanske om man ser tillbaka på hur andra gör. Så hade jag nog kanske vart mer hemma. Alltså tagit ledigt, pappaledigt och att man inte hade fått jobbat istället å så hade jag vart heltidshemma då, det hade jag nog gjort idag om jag hade fått göra om det.

Men det kan också visa sig som en lättnad att inte behöva leva upp till det som uppfattas som dagens faderskapsideal.

N: Hur tänker du nu både när du tänker tillbaka på hur det var då och hur det har varit och ditt föräldraskap.

P: Ja det har ju gått framåt måste jag tycka till det bättre. De är mycket mer med, nästan i överkant många gånger, men det har säkert varit bra.

N: Du tänker på de som blir föräldrar idag?

P: Ja

N: Att killarna är mycket mer med?

P: Ja de är mycket mer med om allt som är engagerade i allt som är, ja det är säkert bra. Men det är samtidigt tur att en vart så pass gammal som man är (skrattar)

Även om papporna förhåller sig olika till dagens diskurser så kan man samtidigt ana att de tillhör samma kohort med gemensamma kulturella erfarenheter som format hur de pratar om faderskapet idag. Alla är de uppvuxna i den patriarkala familjemodellen och har haft pappor som arbetat och mammor som mestadels varit hemma och tagit hand om barnen. Medvetenheten om dagens diskurser kring ålder och faderskap får som sagt genomgående stort inflytande över *hur* papporna berättar om sitt föräldraskap. Men också *vad* de väljer att lyfta fram. I följande avsnitt har jag tematiserat pappornas berättelser om sitt praktiska vardagsliv under barnens uppväxt med hjälp av tre ”typer” av faderskap som framträder när männen berättar om sin roll, uppgift och betydelse som pappor. Ingen av papporna framställer sig som tillhörande bara en kategori utan betonar olika sidor beroende på skiftande livsomständigheter och olika livfaser för både barn och pappor.

Pappa som familjeförsörjare, back-up och aktiv omsorgsgivare

Trots att ingen uttryckligen talar om det som en del av föräldraskapet så är det uppenbart att rollen som *familjeförsörjare* tagit stor plats i pappornas liv. Fadern i denna position har stora likheter med det som Johansson (2009) ser som en diskurs kring fadern som en *viktig omgivning* som skapar stabilitet och materiell trygghet men saknar dimensioner av närhet och direktkontakt med barnet. Men när papporna berättar om arbetet i relation till barnet framställer de inte sig själva som en viktig omgivning utan snarare uppfattas försörjarrollen som något som stått i vägen för föräldraskapet.

Jag kan inte säga att jag var pappa till de 3 första barnen. Såklart man ställde ju upp när det var... men annars så jobba å jobba å jobba... nej så det vill jag säga den gången, en annan blev ju uppfostrad så att gubben skulle jobba och frugan skulle vara hemma.

Citatet exemplifierar hur papporna kunde framställa sin roll som försörjare men visar också på en annan position som var vanlig i pappornas berättelser, det som Plantin (2001) beskriver som *back up* positionen. Den innebär att mannen har det huvudsakliga ansvaret för försörjningen och traditionellt manliga sysslor i hemmet som tekniskt underhåll och grövre sysslor. Kvinnan är den som har det huvudsakliga ansvaret för hem och barn och mannens roll blir att träda in och "ställa upp" när situationen kräver det. När papporna på detta sätt beskriver sin främsta roll som försörjare men samtidigt en som ställer upp när det behövs kan man säga att de får ihop motsättningen mellan faderskap och arbete och närmar sig en definition av faderskap som en viktig omgivning för barnet. När pappan sätter sig själv i en back up position gör han det också med utgångspunkten att barn behöver sina mammor mer på ett känslomässigt plan, än de behöver sina pappor.

Jag tyckte att det skulle bli mycket tryggare samtidigt för honom att han var hos sin mamma då och kunde träffa mig spontant när jag var ledig extra och på helger.

I ovanstående exempel motiverar pappan sitt handlande utifrån rådande psykologiska sanningsregimer som framhöll barns behov av en nära kontakt med modern. Barnets kontakt med pappan blir inom denna diskurs inte lika ovillkorlig som mammans utan kan anpassas mer till lust, tid och egna behov. Då är inte pappan längre en viktig omgivning för barnet och inte heller i back up position. Pappa- barn kontakten blir mer som en bonus som sätter guldkant på tillvaron.

Även om det till övervägande delen är papporna som försörjare och back up föräldrar och en viktig omgivning för barnet som framträder i intervjuerna så finns det också exempel på ett sätt att förhålla sig till föräldraskapet som är mer aktivt och direkt omsorgsgivande än rollen som försörjare och back up förälder. Detta förhållningssätt ligger närmare Johanssons (2003) definition av "omsorgspappan". Pappornas sätt att framställa sitt umgänge med barnen handlar oftast inte om omvårdnad utan snarare om ett omsorgsgivande där aktiviteter tillsammans med eller för barnen tar stor plats. Exempel på detta är när papporna berättar om sina direkta kontakter med barnen, sina intentioner med fostran eller hur de ser på sitt eget ansvar i relation till barnen.

Jag visste ju vad jag ville göra. Alltså jag visste vilket ansvar som låg på mig och att jag vart beredd å ta det ansvaret för dotterns uppväxt och just det här att man fick kvittens på, att jag fick den rätten, var ju en väldigt trygghet. För då visste jag att då låg det på mig att se till att hon får en trygg uppväxt.

I följande framställning beskrivs pappornas positioner som familjeförsörjare, back up, och aktiv omsorgsförälder i kronologisk tidsordning till exempel hur rollen som familjeförsörjare framträdde under graviditet och barnets första år och senare under

skoltid och tonår. Men positionerna förändras och tar olika stor plats under olika perioder av barnets uppväxt vilket gör att framställningen inte alltid är lika ingående vid varje period. Pappornas position som familjeförsörjare framträder allra tydligast under barnets första år.

Familjeförsörjaren

För tre av paren var graviditeten oplanerad men det var aldrig någon tvekan kring att behålla och ta ansvar för barnet. Det beskrivs av papporna som en situation man hamnade i och sedan fick ta ansvar för.

Men sen att det är klart att ju längre tiden gick ju mer inne i det här blev man och ju mer blev man som jag har gjort i alla lägen att det här ska vi klara. Det var någonting som man tog på allvar.

Ansvarstagandet och att ta situationen på allvar verkar under graviditeten handla mycket om att ta på sig försörjarrollen och se till att familjen har ett ordnat boende. Både de som planerat graviditeten och de som blev oplanerat med barn beskriver det som en naturlig följd av att ha haft en längre stabil relation och att de själva hade bostad och arbete, men också en vilja att få barn. Eftersom papporna var flera år äldre än mammorna hade de hunnit etablera sig i vuxenlivet, vid tiden för barnets födelse. Alla utom en berättar om en relativt stabil livssituation med fast arbete och bostad. Två av männen hade även hunnit avsluta eftergymnasiala utbildningar och fått arbete inom det område de utbildat sig för. Övriga hade arbeten inom industrin som inte krävde någon specifik utbildning. Att männen hade bostad och arbete gjorde alltså att de kunde ta på sig ett försörjningsansvar och framstå som ansvarsfulla trots att mammorna var unga och graviditeten oplanerad.

Jag hade ju heltidsjobb vid den tiden också. Vi bodde i lägenhet, så det var inte så att vi bodde var och en för sig utan vi bodde ju ihop innan. Så att på ett sätt så var det ju en naturlig del av utvecklingen men.....nej planerna var nog inte där.

Samtliga pappor arbetade skift när barnen föddes och ingen av dem stannade hemma mer än ett par dagar vid barnets födelse. Trots att det vid denna tid fanns möjligheter för fäder att ta föräldraledigt verkar det inte vara något som papporna är medvetna om.

Det var ju kortare tid då också, jag kom inte ihåg hur det var, men var det 6 månader +3 eller nåt sånt där va. Det där med pappaledighet eller att pappan hade en del eller markerad del av tiden det fanns ju inte då, på det sättet.

I den ursprungliga undersökningen (Strömbergsson & Lennér-Axelsson m.fl. 1983) som gjordes under graviditeten och barnets första år framgår att papporna ansåg sig delta lika mycket som mammorna i hemarbetet och i skötseln av barnet medan mammorna menar att det var betydligt mer ojämt fördelat. Även idag menar alla männen att de

deltog mycket då barnet föddes just på grund av att de arbetade skift och därför hade möjlighet att vara hemma mycket.

N: Så det var aldrig nåt tal om att det var hon som skulle va hemma hela tiden?

F: Nej jag jobba ju skift vilket gjorde att jag jobbade 2 dygn var ledig i 3. Så jag var väldigt mycket hemma på vardagar å annat så att det var inget annat sagt utan det var ganska givet./.../jag har aldrig haft några bekymmer å gå upp på nätterna. Jag somnar lika fort igen och när jag väl var hemma så var det nog jag som bytte blöja oftare än hon då men ja...

Samtidigt blir det ett motsägelsefullt budskap när det i andra delar av intervjuerna framgår att mamman var den som hade huvudansvaret för hem och barn och då blir åter pappans försörjarroll framträdande.

Det föll sig på nåt vis, utan att uttrycka sig dumt så var det ju mer naturligt i och med att jag tjäna mest och så var det lättare för mamman att ta ledigt, därför så blev det så. Så det var väl inget vi direkt prata om att nu är det min tur att ha vart hemma eller att hon propsa på att hon skulle vart hemma.

De båda ovanstående citaten är även exempel på pappornas svårigheter att förhålla sig till hur det såg ut då, relaterat till dagens diskurser kring ett jämställt föräldraskap. I det första citatet är pappan noga med att framhålla sin egen delaktighet och i det andra visar pappan en medvetenhet om att det i dag kan uppfattas som konstigt att fördelningen var så könsstereotyp.

Pappornas försörjarroll beskrivs också i relation till att mammorna på grund av sin ålder inte hunnit etablera sig på arbetsmarknaden. En del av mammorna är inte ens klara med sin utbildning och få har börjat arbeta. För mammornas del är det inte en lika självklart stabil situation vilket gör att pappans roll som försörjare förstärks.

Jag hade ju gått min utbildning, gått igenom min praktiktid och haft en fast anställning så att för min del var det ju helt lugnt ...öh..hon hade inget fast arbete, Det var väl lite si och så med det, men jag tror att hon såg det som en trygghet att...va barnledig och sen då försöka hitta sig fram till ett jobb.

Under barnens småbarns och skolår fortsätter papporna i de familjer som inte separerar att vara familjens huvudförsörjare och arbetet upptar det mesta av deras tid. Alla tre arbetar inom industrin och beskriver arbetsvillkoren som tuffa. Pappornas upptagenhet av arbetet avspeglas tydligt i intervjuerna. De ger långa och innehållsrika berättelser om sina arbetslivserfarenheter och kan utan problem berätta om episoder eller som här sin arbetskarriär.

Så gick jag ur grundskolan sen så gick jag över och jobba i affär ett tag. Sen flyttade vi hit och då börja jag på fabriken. Sen har jag jobbat med maskin och sen har jag varit förman och sen har jag varit förare på en maskin, sen var jag arbetsledare, sen projektledare sen personalledare, alltså jobbat mig upp hela tiden, tills jag gick i väggen fullständigt.

Arbetet beskrivs nästan som en obändig utanförstående kraft som de inte kunnat stå emot, som en konkurrent till föräldraskapet, något som fråntagit dem möjligheten att vara med barnen. Det är först idag när papporna kan blicka tillbaka och samhället har andra värderingar kring faders roll som de också blir medvetna om hur de tänkt och agerat tidigare. En pappa går så långt att han inte ens tycker sig varit förälder trots att han levt tillsammans med sina barn.

F: Vi hade det ju svårt i början i och med att vi hade flyttat till ett annat land. Med kompisar och allt sådant. Jag jobba ju och jobba, jobba så mamman var fruktansvärt mycket ensam. Så det är nog stor skillnad på den gången å idag.

N: På att vara pappa tänker du också?

F: Jaja herre...Jag kan inte säga att jag var pappa till de 3 första barnen.

Papporna lyfter fram den egna skolbakgrunden som en förklaring till och förståelse för varför det blivit som det blivit. Flera har ingen utbildning utöver grundskola vilket har begränsat deras möjligheter i arbetslivet. Istället har de haft en känsla av att de måste arbeta hårt för att kunna hålla sig kvar och eventuellt avancera inom arbetslivet.

Ja det har vart en tuff resa det har det vart och speciellt då när jag inte har nån utbildning så blir det att då lägger man ner så otroligt mycket kraft, att det här ska jag visa att jag klarar utan att jag har nån utbildning, sen är det mkt av jobben har jag inte sökt utan det har – det här vill jag att du tar eftersom vi känner dig.

För de ”yngre” papporna som fortsatt leva tillsammans med barnets mamma blir försörjarrollen den mest framträdande positionen under hela barnets uppväxt. För de ”äldre” papporna skiljer sig berättelserna åt. Den pappa som har fortsatt vårdnad om sitt barn har också ansvar för barnets försörjning men i hans berättelser tar inte försörjarrollen lika stor plats. Han upplever sig inte begränsad i sitt föräldraskap av sina förpliktelser på arbetet utan tycker sig kunna kombinera dessa områden med hjälp av både privat och offentligt stöd och av att han har en utbildning som möjliggjort avancemang i takt med att barnet blivit äldre.

P: Man skulle i och med att man hade ett jobb där man kom sent från jobbet eller skulle göra något annat men då hade man ju farmor som bodde tvärsöver gatan, så hon kom ju alltid/.../

N: Hindrade det dig på något annat sätt på arbetet med utvecklingsmöjligheter?

P: Nej jag tycker inte det. Jag hade precis bytt jobb samma år som X föddes då hade jag mer fasat in på det som stämde med min teoretiska utbildning, sen gällde under ett antal år att utöva den och samla erfarenhet och bygga på så därför fanns jag i en bra fas att...Det var ett bra jobb för mig under den tiden. Sen när hon blev lite äldre så utvecklades man på jobbet och tog nästa steg men nej det har inte stört någonting.

För de andra papporna som separerade under barnens småbarns och förskoleperiod innebar skilsmässan att de inte längre hade huvudansvaret för barnens försörjning. Trots att de inte längre befann sig i försörjarpositionen i relation till barnen så tog arbetet fortsatt stor plats och kunde tillsammans med förpliktelser för nya familjemedlemmar upplevas som konkurrerande i relation till barnet.

F: Det var ingen bra alltså då blev jag lite tudelad när jag fick det här nya förhållandet och så sonen varannan vecka. Dom kom bra överens min nya fru...det gick bra...men hon.....vad ska man säga, det hände ju att det blev konflikter. Att men jag ska ha sonen, ja men vi skulle ju göra det och det.

N: det blev lite konkurrenssituation där?

F: ja så kan man säga, det var väl ordet jag nästan leta efter där...ja det kan man säga, och ja vi löste ju dom här situationerna på olika sätt gång från gång ... jag tror säkert sonen kände att jag inte så mycket följde hans skolgång det var sporadiskt. Och i efterhand så har jag väl egentligen dåligt samvete för det....och det var både mitt arbete och annat, som satte käppar i hjulet där...så där känner jag ju nu att jag borde ha gjort mer, det gör jag.

”Back up” förälder

Redan under den första tiden efter att barnet föds intar alla papporna en back up position. I och med att de arbetar skift så beskriver de att de kan hjälpa till och ta hand om barnet när de är lediga.

Men sen i och med att jag har haft skift så har jag vart hemma vissa delar och mamman har vart borta en vecka 14 dagar så har ju jag tagit ledigt och vart hemma å så.

Att papporna ser sig själva som andrahandsföräldrar och mamman som förstahandsansvarig för hem och barn visar sig på flera sätt. Dels handlar det om ett synsätt som visar att man ser kön som naturligt åtskilda och olika. Detta visar sig genom att man framställer mamman som viktigast för barnet. En pappa berättar om hur det gick till när han fick vårdnaden om barnet, trots att både han och omgivningen egentligen såg det som mest naturligt att mamman skulle ha det.

Ja (vårdnaden) den var inte sådär, den var inte given direkt. Det första var väl utifrån det här att (mamman) var väl inte riktigt mogen rollen. Hon hade inte gjort färdigt sin uppväxt på det sättet då och tyckte väl också i början att det var bättre då att jag hade vårdnaden att dottern var hos mig. För på den tiden var det med automatik att det var mamman som hade....och, det tyckte jag ju också.

I ovanstående exempel ställs kön och ålder mot varandra när vem som är mest lämpad att ta hand om barnet ska avgöras. Trots att pappan från början var inställd på att inta en back up position så blir mammans ungdom avgörande för att det istället blir han som tar huvudansvaret. Flera saker kunde väga in för att förklara varför de flesta papporna intog en back up position. I följande citat tycks pappan inte vara riktigt nöjd med sin egen insats som förälder och prövar olika förklaringar till varför det blev som det blev. Här vägs den egna ungdomen, barnets kön och barns förmodade större behov av sina mödrar mot varandra för att försöka förstå varför pappan inte upplevt sig vara lika betydelsefull som mamman.

N: Vad gjorde du som pappa?

P: Ja vad menar du?...hur jag var eller ?

N: Ja ...ja hur det var.

P: Svårt å säga....det är ju...det är ju hur gammal jag var det är klart att det...det är klart hade det vart en pojk hade det vart nåt annat också det är klart.

N: Hur menar du då att det hade varit annat?

P: ja det kanske....de tyr sig mer till en mamma tror jag.

N: att flickor mer är närmare?

P: Ja

N: Så det var... det var lite olika hur nära ni var?

P: ja jag tror det. Dottern är väldigt mammig så ...men jag har haft jättefin kontakt med bägge två.

Den här synen på mamman som viktigast för barnet är det få av papporna som uttalar explicit. Att de ändå ser henne som viktigast och mest ansvarig för barnet framträder ändå tydligt i beskrivningarna av hur de träder in när mamman av någon anledning inte kan ta hand om hem och barn. Men pappornas back up position är inte ens då självklar. En pappa beskriver hur han upplevde sig vara i en back up position även i relation till arbetet. När mamman är på sjukhuset behövs han både hemma och på arbetet och tolkar då sitt ansvar som en skyldighet att se till att någon annan tar hand om barnen för att han själv ska kunna fullgöra sina skyldigheter på arbetet.

Likaväl när hon låg på sjukhus så hade jag ansvaret att ta hand om och hjälpa till jag vet när vi bodde nere (skratt). Då ringde jag till kommunen å fråga om hemhjälp. Då låg Frun på lasarettet. Jojo det var inga problem för de ringde å tjata på bruket som sjutton...så det skulle jag få det. Och jag hade eftermiddagen. Så fråga dom när de skulle komma då? - Ja bra ni kan komma kl. ett.- När slutar du då?- Ja tio ikväll. Men det gick ju inte, för de jobba bara fram till fyra.

Även i vardagen kan man märka att det är en självklarhet att pappan har en mindre ansvarig position i hemmet och med barnen.

Ja man körde dom ju till skolan, hjälptes åt med städ och disk å tvätta och såna saker. Så jag har väl vart med aktivt där också men det är egentligen mamman som har vart arbetsledaren hemma så sett.

I ovanstående citat är det pappan sätt att uttrycka sig som göra att man förstår att han ser sig som sekundär i relation till mamman. Genom att säga att han *väl* hjälper till och mena att det *egentligen* är mamman som är huvudansvarig blir pappans insatser och ansvar av mindre vikt. Pappans roll i familjen blir även att fungera som back up när det gäller tyngre göromål. Trots att pappan i nedanstående citat inte upplever sig ha något inflytande över beslutet att skaffa djur till familjen, så är det ändå hans uppgift att se till att det går att genomföra.

P: Samtidigt fick de för sig att de skulle ha häst också upp i det här.

N: Vem fick för sig att de skulle ha häst?

P: Det var ju dottern då och sen hennes syster då. Sen hade vi häst å hund å allt. Nä det var mycket med hö å vi hade nån tjur åh...

N: Jaha...men du var inte så intresserad av de här sakerna, det var inte ditt initiativ?

P: Nej jag har aldrig vart nån bonde.

N: Mm men tog du hand mer om barnen då eller?

P: nej det här tunga gjorde jag ju.

För de pappor som separerade när barnen var små blev det aktuellt att ta ställning till vem som skulle vara ansvarig för barnen efter skilsmässan. För en av papporna var det en självklarhet att barnet skulle bo hos mamman och att han själv skulle träda tillbaka. Från att ha funnits som back up blir han nu mer en bakgrundsfigur.

Men sen ska du veta det att vi flyttade ju isär när sonen var 2,5 år, längre än så hade vi ju ingen gemensam familj utan det blev att han bodde hos henne och att han var hos mig varannan helg, oftare ibland/.../ Mycket hängde ju, dels som mamma fungerade hon bra, det var ju steg 1 för nästa steg var att jag jobba skift vilket gjorde att det hade blivit ett pusslande och det kanske jag var lite egoistisk också så att var jag ledig en helg eller två av 5 så ville jag ha nån helg själv å inte hela tiden behöva byta bort med mina och hennes föräldrar skulle ha honom.

Pappan anger tre skäl till att han drar sig tillbaka från föräldraansvaret. Man kan ana att diskursen om mödrars betydelse för sina barn är det skäl han ser som det primära. Kraven från arbetet och behovet av egen tid upplevs komma i andra hand. Denna pappa beskriver sig ha ganska lite engagemang i sonens liv under den fortsatta uppväxten. Men återtar sin back-up position när mamman under en period inte kan ta hand om barnet.

Men i alla fall så hon hävda att hon inte kunde stå för ett hem där pojken kunde vara. Så hon bodde på ett ställe där pojken inte kunde vara i över ett år innan hon så att säga kunde lotsats tillbaka till samhället eller livet igen. Det var därför då skulle han, utan att jag fick frågan då, så skulle han flytta till mormor och morfar. Då pratade vi med varandra, det hade vi inte gjort på....sagt ett ord till varandra på 5 år, då prata vi om...ja hur pojken hade det i skolan /.../ja jag pratade med pojken och sådär och jag pratade med nya frun hemma. Vi sa det att då är det bättre att han bor hos oss då. Så flyttade han hem till oss och bodde där i ja tiden går ju men...par tre år kanske.

En annan pappa hade vårdnaden om ett av sina barn de första två åren efter skilsmässan men sedan fick mamman vårdnaden. Han upplever sig inte ha haft något att säga till om och har känt sig tvingad ut ur föräldraskapet. Även denna pappa beskriver sig behöva träda in när han upplever att mammans omsorg inte räcker till. Hans sätt att beskriva situationen skulle kunna betecknas som en revanscherande back up position. Genom att träda in när mamman inte räcker till får han upprättelse i sitt eget föräldraskap.

Det var ju som jag sa att han (styvappan) var jobbig mot dom, i alla fall mot sonen. Sen när den andra brodern gått första klass så låg han plötsligt efter, om det var i matte eller nåt, då fick jag sitta med honom flera veckor å lära honom en grej om det var matte...han kunde ingenting. Så då hade de egentligen inte tid med de här två ungarna. Den bitterheten kom hela tiden att de skulle vart så väldigt bra men egentligen så var de ju inte det.

Aktiv omsorgsförälder

I pappornas berättelser framträder tre olika sätt att förhålla sig till rollen som omsorgsgivare. Dels handlar det om beskrivningar av att *vara tillsammans med och göra saker med* barnen till exempel leka, delta i fritidssysselsättningar eller bara vara utan att

samvaron har något speciellt mål eller syfte. Dels handlar det om att *göra saker för* vilket kan innefatta allt från matlagning till att laga en motocrosscykel eller köra till aktiviteter. Slutligen handlar det om att *styra* d.v.s. en mer medveten fostranstrategi som kan handla om regler och rutiner men även ett sätt att vara förälder på som kan innefatta samtal och diskussioner kring värderingar. Det finns fler exempel på varande och görande när barnen är små och de styrande eller fostrande inslagen ökar ganska markant när barnen kommer upp i skolåldern.

Alla pappor framställer graviditetsbesked och barnets födelse på ett sätt som visar att de från början var inställda på ett aktivt omsorgsgivande. Redan från start visar papporna hur de förbereder sig och i de flesta fall gläder sig åt det kommande barnet. När papporna berättar om graviditetsbesked och barnets födelse beskriver de en blandning av förväntan och glädje men också oro.

Vi var precis i rippet att flytta ...och var på apoteket och fick reda på sån här gravtest var positiv och jag tyckte att det var jätteroligt. Vi skulle flytta till ett radhus, det stämde så bra då, för att det var ju en tilltänkt barnkammare redan i det där då så att nej det kändes riktigt bra gjorde det/.../det var så mkt att tänka på så att det där man pratar om att det är 9 månaders leveranstid det passade i alla fall mig alldeles ypperligt för att det var bara. Hela jag var ju tvungen att ställa mig in på att bli pappa med allt vad det här innebar då, frugans mage växte, men samtidigt mentalt att ...det...ett barn så gör man si och så man börja titta sig omkring folk som gick med barnvagn, lekte med barn på lekplatser osv man...jag kände det att de där 9 månaderna de behövde jag för att förbereda mig på rätt sätt. i skallen.

N: Kommer du ihåg hur det kändes när du skulle bli pappa igen?

F: Ja (litet skratt) det är ju likadant varje gång man blir jätteglad och gråter

Men jag kan väl säga att jag blev väl naturligtvis till viss del förtvivlad i början då, dels att starta så tidigt med barn plus då att jag kände att mamman varegentligen inte mogen för detta och det var ju alldeles för tidigt egentligen och tog på mig en viss skuld att, ja vad ska man säga, förstöra en del av hennes liv, ja så tidigt

F: ja det var ju underbart

N: Ja du var glad

F: Jaja...för första...många som tror att det var oplanerat eller sån men det var inte det nånänä!

N: Nej du ville bli pappa.

N: (skratt) Ja kom du ihåg hur du tänkte när du sa att det skulle bli underbart vad du tänkte dig att det skulle bli.

F: Nej det blev ju mera familj.

N: Ja det var det som skulle bli underbart.

F: Ja det är ju familj å hitta på saker å ting. Och speciellt, jag önska mig alltid en liten tös, så det var ju helt toppen å få den förste som en flicka så det var ju görkul.

Pappornas omsorgsgivande i detta skede formuleras ofta som ett ansvar. När partnern blivit gravid är det deras skyldighet att ta ansvar för situationen genom att visa att de finns kvar. För några handlar det som tidigare nämnts om ett försörjnings- och back upp

ansvar. Men det finns också andra mer omfattande och långsiktiga dimensioner av ansvaret.

Ja, jag har nog alltid känt mig, det är nog någonting som man bär med sig i generna och den uppväxten man har haft. Att man har känt sig trygg och just det här att om man bestämmer sig för någonting å vill satsa på någonting då gör man det också. Och har man satt någonting till världen eller tagit beslut om någonting som har råkat bli på ett visst sätt, då visst nu har det blivit såhär nu är det mitt ansvar att se till att det blir bra. Och det här var absolut det största man kan ta ett beslut om.

Under småbarnsåren finns berättelser om hur männen deltar i den vardagliga omsorgen om barnet. Ett par pappor berättar om vad de gjorde med barnen på ett sätt så att barnen framträder som egna personer.

Det var ju en härlig känsla, det var ju alltifrån själva födseln var ju ett slags lyckorus, det var ju jättestort och jo så att det var en härlig känsla låt vara för det minns jag att han hade sån där 3 månaders kolik, som infann sig mellan 18-21 på kvällen vilket gjorde att allra enklast var om man kunde gå å hålla honom fram och tillbaka och det gjorde vi och vi fick ju dela på det. Jag kanske var starkare så jag var väl den som gick omkring.

Då hamna jag med dottern på dagis och så skulle jag jobba deltid, så jag skulle ta ut den föräldraledigheten som var kvar. Men hon trivdes ju så bra så det var tvärtom. Det vi hade dispyter om, som hon var väldigt ledsen över det var att behöva gå hem från dagis. Hon trivdes så bra på dagis med, kompisar och dagisfröknarna så att hon ville inte gå hem, utan det blev tvärtom. Jag fick gärna jobba lite längre. Så att den föräldraledigheten när jag hade tänkt vara ledig, det blev ju inte så mkt ledigt, det var att gå hem och baka istället, sen gick jag och hämta henne (skratt).

Men oftare är det generella beskrivningar av ett varande och görande där barnet inte framstår som en egen person.

Vi hade nog ett väldigt roligt liv, det var full fart vi hade en schäferhund som var född samma år, så födde vi upp hundar, egen traktor å grejer, körde det var mycket lantliv sådär. De var ute och gick själva det var flera barn runtom, så det vara bara att serva med mat sen ut igen det var väl det som hände.

Nej jag har nog haft det som en naturlig del i mig, alltså barn i alla åldrar har jag älskat alltid, alltså jag kryper mer gärna på golvet och leker med barn än å sitter och pratar med vuxna, alltså åh busar runt med dom.

Pappornas aktiva omsorg framträder tydligare ju äldre barnen blir. När barnen kommer upp i skolåldern ökar som nämnts de styrande inslagen i omsorgen men det ter sig också som att pappornas samvaro med barnen intensifieras. I samtliga berättelser framgår att papporna anser att utbildning är viktigt. Bara två av papporna har gått ut gymnasiet och de pappor som inte själva har någon utbildning utöver grundskola, önskar sina barn en bättre utbildning och större livschanser än de själva haft.

F: Å jag har alltid sagt det till mina barn det är att ta en ordentlig skolutbildning så ni slipper stå på ett företag, det har jag predikat för dom, ja sen de börja förstå.

N: vad är det du vill att de ska slippa.

F: För och stå på ett företag med ackord, skiftarbete, vill att de ska ha ett jobb från 8 till 4-5 en annan vet inte det/.../ ja jag tror dom har lyssnat och dom har tagit en utbildning å samma med äldsta dottern också som jag sa att när du börjar och plugga ge dig inte! För hon hade svårt med matematik och plötsligt så tog hon matematiken och nu går hon på utbildningen som hon har önskat sig. Det är också det att jag har sagt till henne att, du kan bli det du vill, men du måste kämpa för det. Det är bra att du tar en utbildning. Du har alltid nåt att falla tillbaka på. En annan har ingenting att falla tillbaka på men har erfarenhet men så länge man inte har nån skolutbildning så hjälper inte det.

Papporna använder förutom att propsa på, predika och avskräcka även andra strategier för att motivera och stötta sina barn i deras skolgång. De flesta hjälper till med läxläsning i den mån de kan. En pappa som själv inte har någon utbildning efter grundskolan poängterar betydelsen av att barnen ska utbilda sig och har försökt hjälpa barnen. Man kan utläsa att han är osäker på om de egna kunskaperna varit tillräckliga.

Man propsar på att de ska ha en riktig utbildning de skulle liksom, på ett annat vis /.../ jag har nog försökt å hjälpt dom kanske den del jag har kunnat då i skola.

Trots att papporna betonar utbildningens betydelse är det bara ett fåtal som berättar om egna kontakter med skolan även i de fall barnen haft skolproblem. Utvecklingssamtal och föräldramöten tycks i första hand vara mammornas ansvar och ingenting som papporna självmant berättar om. Ett undantag är den pappa som inte haft vårdanden om barnet under uppväxten men träder in som back up då mamman blir sjuk under barnets tonår. Från att ha varit en bakgrundsfigur i barnets liv träder han under tonåren in och blir en aktiv och till och med styrande omsorgsgivare.

Så försökte jag ju hjälpa honom med skolarbetet då, träffade skolan och fick reda på lite, problemen och hur de såg på det hela och vad han var bra på.

Det styrande omsorgsgivandet tar sig även andra uttryck. Två pappor beskriver att det de gör har en intention som sträcker sig längre än stundens samvaro. Genom att vara tillsammans med barnen på ett visst sätt t.ex. samtala om ett visst tema eller skapa regler och rutiner i vardagen, tänker de sig också att barnen ska lära sig något som de kan ha användning för i framtiden. För en pappa som haft vårdnaden om sitt barn är regler, rutiner och vardagsstruktur basen i föräldraskapet både på kort och lång sikt. Han tycks mena att detta skapar trygghet för barnet och visar detta genom att hänvisa till erfarenheter från den egna uppväxten.

Läxläsning, tandborstning och mat/.../ Men det här att man äter ihop på kvällen, att man gör läxorna, att man förhör läxorna och ser till att tänderna blir borstade och så, det är sånt där som, vissa saker fick man lära sig sen man var liten själv.

För en annan pappa handlar aktiv omsorg om barnet inte så mycket om vardagsstruktur utan mera om att förmedla ett accepterande förhållningssätt till sitt barn. Han tycks mena att man genom samtal skapar förutsättningar för barnet att göra egna val i framtiden.

Ja det tror jag att det har vart alltså jag ser ju på framförallt dottern då att det har gått väldigt bra för henne, hon har haft friheten att känna att hon ändå har valmöjligheten och gör det hon känner, vill göra och så har vi stöttat då och pratat och resonerat.

Papporna visar även omsorg om barnen genom att hjälpa dem och delta i olika fritidsaktiviteter. Då handlar det om en kombination av att vara tillsammans och att göra något för eller med sina barn. Den här typen av omsorg bygger ofta på ett gemensamt intresse, något som både pappor och barn är engagerade i. En pappa som återkommande framhållit att han egentligen inte varit förälder eftersom han arbetat så mycket berättar ändå om en tidskrävande aktivitet där sonen och pappan förenas i sitt gemensamma intresse. *Då var det mest han och crossmotorcykel och sånt vi har hållit på med och ut och körde cross och så.* Pappornas uppgift beskrivs dels vara den som lär barnen och hjälper dem att utveckla olika förmågor inom t.ex. idrott eller att meka med motorer. Dels att skapa förutsättningar genom att köra till olika aktiviteter eller engagera sig som ledare. De pappor som har ett mer styrande och långsiktigt förhållningssätt till fostran berättar också om ett omfattande engagemang och eget intresse i barnens aktiviteter. I nedanstående citat försöker pappan beskriva hur han sakta men säkert dras in barnets aktivitet och blir alltmer engagerad.

Naturligtvis, förälder som man är så kör man till träningar och man åker och tittar på en match och så ser man det laget, så ser man vilken potential som finns och vilka tränare dom har och vilka möjligheter som finns så att.....nej det här ser inte bra ut, så är man lite engagerad ger lite tips, så tycker de andra ledarna att - men du kanske kan hjälpa till? och efter en tid så gör man det. Så blir man mer engagerad och sen så har man ju ansvar för hela laget till slut.

Sammanfattande reflektioner

Männen som alla är födda i slutet på 50-talet tillhör en kohort som har gemensamma erfarenheter av att växa upp i ett samhälle som präglades av ekonomisk tillväxt och en välfärdsstat under uppbyggnad. De bodde i småstäder eller på landsbygden där fadern var familjeförsörjare och modern huvudansvarig för hem och barn. Under denna tid var detta helt i samklang med den sociala appellen att familjer skulle "göras" enligt en patriarkal auktoritär familjetyp och den signifierande appellen att faders uppgift främst bestod i vara en viktig omgivning och auktoritet för barnen. Faderskap förstods troligen som ett ovillkorligt ansvar och som en del av den manliga identiteten (Bengtsson 2001). När de själva blev föräldrar i slutet på 70- början på 80 talet hade kvinnor börjat förvärvsarbete i större utsträckning och den patriarkala mansrollen börjat ifrågasättas. Detta var inget som fick något större genomslag i männens berättelser om den första tiden som föräldrar. De betonar istället faderskapet som ett ovillkorligt ansvar och markerar sin roll som familjeförsörjare genom att berätta om sin ordnade sociala situation med bostad och arbete och avslutad skolgång som en förutsättning för föräldraskap. Att mammorna på grund av sin ålder i flera fall inte hade avslutat sin

utbildning eller hade någon förankring på arbetsmarknaden framställs inte som ett problem. Istället gör det att fäders och mödrars olika ansvarsområden förstärks och ses som en självklarhet. Papporna är under barnens första tid i livet mer en viktig omgivning (Johansson, 2003) och back up (Plantin, 2003) än aktiva omsorgsgivare som har en egen relation till barnet.

Men man kan ändå märka att samhällsdebatten inte passerat obemärkt. Under denna tid visar undersökningar att svenska män "i princip" är för jämställdhet men menar att det oftast inte går att leva efter dessa principer i just deras familjer av ekonomiska eller andra praktiska skäl (Jalmert, 1983). Redan i den ursprungliga undersökningen framhåller männen att de på grund av skiftarbete också har möjlighet att dela ansvaret för hem och barn med mödrarna, när de är hemma. På detta sätt intar männen redan från början en back up position som innebär att de är beredda att träda in och hjälpa till när mödrarna av någon anledning inte klarar att ta hela ansvaret för hem och barn. Man kan ana genom männens sätt att berätta att de ser sig tvungna att förklara och försvara sitt handlande och ofta har förklaringarna anknytning till den tidens psykologiska sanningsregimer som betonar att mödrar är viktigare för sina barn än fäder. Fädernas roll är inte i första hand att ta hand om och skapa nära relationer till barnet utan att stödja mamman. Först när barnet blivit större har pappan enligt denna signifierande appell till uppgift att bryta barnets symbios med modern och hjälpa barnet ut i världen utanför hemmet (Bengtsson 2001). Detta stämmer också överens med att människans föräldraskap blir alltmer aktivt omsorgsgivande ju äldre barnen blir.

Trots att de alla är inställda på att vara aktiva omsorgsgivare före barnets födelse och under den första tiden så finns det få konkreta exempel på pappornas konkreta samvaro med barnen under denna tid. I takt med att barnen växer utökas pappornas ansvar och engagemang inom framförallt två områden. Dels är papporna engagerade i barnens fritidsaktiviteter som ofta grundas på ett gemensamt intresse. Dels betonar samtliga utbildningens betydelse och engagerar sig på olika sätt för att föra över dessa värderingar till barnen. Under barnens skoltid har även de sociala och signifierande appellerna i samhället förändrats något. Det finns en större förväntan på att pappor ska ta ansvar för sina barn utöver försörjaransvaret och den psykologiska sanningsregimen om moderns exklusiva betydelse för sina barn har börjat svikta. Istället börjar fäder betraktas som lika viktiga och kapabla att ta hand om barnen som mödrarna. Så oavsett om papporna delar uppfattningen att deras roll är att hjälpa barnet ut i världen och bort från den emotionella symbiosen med modern. Eller omfamnar uppfattningen att pappor är lika viktiga för sina barn som mammor så blir konsekvensen att papporna "bör" förhålla sig ansvarstagande i en vidare bemärkelse än de gjort tidigare. Vilket också är precis det de berättar att de gör genom att engagera sig i barnens fritid och skolgång.

Det är inga knivskarpa gränser mellan positionerna som familjeförsörjare, back up förälder och aktiv omsorgsgivande förälder. Inte heller kan man säga att någon av

papporna bara befinner sig i en position hela tiden. Snarare rör sig de flesta i en riktning som kan sägas gå från att huvudsakligen vara familjeförsörjare den första tiden via back up positionen till att bli mer aktiva omsorgsgivare ju äldre barnen blir. I Plantins (2001) studie beskrivs mäns föräldraskap som en mognadsprocess som utvecklas mer könsöverskridande över tid. Mognaden beskrivs där innebära en mer utvecklad empatisk förmåga och förståelse för relationers betydelse. Även i denna studie finns exempel där männen reflekterar över ett förändrat och mindre könsstereotypt förhållningssätt som utvecklats över tid och menar att de skulle valt och gjort annorlunda om de blivit pappor idag. Framförallt ter sig den tidigare prioriteringen av arbetet på bekostnad av barnen som ett felval.

Ovanstående sammanfattning har fokuserat på det gemensamma genom att se männen som en del av en kohort som vuxit upp under likartade betingelser och sociala och signifierande diskurser. Men enligt Connell (2008) så konstrueras kön inom historiskt förankrade könsregimer som blir psykologiskt differentierade genom individens erfarenheter av att "göra kön" tillsammans med andra i dagliga handlingar och förhandlingar. Plantin (2001) menar att den egna livshistorien och det praktiska vardagslivet är det som tillsammans med de strukturella betingelserna skapar de subjektiva upplevelserna förknippade med faderskapet. Så hur ser variationen ut i pappornas föräldraställningar och hur kan den förstås?

De "yngre" papporna som också är de som fortsatt leva med barnets mamma är de som framstår som mest förankrade i försörjarrollen. Framförallt för en av papporna dröjer det många år innan han börjar förändra sin position från att vara uteslutande familjeförsörjare till att också omfatta andra sidor av föräldraskapet och då först med de barn som föds betydligt senare än 1979/80. De "yngre" papporna är också de som framhåller utbildningens betydelse allra mest. De har själva saknat utbildning och menar att det tvingat dem att arbeta hårt för att visa sig dugliga. Alla tre har arbetat inom traditionellt manliga arbeten inom industrin och har antingen blivit tvungna att byta arbete på grund av industrinedläggning eller varit oroliga för att bli av med arbetet. Men variationen finns även inom denna grupp. T.ex. har en av papporna, trots att han arbetat mycket och haft andra ideella åtaganden, också engagerat sig i barnens fritidsaktiviteter. Han betonar vikten av att samtala med barnen på ett sätt som gör att de längre fram i livet kan göra egna kloka val. Den tredje pappan menar också att han arbetat för mycket men framställer det inte som ett problem i relation till föräldraskapet utan snarare att det begränsat möjligheterna att göra andra saker i livet än att arbeta och ägna sig åt familjen. Alla tre papporna använder exempel från den egna uppväxten och livshistorien för att skapa mening i sina berättelser (jfr Plantin). En pappa ser den egna uppväxten med en pappa som alltid arbetade och en mamma som ensam tog ansvar för hem och barn som en förklaring till varför han arbetat så mycket. Medan en annan pappa ser den egna uppväxten som ett dåligt exempel. Hans erfarenheter av en hård uppfostran är inget han vill föra vidare till de egna barnen, istället försöker han

medvetet bryta med sina föräldrars uppfostringsstil genom att poängtera samtalets betydelse i uppfostran. Denna pappas tankar kring uppfostran hittar också fäste i den samtida lagstiftningen och diskurserna som betonar barnets rätt att vara en egen person. De "yngre" papporna pratar också ofta om föräldraskapet i "vi" termer och beskriver hur förhandlingar och överenskommelser gjorts gemensamt med barnets mamma.

De tre "äldre" pappor som tidigt separerade från barnets mamma visar på ännu större differentiering när det gäller föräldraperpositioner. En av papporna tar som de andra från början på sig en försörjar- och back up position. Men vid separationen arbetar han medvetet för att få vårdnaden om barnet. Det som avgör frågan är moderns ungdom, båda föräldrarna anser att han är bättre lämpad som vårdnadshavare eftersom han är äldre och mer mogen för att ta på sig ansvaret både som försörjare och aktiv omsorgsgivare. Denna pappa är den som är högst utbildad. Han upplever sig ha möjligheter att välja ett arbete som han trivs med och kan utvecklas i. När pappan förklarar sina val och sin situation tar han avstamp både i sin livshistoria och sin trygghet i sig själv och menar att detta hänger samman. Han menar också att omgivningens stöd och samarbetet med mamman underlättat föräldraskapet. För denna pappa och de tre yngre papporna är faderskapet fortsatt ovillkorligt och inget man kan välja bort eller bli fråntagen.

De andra två papporna som separerade från barnets mamma under barnens första år hade fortsatt relativt liten kontakt med barnen under deras uppväxt. Båda gick från att vara försörjare och back up föräldrar till att bli deltidsföräldrar med helg umgänge. Båda berättar också om en konfliktfylld relation till barnets mamma. När den relationen normaliseras under barnets tonår innebär det också en bättre kontakt med barnet. För en av papporna innebär det att han går från att vara bakgrundsförälder eller snarare bonusförälder till att bli en väldigt aktiv omsorgsförälder. Hans förståelse av situationen handlar om att han ser sig själv som otillräcklig under barnets uppväxt. Han beskriver det som att han inte förmått prioritera barnet i relation till sitt arbete och sin nya familj. Den andra pappan som haft fortsatt relativt glest umgänge med sitt barn förstår situationen på diametralt motsatt sätt. Han anser sig utmanövrerad av den andra föräldern som han uppfattar som otillräcklig. Ingen av dessa pappor relaterar sitt föräldraskap till den egna livshistorien.

Föräldrskapets utmaningar och bemästrande

Den egna livshistorien

Den egna livshistorien eller livsberättelsen kan beskrivas som en utmaning som får betydelse för hur faderskapet konstrueras. Ingen av papporna berättar särskilt mycket om den egna uppväxten och det är inte heller det som är intervjuens fokus. Men när de reflekterar över sig själva som pappor kan de egna uppväxtvillkoren, framförallt relationen till den egna pappan dyka upp. Det är alltså i relation till hur man själv blivit fostrad som konturerna kring den egna papparollen målas upp. I Plantins (2001) undersökning av mäns föräldrskap beskriver en tredjedel att de har den egna pappan som ideal, en tredjedel som motbild och en tredjedel som både en positiv och negativ förebild. Detta skiljer sig till viss del från fäderna i denna studie. Ingen av männen framställer den egna pappan som en förebild att efterlikna. Istället positionerar de sig själva som motvilligt lika, medvetet olika eller någonstans mitt emellan. I berättelserna om den egna papparollen vill man framstå som annorlunda. Detta stämmer mer överens med Berg och Johanssons (1999) undersökning. Fäderna i deras studie beskriver sina pappor som frånvarande, auktoritära och förtryckande. Trots att de själva vill utöva ett annorlunda faderskap upprepas de traditionella mönstren i det egna faderskapet. Detta är också tydligt och uttalat i flera av pappornas berättelser i denna studie. Två av dem betecknar sin uppfostran som "hårdhänt". I båda fallen innebar det förutom fysisk hårdhänthet även om ett stort mått av kontroll och styrning över familjen. En av papporna beskriver sig som motvilligt lik den egna pappan.

Ja han var den här gamla, bestämma allting, planeras. Skulle det göras någonting skulle det planeras en dag i förväg. Det är lite svårt det har jag med mig nu har jag märkt.

Den andra pappan tar avstånd från den hårda och begränsande uppfostran han själv upplevt och medvetet försökt bli olik den egna pappan för att kunna erbjuda de egna barnen en tolerantare uppväxt.

Men för mig var det ganska enkelt för jag visste ju att så vill jag inte göra utan då vill jag att dottern då ska få den uppfostran istället och känna att hon är älskad och att hon ändå har en frihet att göra vad hon vill och att vi står i bakgrunden. Det är också väldigt viktigt med barnen att vi har försökt hela tiden backat upp dom vad som än händer egentligen.

För en tredje pappa har även tidigare generationers sätt att fostra fått betydelse för utformandet av den egna föräldrarollen. Hans egen pappa fick mycket stryk under sin uppväxt och lovade sig själv att inte slå sina barn, vilket han heller inte gjort. För denna pappa verkar utmaningen ligga i att försöka forma en fadersroll mellan två ytterligheter.

P: jag vet min pappa, hans pappa alltså min farfar då. Jag träffade aldrig honom men han hade sagt det... att han hade fått så mycket stryk när han växte upp så det skulle inte hans pojkar få och det fick de aldrig.

N: Det är viktigt att man inte är så hård?

P: ja det tror jag, det tror jag är en sån sak... det har en ju sett på andres då, men ibland så tänker man... att det kanske, men sen min pappa han har ju vart nästan för... aldrig sagt ifrån liksom, han har vart precis... så det kanske inte är bra det heller, så det är väl nåt mittemellan.

De som vid olika tillfällen lyfter fram den egna uppväxten och framförallt pappans betydelse har två diametralt motsatta poänger med sina berättelser. I de fall där det inte blivit så annorlunda och man själv agerat på samma sätt som fadern T.ex. har arbetat (nästan) lika mycket som den egna pappan gjorde, då blir det ett försvar och en förklaring till det egna handlandet. Är man uppfostrad så, går det bara att göra små förändringar, tycks poängen vara. De pappor som agerat annorlunda än de egna papporna framställer sig själva som medvetna aktörer som kunnat bryta med det sätt de uppfostrats på och handla annorlunda mot de egna barnen. Deras poäng är snarare att de trots sin uppväxt kunnat bli bra pappor. Berg och Johansson (1999) menar att man inte ska låsa fast sig i stereotyper där det traditionella faderskapet ställs mot det moderna. Även om fäder agerar traditionellt menar de att de gör det på ett kvalitativt annorlunda sätt. På grund av den förändrade faderskapsdiskursen där den aktiva och engagerade pappan fått hegemonisk status är fäder ambivalenta och reflekterar kring det egna sättet att utöva sitt föräldraskap. Detta är genomgående tydligt i framförallt de "yngre" pappornas berättelser.

Det som jag har tänkt på mycket när jag har fostrat mina barn det är att jag vill ta med mig sånt jag har upplevt hemifrån som inte har vart bra, det vill jag inte ta och ge mina barn. Jag har försökt att ändra alltså brutit det helt och hållet.

Genom att framställa sig som annorlunda än de egna fäderna tar de ett "symboliskt" avstånd från traditionella mönstren även om det inte alltid får praktiska konsekvenser i vardagen.

F: Jo men jag har jobbat men när jag har måstat vara hemma så har jag vart hemma och det har de ju sett..ja

N: Så det har varit skillnad för dig å jämfört med hur du hade det?

F: Ja jaja farsan var aldrig hemma om morsan var sjuk eller eller jag var sjuk nej

N: Han var aldrig där?

F:Nänänä

N: Så om du jämför med din egen pappa så har du varit mycket med barnen eller?

F: Ja herregud ja! ja då har jag vart görflink (skratt) då har jag vart jätteduktig.

Att inte ha gjort sin ungdom färdigt

Samtliga män var äldre än sina partners när de träffades. De flesta hade känt varandra i flera år innan de blev med barn trots att kvinnorna bara var mellan 17-19 år då det första barnet föddes. De intar alla försörjarrollen men förhåller sig sedan på olika sätt. De som var 21 när de blev pappor och relativt jämngamla med sina partners är de som fortsatt hålla ihop. I dessa tre pappors berättelser framträder ålder som något man reflekterat över som betydelsefullt både i omgivningens och egna ögon. Det handlar om

en oro för att inte klara upp situationen, att inte vara tillräckligt mogen att ta föräldransvar och även omgivningens reaktioner.

Så tror man att man ska bli hjälpt då på nåt vis, det man då egentligen blir straffad för nåt synligt som syns. Jag visste ju många som hade gjort samma sak fast det inte hade blivit barn. Men jag kan väl säga att jag blev väl naturligtvis till viss del förtvivlad i början då, dels att starta så tidigt med barn plus då att jag kände att hon var egentligen inte mogen för detta. Det var ju alldeles för tidigt egentligen och tog på mig en viss skuld att, ja vad ska man säga, förstöra en del av hennes liv, ja så tidigt. Men sen att det är klart att ju längre tiden gick ju mer inne i det här blev man och ju mer blev man som jag har gjort i alla lägen att det här ska vi klara.

De ”yngre” papporna använder både sin egen och moderns relativa ungdom för att beskriva och förklara reaktioner och handlingar förknippade med föräldraskapet. Även den av de ”äldre” papporna som haft den huvudsakliga vårdsnaden om barnet efter separation förklarar och förstår både sina och moderns reaktioner och handlingar med utgångspunkt från ålder.

Ja sen kom vi ju ...ja första året det var väl inga...jag tyckte allting funkade det var inga sådär schismer. Det fanns ingenting som...var besvärligt mer än vad man nog kunde förvänta sig vara besvärligt när man får barn. Alltså utifrån det här med...störd sömn och...bekymmer osv vad som kommer då. Men sen någonstans förändrades bilden efter nåt år så att säga, jag tror...mamman hade nog inte gjort sitt, sin ungdom färdigt kanske, utan hon ville nog ut så att säga och göra lite mer än vad som var för henne att binda sig i föräldraskapet.

De två andra ”äldre” papporna använder inte på samma sätt varken sin egen eller mammans ålder som en avgörande faktor i relation till det barn som undersökningen gäller. Däremot ses ålder som relevant i andra situationer. En pappa beskriver att när han själv fick sitt första barn som 18 åring så var det inte ”på riktigt” jämfört när han fick nästa barn som 27 åring. Att han var för ung att få barn första gången var en insikt som utvecklade sig med tiden.

Ja, jo jag kan väl säga det då att man, när hon blev med barn och åldern utvecklade sig förstod man ju att man var för ung. Omgivningen tyckte att man va för ung, men det var ju någonting man inte kunde göra någonting åt, för det kom ju bara, för det gick ju bara.

Den andra pappan nämner inte vid något tillfälle att mammans ålder hade betydelse för hur saker utvecklade sig men blev väldigt bekymrad när hans egen son blev pappa som tonåring.

N: mm vad tänker du om det här att han själv blev pappa så tidigt?

F: ja det första ordet jag kom att tänka på ...katastrof ...det var en katastrof ...omgivningen såg nog att den här flickan han träffade inte var så mycket att satsa framtid på. Och han hade ju insett det själv också men ...det blev ju galet innan han hann dra sig ur. Så det var inget bra.

I samtliga fall beskrivs alltså ålder ha betydelse och oftast förknippas ålder med ordet mognad.

Nej jag...det var nog båda som inte var mogna. Jag kände inte alls att jag var mogen för det så sett, men jag tror nog ändå att jag nog var mest mogen av oss, alltså vi bröder som bodde hemma då.

Det första så var den väl utifrån det här att (mamman) var väl inte riktigt mogen rollen. Hon hade inte gjort färdigt sin uppväxt på det sättet då och tyckte väl också i början att det var bättre då att jag hade vårdnaden, att dottern var hos mig.

Och det får man ju säga att han va inte särskilt mogen... det var han inte, så det... nu har han sambo sen -2-3 år tillbaka. Det är inte förrän detta förhållandet som det känns som han har mognat /.../ Nu är han mogen, då var han inte det.

Att vara mogen tycks för några av papporna vara starkt förknippat med ansvar och att kämpa. Detta kommer tydligast fram i de yngre pappornas berättelser och för den pappa som separerade och haft vårdnaden för sitt barn. Att inte vara mogen blir därmed att inte ha förmågan att ta ansvar som förälder och inte heller tillskansa sig den förmågan genom att kämpa. De yngre papporna har i sina berättelser exempel på hur de och mödrarna har kämpat, trots motgångar och därmed visat sig mogna att ta föräldraansvar. När de i intervjun ombeds att ge råd till unga föräldrar idag ligger råden i linje med hur de berättat att de hanterat sin egen situation.

Jag skulle nog råda dom att kämpa att inte se varje motgång som en chans att gå ifrån ansvaret utan fortsätta jobba sig igenom de här olika svårigheterna som kommer. För det gör det hela tiden, speciellt då för unga föräldrar som kanske inte har så mycket erfarenhet. Visserligen är varje förälder som blir förälder, har ju ingen erfarenhet av det. Men är man ung så har man ändå på nåt vis just det här med att jag måste ha en utbildning och det här vill jag göra. Alltså allting går att göra även om man blir förälder det är bara det att man får se det från ett litet annat håll man kan liksom inte vara ut på fest och lössläppt hur som helst man kan inte resa långa resor, backpacking utan man får tänka sig för innan man gör nåt. Man kan resa, man kan gå ut men hela tiden är det saker som man måste ha med i bakhuvudet och ta ansvar för det...sen så prata mycket...det tror jag är viktiga saker. Även om jag inte har vart den som har pratat mest.

De yngre pappornas råd till unga föräldrar är alltså i första hand att möta motgång med ansvar. Motgångar de mött och vad det är de har fått kämpa med är de betydligt försiktigare med att uttrycka. En förklaring till detta kan vara att de för barnens, för sin partner och kanske för sin egen skull inte vill framställa det som en uppoffring och begränsning att bli förälder tidigt i livet. Samtidigt är det ingen av papporna som velat att de egna barnen ska bli föräldrar för tidigt. Skälen till detta handlar om att de tycker att man ska "göra färdigt sin ungdom". Detta handlar för papporna om att få utbilda sig, resa, roa sig, att få vara ansvarslös och slippa plikter.

Ja nej det är svårt. Det är väl att de ska ha klart utbildningen så mest och kanske ha rest lite grann. För det blir inte så lätt sen. För att det är ju ett liv också det är inte bara plikt. Ja det är ju att man ska leva också, det kan ju vart väldigt jobbigt så med å bilda familj å så om man roar sig själv

För de äldre papporna ter sig situationen något mer komplicerad. Den pappa som har haft vårdanden efter separationen kopplar, även han, ihop ålder med mognad och ansvar och föräldraförmåga men på ett lite annat sätt. För honom innebär det en faktisk oförmåga. Att vara ung är att inte klara av att vara förälder fullt ut, förrän senare, då man mognat.

Man försökte ju få det till det att det blev väldigt mycket umgänge med mamman då så att säga men hon var ju ganska ung och var väl inte färdig i livet egentligen, mogen att ta det steget./.../ M hade nog inte gjort sitt, sin ungdom färdigt kanske, utan hon ville nog ut så att säga och göra lite mer än vad som var för henne att binda sig i föräldraskapet.

För denna pappa är rådet till unga att inte bli föräldrar förrän de är mogna både för egen del och med tanke på barnet.

Ja det är inte enkelt, men jag skulle nog se det som så att man ska nog försöka att inte bli förälder för ung, För det första så ska man nog ha levt genom sin ungdom, båda parter så att man har gjort den delen så att säga, att man känner att det är egentligen ingenting som fattas mig/.../ Det är väl kanske det som är om man gör ett aktivt val och ändå blir förälder, dels får man det väldigt tufft själv man har väldigt små förutsättningar att ge barnen en bra uppväxt, en bra start på livet. För det är ju trots allt de första åren man sätter på barnets liv, det är det som formar barnets utveckling.

För två av de "äldre" papporna framstår mammans ålder som irrelevant när det gäller förmågan att hantera situationen att vara förälder. Istället ter sig de egna och den andra förälderns personliga egenskaper och handlingar som avgörande för hur man hanterat föräldraskapet och svårigheter t.ex. i samband med separation. En av papporna har barn med två kvinnor som båda var tonåringar då de fick barn ihop. Men deras ålder nämns aldrig, däremot att han själv var ung då han fick första barnet. Istället förklaras och förstås svåra situationer utifrån en upplevelse av att inte duga.

Men hon skulle ju ha honom då för hon var ju så bra, träffa en ny man, kanske var det mycket som låg i mig också, han hade bättre lön och utbildning, det kan också ha varit så.

En annan av de "äldre" papporna nämner inte heller att mamman var ung. Han beskriver att det blev slitningar i äktenskapet på grund av att mamman hade svårt att handskas med pengar och saknade självdisciplin och förmåga att sköta ett jobb. Men är också självkritisk till sin egen oförmåga att hantera situationen.

Hon hade jobb så gick hon utbildning så klarade hon inte av det jobbet så fick hon andra jobb och det gick väl inte så bra ...min uppfattning är att hon hade lite dålig självdisciplin/.../tyvärr hade hon inte förmåga att förstå att man måste ha pengar för att handla och handla det ville hon verkligen göra./.../"nej men samtidigt är det jag som är undfallande jag var ju för snäll, Det kom jag på rätt snart men ändra ett beteende så i ett förhållande, eller jag hade svårt för det i alla fall lyckades inget vidare.

En vanlig strategi för att hantera utmaningen att bli förälder tidigt är att lyfta fram det som uppfattas som de positiva sidorna med ungt föräldraskap. I resonemangen kring

detta intar papporna ett barnperspektiv. De poängterar att ur barnets synvinkel är det bättre att ha unga än gamla föräldrar. Att unga föräldrar orkar mer och hänger med sin tid är det flera som för fram som ett argument för ungt föräldraskap. En annan faktor som flera av papporna tar upp är avsaknad av oro. Unga föräldrar är mindre oroliga vilket ibland ses som positivt men också kan innebära onödiga risker för barnet.

N: Tror du det är några speciella fördelar eller nackdelar med att vara ung förälder?

F: Jo det är det, ska du ha äldre föräldrar jag hade en morsa som var 42 när jag blev född å jag kommer ihåg det att när hon var 52 så var jag 10 "åh vad gammal morsa du har"...å så orkar man inte samma idag som man gjorde när man var 20-21 nej och så helt ärligt så var man inte så rädd den gången heller som man är idag.

N: att du är mer orolig idag menar du?

F: nu ja herregud man har fått mera vett i huvet.

N: är det bra eller dåligt?

F: det kan vara både bra och dåligt. Men det var vissa saker man var ju inte rädd för nåt den gången.

N: Finns det fler för/nackdelar tänker du?

F: Man orkar mer och kan hänga med mycket bättre...man kan ju inte dra samma över en kam men jag tror att man är mer alert. Men däremot en ung förälder har inte samma som en 30-40 åring där har du ju lugnet och stabilitet och allt det här. När du är så pass ung så är det ju många som flackar hit och dit å. Men om jag ska gå till mig själv hade jag velat ha unga föräldrar. Det skulle jag haft istället för äldre. Men samhälle är ju uppbyggt också idag på grund av utbildningar å jobb då blir det äldre personer som får barn.

En annan fördel som flera pappor tar upp är olika aspekter på tid. En ung förälder hinner spendera mer livstid tillsammans med sitt barn. En annan aspekt är att ålderskillnaden blir mindre, vilket innebär att man kan ha mer glädje av att göra saker ihop med sitt barn. T.ex. tar en av de äldre papporna upp att barnet och mamman har varit ute och roat sig och även rest ihop. Men tid handlar inte bara om att ha möjlighet att få mycket tid ihop utan också att använda den tid man har. Som ung har man kanske inte samma känsla för livets gång och tar kanske därför inte tillvara på den tid man har tillsammans vilket kan leda till att barnen prioriteras bort.

N: Om du skulle eftersom jag har lite fokus på hur det är att vara ung förälder och du har erfarenhet och fick ditt första barn när du var 21 vad skulle du ge för råd till unga föräldrar idag?

F: ta sig tid !! absolut...ja det är det viktigaste å följa upp ordentligt ja du behöver inte hänga bak i hasorna på dom de måste ju få sin fritid, men följa upp dom. Hur det går här och...mer tid till dom för det går så förbaskade fort. Äldsta dottern fyllde 30 och sonen blir 30 vart har de åren gått? Se bara på yngste som är 11, det var precis som igår jag fick köra till sjukhuset. Det går för snabbt.

Prioritering mellan arbete och familj

Under småbarnsåren framstår den ekonomiska situationen och prioriteringen mellan arbete och familj som den främsta utmaningen. De tre "yngre papporna" hanterar som tidigare nämnts detta genom att gå in i försörjarrollen och inta en back up position i

relation till hem och barn. Arbetet utmanar föräldraskapet framförallt genom att det stjälar tid som papporna såhär i efterhand hellre skulle lagt på barnen.

N: Kommer du ihåg hur du tänkte med det här å jobba så mycket? För det låter som att du att du tycker att det var dumt att du gjorde det?

F: Ja i dagens läge visst var det det, helt idiotiskt.

N: Är det för att du tycker att du har gått miste om någonting?

F: Miste väldigt av dom, speciellt de två äldsta barnen. Så blev det lite grann bättre med 3:e barnet, men vet du det var dåligt där med...dåligt å dåligt ja...ska inte säga att det var dåligt heller för att...men jag jobba för mycket för jag ville om man ser det sån som idag så hade jag inte alls gjort det.

Arbetet blir inte bara en tidstjuv utan kräver också engagemang. Behovet att framstå som duglig på jobbet är för flera av papporna en drivkraft som gör att de väljer att lägga inte bara det mesta av sin tid där utan även självklart prioriterar jobbets krav på engagemang framför barnen.

N: Hur var det innan det här då, med jobb och hemmaliv?

F: Det som jag kan se som i backspegeln nu är att jag har själv tycker jag på nåt vis kanske missat en del i uppväxten i och med att jag har vart så aktiv i mycket annat. Jag jobba ju skift en period också å under småbarnstiden och efter det så byggde jag ut den här delen som vi sitter i nu då och renoverade huset och det gjorde jag mycket själv. Men jag kan nog tycka när jag tänker tillbaka att det kanske har vart dålig på att tagit ut ledigheter pappaledigheter, jag har mer tänkt på mitt jobb att jag ja...på nåt vis va, att det har vart svårt att va borta från jobbet, såna där vansinnestankar egentligen, för ingen är ju oumbärlig, det märker man ju bara man blir sjuk liksom att..men så har jag tänkt mycket att istället då. Men sen i och med att jag har haft skift så har jag vart hemma vissa delar.

Pappornas berättelser om småbarnstiden beskriver som i ovanstående citat en intensiv tid av skiftarbete, husbyggen, fritidsaktiviteter och föräldraskap där den direkta kontakten med barnen förefaller vara det som kommer i sista hand.

F:/.../ Sen byggde jag hus vid den tiden också 1980.

N: Du kan ju inte ha hunnit vara hemma så mycket om du jobba och byggde hus?

F: men hon var ju barnledig så hon var ju med mig där. Vi hade ju köpt en liten husvagn som vi hade där uppe.

N: Jaha så ni bodde där och jobbade.

F: Ja sen jobba jag skift på fabriken så jag jobba de där skiften på rad, sen när jag var klar med det då åkte vi dit ut och fortsatte.

Just skiftarbetet är något som papporna återkommer till men det ges skiftande innebörder. Det kan framställas både som en omständighet som *möjliggör* för papporna att vara delaktiga i hemmets skötsel och vården av barnen men också som något som *står i vägen* för delaktighet. Skiftarbete blir även en aspekt som får betydelse när föräldrarna separerar. Att ha huvudansvar för vården framställs som svårt om man har skiftarbete vilket leder till att antingen får mamman vården eller också får pappan byta till dagtidsarbete.

F: mycket hängde ju, dels som mamma fungerade hon bra, det var ju steg ett. För nästa steg var att jag jobba skift. vilket gjorde att det hade blivit ett pusslande och det kanske jag var lite egoistisk också så att var jag ledig en helg eller två av 5 så ville jag ha någon helg själv och inte hela tiden behöva byta bort med mina och hennes föräldrar skulle ha honom.

Att pappornas identitet är hårt knuten till arbetet framgår inte bara i relation till att arbetet prioriteras framför familjen, utan även till identiteten som förälder. Genom att ha en fast förankring i arbetslivet blir också föräldrpositionen stärkt. För en pappa som upplever sig haft en underordnad position både i samhället och som förälder växer självförtroendet på båda områdena när han utbildat sig och startar egen firma.

F: Då hade jag läst i fem år, sista två åren på komvux. Så vi öppna företag på orten. (berättar om företaget och att det gick bra) det höll vi på med så gått som hela 90talet, då var (nämner sig själv vid namn i 3:e person) hög igen då va.

N: Hur då menar du?

F: Ja i stegen då

N: I andras ögon tänker du då eller?

F: ja i pojknans mammasdå var det bättre än därnere 88-87 då var man skit, då hade hon ju sin prins då. Jag glömmer aldrig första gången hon handla hos mig då.

En annan pappa visar också på en koppling mellan arbete och föräldraidentitet. Han menar att det egna yrkesvalet och förmågan att sköta jobbet får betydelse för barnets upplevelse av honom som en pappa.

N: Varför ville han bli (pappans yrke) tror du då?

F: Jag tror att han kanske såg upp till pappa lite...det har jag kanske fått reda på nu också lite granna att när jag blev sjuk nu här...så blev han själv väldigt orolig. Det har jag hört på omvägar, så det är inget han sagt nåt till mig om, men samtidigt som han då trodde att jag skulle va en sån person som stod emot allt. Och som man alltid kunde fråga om man behövde och så visa jag svaghet, så tog han illa vid sig av det om jag förstod rätt.

För en av papporna framstår inte prioriteringen mellan föräldraskap och arbete som utmanande. Istället blir arbetet en plats där han både får möjlighet att utvecklas i sitt yrke och som förälder. Flera förutsättningar framstår som betydelsefulla i denna pappas berättelse för att det inte ska uppstå konkurrens mellan arbete och familj. Dels handlar det om att ha ett socialt stöd från omgivningen både i privatlivet och på arbetet. Dels handlar det om att stödet måste upplevas positivt även av barnet för att det ska fungera.

Man skulle i och med att man hade ett jobb där man, kanske inte reste bort sådär jättemycket över nätterna på veckorna, men det hände ju ibland, kom sent från jobbet eller skulle göra något annat. Men då hade man ju farmor som bodde härborta, tvärsöver gatan, så hon kom ju alltid./.../ja det var också lite kul för där fanns det några ensamstående mammor, det fanns ju inga ensamstående pappor, men mammor och det var lite kul ibland när man satt och fika, då satt man ju med dom, man satt ju oftast med killarna och prata sånt där det är ju mkt runt jobb och så. Men man hamna ju i det gänget också ibland, vi satt och prata om föräldraskap och sjukdomar och såna här saker, problem med barn, alltså...som ja, man hade väldigt mkt forum att prata i egentligen, man hade rätt mkt kontakter.

Men även för de pappor som arbetat mycket under barnens uppväxt sker en förändring över tid i prioritering mellan familj och arbete.

F: nej det har ju kommit av sig själv det här att jag har tyckt att. Vi hade ju det började väl nere på bruket sen jag jobba där att det ska vara likeställning å så det tycker jag det har jag sagt hele tiden att det ska vara likeställning å så då börja det liksom åh (gör ett ljud som att vrida upp ngt i huvudet) en glödlampa börja lysa.

N: Du började tänka på ett annat sätt menar du?

F: Jaja helt annat

N: Men det var då när Sonen var barn också eller?

F: Nja ja det var det nog ja han var nog en 10 år eller nånting.

N: Vad gjorde du då när du började tänka på det sättet gjorde du på något annat sätt då?

F: Jag jobba mindre, var mera hemma hos både frun och ungarna.

Relationen till den andra föräldern

Som nämnts lever de tre "yngsta" papporna fortfarande med barnets mamma och de har flera barn ihop. Alla tre reflekterar under intervjun kring vad det kommer sig att de fortfarande håller ihop. Ingen utmålar relationen till partnern och familjelivet som problemfritt, snarare ganska slitsamt. Ett gemensamt tema för att tackla svårigheter och slitningar handlar om att kämpa.

N: vad är det som gör att ni har hållit ihop tror du?

F: Ja ,man kan fundera på det ibland, jag har funderat på det mycket, hur långt ska det gå innan man går isär, var är problemen och vad är det som mest problem när man tycker nej nu ska vi skilja oss.Jag vet inte att vi har kommit till det stället än, att vi har haft såna problem utan att vi har kunnat löst dom och kanske kämpat för att lösa problemen.

Hon var ju väldigt, väldigt ung...det är ju otroligt att, det är ju så många skilsmässor så det är (skratt) Jag tror att vi har kämpat ändå med allt. Ja det har blivit bättre och bättre kan man säga det är ju också en grej. Att jag tycker nästan vi har det bättre nu än vi hade när, det tycker jag faktiskt, kan diskutera å det förstår inte jag riktigt heller. För vi har ju alltid kunnat prata så men ja..så är det.

För de "äldre" papporna var relationen till den andra föräldern en ännu större utmaning som resulterade i att föräldrarna gick skilda vägar. Separationen skedde redan under barnets småbarns/förskoleår vilket i förlängningen fick genomgripande betydelse för pappornas vardagsrelation till barnen. I samtliga familjer var det mamman som tog initiativ till separationen. Även om det fanns likheter i när och varför separationen skedde så utvecklades det fortsatta faderskapet på skilda sätt.

För en pappa innebar skilsmässan att pappan fick vårdanden om barnet. Avgörande för att det blev så var enligt både pappan och mamman att hon på grund av sin ungdom inte var mogen att ta föräldraansvar. Det är också det som pappan anger som skäl till varför paret gick isär. Pappan menar att två saker avgjorde att han ville ha vårdnaden om

barnet. Dels att det kändes tryggt att vara den som var ansvarig för att barnet fick en trygg uppväxt. Dels att inte riskera att barnet skulle försvinna ur hans liv. Det är också denna pappa som har flest konkreta och täta beskrivningar av den praktiska vardagen som förälder och barnet framträder i pappans berättelse som en egen person.

Ja sen kom vi ju ...ja första året det var väl inga...jag tyckte allting funkade det var, det inga, det fanns inga sådär schismer det fanns ingenting som...var besvärligt mer än vad man nog kunde förvänta sig vara besvärligt när man får barn. Alltså utifrån det här med...störd sömn och...bekymmer osv vad som kommer då men sen någonstans förändrades bilden efter nåt år så att säga, där att jag tror, jag tror...mamman hade nog inte gjort sitt, sin ungdom färdigt kanske, utan hon ville nog ut så att säga och göra lite mer än vad som var för henne att binda sig i föräldraskapet."/.../ Då fick jag vårdnaden, så det betyder att från hon var lite drygt 1 år då till hon va 9 så var det jag och barnet då. Så att då hade man ju allt ifrån, vällingen och den här biten när det var måltidsmaten, till andra tredje klass någonstans så var vi ensamma då

För en av papporna innebar separationen det rakt motsatta, att han inte längre var en del av barnets vardagsliv. Han träffade barnet varannan helg och arbetade då ibland så att barnet istället fick vara hos sina farföräldrar. Beslutet att mamman skulle ha vårdanden var gemensamt och grundade sig på att det sågs som det naturliga. Att pappan arbetade skift anges som ett annat skäl till beslutet. Man kan märka en viss motsägelse i svaret kring hur det fungerade att vara deltidspappa.

Jag tyckte att det skulle bli mycket tryggare samtidigt för honom att han vara hos sin mamma då och kunde träffa mig spontant när jag var ledig extra och på helger.

N: hur tyckte du att det funkade då att vara pappa?

F: (tystnad)...det blev ett nytt...verkligen ett nytt steg i livet.....det....det var inget bra sätt och va pappa på... han förtjänade ju en familj och att den familjen sprack redan när han var 2 år. Det tyckte jag var jättesynd och jättetråkigt men jag skulle ju inte velat gå tillbaka. För ett förhållande där föräldrarna bara inte kommer överens är ju inte ett dugg bättre. Utan då är det bättre att de träffar mamma eller pappa för sig så blir det förmodligen betydligt bättre kontakt så... Jag tyckte att det fungerade bra. Det tycker jag nog.

Separationen fungerade till att börja relativt friktionsfritt men relationen till barnets mamma blev med tiden allt mer infekterad. Till slut var brytningen total, överlämningar skedde via dagis och kontakten mellan föräldrarna upphörde i stort sett helt och pappans kontakt med barnet blev allt mindre engagerad.

För den tredje av de "äldre" papporna innebar separationen att föräldrarna delade på barnen och hade vårdnaden om varsitt barn till att börja med. Han slutade sitt skiftarbete och bytte jobb för att kunna ha sitt barn hos sig. Så småningom tog mamman över hela vårdnaden om båda barnen som sedan hade umgänge med sin pappa på helgerna. Denna pappa hade även ett barn sen tidigare som bodde hos sin mamma och träffade sin pappa på helgerna men när hon var i 10 års-åldern blev kontakten mer sporadisk. Pappan tycker att alla separationer är jobbiga men den andra gången han bildade familj så var han äldre och det kändes mer på riktigt. Därför tog han det hårt och kände sig utmanövrerad av barnens mamma och hennes nya man.

F: Då var det svårt att skiljas...jag mådde dåligt då....det gjorde jag nåt år då.... bytte jag jobb 2 gånger.

N: Men då, sa du förut, att barnen bodde hos dig.

F: Äldsta sonen ja, jag sluta med skiftjobbet. Då tog jag dagtidsjobb så han bodde hos mig, han gick första året i skolan då, när han var klar då på hösten bodde han hos mamma.

N: Men hur resonerade ni då när det gällde barnen och var de skulle bo och hur tänkte ni?

F: Men hon skulle ju ha honom då för hon var ju så bra, träffa en ny man, ombudsman, kanske var det mycket som låg i mig också, han hade bättre lön och utbildning, det kan också har vart så.

Alla tre papporna hade som framgår fortsatt kontakt med sina barn. Men för två av dem innebar separationen början på en mångårig konflikt med barnets mamma och betydligt mindre delaktighet i barnets vardagsliv under uppväxten.

Vändpunkter och variation över tid

Plantin (2001) menar att variationen i hur faderskap upplevs och uttrycks inte bara handlar om att olika män hanterar och upplever faderskapet olika utan att variationen också förekommer inom samma föräldraskap, över tid. Det föräldraskap denna studie omfattar sträcker sig över 30 år från graviditet tills barnen är vuxna vilket ger en inblick i hur faderskapet har varierat över tid. Barnens utveckling och behov i olika åldrar har självklart ställt olika krav och format föräldraskapet. Liksom de strukturellt och kulturellt burna förväntningarna på faderskapet har förändrats som nämndes inledningsvis. Men i pappornas berättelser är det också tydligt att vissa andra livshändelser och sätt att hantera dessa fått betydelse för föräldraskapet. Faderskapet under barnens småbarns och skolår domineras av ett förhållningssätt som främst kännetecknas av en försörjar- och back up position. Men barnens sena skolår och tonår är en omvälvande tid för flera av papporna som gör att positionerna i föräldraskapet förskjuts och förändras. Avgörande livshändelser för dem själva, barnets mamma eller barnen innebär i förlängningen också en förändrad kontakt med och relation till barnen. Det är inte primärt händelser förknippade med barnet som skapar vändpunkter och variation. Utan snarare pappornas egen utveckling, ofta som ett resultat av förändrade livsomständigheter på framförallt två områden utbildning/arbete och hälsa/ohälsa. Dessa två områden hänger dessutom intimt samman. En pappa berättar till exempel om hälsoproblem efter skilsmässan som innebar att hans livssituation förändrades radikalt. En period av psykisk och fysisk ohälsa och en svår social situation som bl.a. innebar konflikter med barnets mamma innebar också svårigheter i föräldraskapet. När hans sociala situation förbättrades genom vuxenstudier ledde det till en upplevelse av social upprättelse. Relationen till mamman förbättrades och för första gången sedan separationen kunde båda föräldrarna delta på en gemensam högtid för sonen.

F: /.../ då var (nämner sig själv vid namn i 3:e person) hög igen då va.

F: Jag glömmer aldrig första gången hon (mamman) handla hos mig då.

N: ja hur kändes det då?

F: det kändes bra... då ville dom att jag skulle pruta... nej det gjorde jag inte.

N: kändes det som att du hade tagit lite revansch då på nåt sätt?

F: ja det gjorde det... det känns ju bra

Att få en bättre social situation genom utbildning och arbete kan på detta sätt avspeglas direkt i hur faderskapet upplevs och hanteras. Fysisk och/eller psykisk ohälsa hos mamman eller pappan kan även det innebära vändpunkter som skapar variation över tid inom samma föräldraskap. Fyra av papporna berättar om ohälsa, egen och/eller barnets mammas, som inneburit långtidssjukskrivning eller sjukpension. För en pappa som även han haft en konfliktfylld relation till barnets mamma innebär sonens tonårstid en ny chans att ta en mer framträdande plats som pappa. Mamman, som tidigare haft det huvudsakliga ansvaret, blir under denna period sjuk vilket blir en vändpunkt i pappans sätt att hantera föräldraskapet. Den uppkomna situationen får till resultat att föräldrarna pratar med varandra för första gången på flera år. Det beslutas att sonen ska flytta hem till pappan och hans familj och för första gången sedan sonen var liten, delar de ett vardagsliv.

Då pratade vi med varandra, det hade vi inte gjort på... sagt ett ord till varandra på 5 år, då prata vi om... ja hur pojken hade det i skolan... det går inte så bra, å tyska ska han inte behöva läsa för det blev bara en belastning å... ja jag pratade med pojken å sådär och jag pratade med nya frun hemma, vi sa det att då är det bättre att han bor hos oss då även om det var staden intill så flytta han hem till oss och bodde där. i ja tiden går ju men... par tre år kanske. Och så försökte jag ju hjälpa honom med skolarbetet då. Träffade skolan och fick reda på lite, problemen och hur de såg på det hela och vad han var bra på och...

De två ”yngre” papporna som arbetat väldigt mycket berättar även de om sin och barnets mammas ohälsa. Från att ha varit en aktiv person som uppfattats som den stabila i familjen berättar en av papporna om hur bilden av honom som pappa förändras.

F: nej, jag vet bara att ett av barnen tog ganska illa vid sig när jag blev sjuk för att Mamman har ju vart dålig i ganska många år /.../ och har en ...kanske inte en utbrändhet men hon har en...en på gränsen till det i alla fall och har haft i många år och har matthet i kroppen och sådär va och det gjorde ju att hon tog också illa vid sig och föll när jag stöp helt och hållet då va och det märkte man att det tog ju han illa vid sig. Det kan komma ibland när vi pratar att det mårde han dåligt av.

En annan typ av livshändelser som utmanar tidigare föräldrpositioner är när det händer något dramatiskt med barnen. Ett exempel är när en pappa får ett barn med ett funktionshinder vilket leder till att barnet och mamman måste bo på en specialskola under veckorna. Detta innebär att pappan måste arbeta mindre och tillbringa mer tid med sitt yngsta barn. Han upptäcker då att han får en helt annan relation till det yngre barnet än den han hade under de andra barnens uppväxt, då han alltid arbetade.

Då var det bara sonen å jag här. Så han och jag vi har fått väldigt god kontakt eller sammanväxta eller så. Så... det har vart jättebra...du känner liksom inne i dig att du har gjort nåt mer. Ungarna betyder inte nåt när jag jobba, det betyder ju inte nåt för ett barn, det fattar ju inte det.

Relationen till barnet

Alla pappor beskriver dagens kontakt med barnen som god. I berättelserna framgår att papporna är stolta över sina barn och tycker att det gått bra för dem i livet. Alla barnen utom ett har gymnasieutbildning, flera har olika eftergymnasiala utbildningar och en är högskoleutbildad. Samtliga har arbete, ordnat boende och lever i en parrelation. Fyra har egna barn, två av dessa lever inte ihop med barnets andra förälder. En har regelbundet umgänge med barnet varannan helg och en har barnet växelvis boende hos sig. Ett av barnen blev förälder i tonåren, de andra var 25-30 år när de fick sitt första barn. Att beskriva sitt barn som lyckat och välfungerande blir ett sätt att visa fram sitt föräldraskap som tillräckligt gott oavsett hur det sett ut under uppväxten och hur det egna föräldraskapet sett ut. Frågan är hur stor del papporna upplever att de haft i att barnet klarat sig bra och nu har ett fungerande vuxenliv? När papporna ska beskriva relationen till barnen och sig själva som pappor tycks de göra det utifrån en bedömning av om föräldraskapet de utövat varit tillräckligt gott i egna och andras ögon.

Pappornas framställer i sina berättelser föräldraskapet och relationen till barnet på ett sådant sätt att det kan uppfattas ha tre olika poängar eller storylines.

Den första handlar om att beskriva en pappa-barn relation som kännetecknas av *närhet och öppenhet*. Vilket innebär att papporna framställer sig själva som aktörer i relation till barnen och uppfattar sig som dugliga föräldrar både i egna och andras ögon. Relationen präglas av öppenhet, förtrolighet och en trygghet vilket också tillsammans med utveckling av förmåga till självständighet är ett explicit mål med fostran.

Ja det tror jag att det har vart alltså jag ser ju på framförallt dottern då att det har gått väldigt bra för henne, hon har haft friheten att känna att hon ändå har valmöjligheten och gör det hon känner, vill göra och så har vi stöttat då och pratat och resonerat, ja är det så här du tänker om olika förslag eller vi pratar av erfarenhet sen så den hon är idag så ser det ut som hon är harmonisk och fungerar väldigt bra. Så jag tror ju det är klart det har vart, det har vart en bra uppfostran det tror jag ju.

Upplevelsen av att ha en nära och öppen relation bekräftas genom berättelser om positiva bekräftande kontakter mellan pappa och barn och genom hur det privata och offentliga nätverket bejakar faderskapet.

P: ja det var, på den tiden, ja...på dagis så var man ju, ja herregud man var ju, helgon som kom in där, på nåt sätt. Den enda som skulle kunna hamna i samma situation som jag egentligen, det är någon ensamstående pappa där mamman hade avlidit. Blivit ensamstående på grund av någon tragedi av något slag. Men just det här att man har vårdnaden, fast man ändå är två föräldrar om det, det var otroligt sällsynt. Ja dagis där det var, där stod man ju högt i kurs då, så man blev rätt bra ompysslad, om man säger./.../ "Men jag tror det är som så när det kommer till vissa viktigare frågor eller såna här det måste tas ställning och hon vill ha råd och hjälp om man ska välja att vem ska jag fråga om det här så...det har hon sagt i alla fall, så frågar hon

mig. För det är där på nåt sätt...känns nog så att säga stabilare, det är väl grunden som vi har lagt, finns där. Det förtroendet som vi har byggt upp.

De flesta papporna uppger att det är barnen som i första hand tar initiativ till kontakt. Även detta kan göras till en poäng och bekräftelse på ett gott faderskap och ett led i den självständighetssträvan som varit målet med uppfostran.

Vi har bra kontakt om man säger så, sen är det kanske så att hon kanske mera ringer mig än jag ringer henne. Det ligger väl kanske i sin natur på något sätt, det här med att när man är vuxen så har man ju sitt liv och jag, man, det känns väl kanske lite mera naturligt, eller lättare när barnen ringer och frågar än om man själv kanske ringer och mera stör då, såhär va, men vi har en ... tror jag.väldigt öppen relation. Sen vet jag inte hur mkt jag får veta. Men i och med att vi har haft en väldigt tight relation när hon växte upp, så har det ju satt sina spår även nu då.

Den mest vanligt förekommande berättelsen/storylinen är den där pappa-barn relationen framställs som *otillräcklig*. Visserligen framställs även då kontakten mellan pappan och barnet som god men berättelsen andas samtidigt en känsla av att det kunde eller borde varit bättre. Att försöka förstå och förklara varför det inte blev så bra som man skulle velat blir en viktig del av föräldraskapskonstruktionen. Men även att försöka förstå varför det, trots det otillräckliga föräldraskapet blev, så bra. Poängen i berättelsen är att pröva olika förklaringar som inte blir alltför belastande för självförtroendet. Ett sätt att förstå situationen är att lägga stor vikt vid barnets personliga egenskaper som gör att arvet och barnet i sig får större betydelse än miljön, vilket gör skulden mindre tung att bära.

Jag är väldigt nöjd med att han är där han är med tanke på att, det är inte lätt att vara skilsmässobarn. Ja, mammas nye slår henne, ... han hade det motigt i skolan ... även om han försökte så förmådde han inte ... Och så hittar han ändå ett jobb där han trivdes och flera jobb där han trivs å har väl ambitioner i framtiden också om det blir så återstår att se, så att det känns bra så.

Ett annat sätt att förstå otillräckligheten fokuserar på könsskillnader på olika sätt. Dels handlar det om skillnader i närhet där barnen vänder sig mer till mamman för samtal vilket skapar en närmare relation dem emellan. Även barnets kön används som argument för en mindre förtrolig relation. Detta gäller oavsett om det är söner eller döttrar. En pappa tror t.ex. att det hade varit annorlunda om han hade haft söner. Genom att detta ses som naturligt lättar det på bördan av otillräcklighet. Flickor är närmare mammor, menar han. Trots det upplever han sig ha en nära kontakt med sina barn och tror att de kan prata om det mesta och få praktiskt stöd i vardagen. Men de har inte riktigt samma förväntningar på mamma och pappa när de behöver hjälp med något. Till pappa vänder sig barnen när de behöver praktiskt stöd eller råd. I dessa frågor känner sig pappan kompetent och tillräcklig vilket blir en kompensation för otillräckligheten när det gäller andra områden.

N: Vad vänder de sig till dig med idag?

P: Ja det är ju om nåt är trasigt, ekonomi och hur jag tror det går och det är räntor å jag följer med i såna här grejer. Jag är även med i facket, jag sitter i styrelsen därnere, så jag hänger med i lite grejer å såhär... det är mer sånt tror jag, hus och... ja

Könsskillnaden kan också förstärkas av att pappan arbetar mycket och dessutom har en son som även han arbetar mycket vilket inte lämnar mycket utrymme för umgänge och kontakt. Man kan ana att pappan i nedanstående citat tycker att dagens kontakt är otillräcklig och att det är bådas arbete som står i vägen. Umgänget skjuts på en framtid där han ser framför sig att han och sonen ska få tid tillsammans. Här blir inte barnets egenskaper eller konststillhörighet fullgoda förklaringar som helt kan lätta på känslan av otillräcklighet och att gå miste om något.

N: hur tycker du att kontakten fungerar idag?

F: Han jobbar ju väldigt mycket han också, långa dagar, vi prövar att träffas en gång emellan när jag har tid och dom har tid. Nu har jag fixat en liten stuga till dom här uppe vid vattnet häruppe så hoppas nu till sommaren att vi kan sätta igång med den och börja renovera den å sån det blir ju mera. Så pratar vi på telefon också men det har vart dåligt det har det. Det kunde vart mycket bättre. Men det är ju som jag säger och det säger ju han du jobbar å jobbar å jobbar men han tänker ju aldrig på själv han jobbar å jobbar å jobbar han också. Han ser ju inte mycket barna han heller.

Otillräckligheten kan också förstås som en brist hos pappan själv vilket gör att det blir barnets ansvar att hålla relationen vid liv. Inte heller denna lösning befriar och skapar en positiv faderskapskonstruktion utan lämnar en gnagande känsla av skuld och otillräcklighet inte bara gentemot det egna barnet utan även barnbarnet.

F: ja genom sonen har jag ju den kontakten, vi träffades senat vid påsken och den kontakten är ju inte lika flitig som jag skulle vilja utav olika skäl. Som jag antar att du vet. Då vet du att barnbarnet bor hos en annan familj och det viktigaste som vi ser här det är ju att han får lugn och ordning där. Det är inga problem pojken han är lättsam på alla vis och sonens mamma tar honom till sig hur ofta vågar jag inte svara på är det var 3:e fjärde vecka kanske. Då hon har honom över natt och sonen träffar hon och ibland när de är ute och åker så ringer dom till mig och frågar om det är läge att komma å för det mesta är det ju det. Men det är ändå inte så ofta som man skulle vilja.

N: Hur ofta skulle du vilja?

F: men det vore väl kul och träffa barnbarnet åtminstone varje månad men jag är lite svår eller lite dålig på det här å ta kontakta.

N: så det är dig det hänger på menar du eller omständigheterna?

F: det ska jag inte säga men ... ja, en del hänger nog på mig, om jag hade legat på på ett annat sätt så hade det nog blivit oftare det tror jag.

I den tredje storylinen *den ifrågasatta relationen* framställs faderskapet som i grunden gott men ständigt odugligförklarat av omgivningen.

F: nej jag var inte med då, det blev slut då vid 7-8 år

N: mm så du har inte vart med...för det kan man ju i och för sig vara ändå även om man inte bor med barnet, på föräldramöten å sånt där men det har du inte varit då?

F: nej det behövde inte jag. Det fanns andra experter då.

N: hur då menar du?

F: ja hon och hennes nye man då de skötte sånt.

Berättelsens poäng blir att visa på orättvisan i anklagelserna och att visa på dugligheten i det egna faderskapet. Även här framhålls att relationen till barnet är bra men också en känsla av att som pappa vara bortprioriterad även av barnet.

N: Hur tycker du att din kontakt är med barnet idag?

F: Ja han är ju öppen, vi har kontakt en gång i månaden ungefär.

N: Ringer ni varandra då eller är det att ni träffas eller..?

F: Nej vi ringer han bor i X- stad då, det tar ju en och en halv timme dit.

N: Är det han som ringer dig då?

F: Nej det är oftast jag som ringer, de har ju inte tid.

N: Men sen träffas ni på helger å?

F: Vi träffas ju på födelsedagar å jul å så det blir ju 4-5 ggr per år.

Det ifrågasatta faderskapet kan också tolkas som ett faderskap som präglas av otillräcklighetskänslor. Även om otillräckligheten inte benämns ger berättelsen ändå intryck av att sakna en trygg relation till barnet och en stabil självkänsla som pappa.

Sammanfattande analys

Den egna livshistorien kan beskrivas som en utmaning för flera av papporna. Det är framförallt relationen eller bristen på relation till den egna pappan som får betydelse när männen ska forma sitt eget föräldraskap. Männens erfarenheter av sina pappors uppfostringsmetoder eller sätt att förhålla sig till familj och arbete är inget de vill ta efter. Man kan utläsa tre olika sätt att förhålla sig till den egna livshistorien i intervjuerna. Dels handlar det om de som *inte alls berättar* om sin livshistoria och inte drar några paralleller mellan det egna faderskapet och det de själva upplevt under sin uppväxt. Dels handlar det om de som *varit medvetna om men inte reflekterat* så mycket över de egna villkoren och som idag kan konstatera att de haft liknande sätt att vara pappor på som de egna fäderna. Det sista sättet att förhålla sig är mer *reflexivt och aktivt*. Då handlar det om att tydligt lyfta fram den egna livshistorien som ett dåligt eller bra exempel på föräldraskap och en medveten strävan att göra annorlunda eller återskapa det man varit nöjd med.

Den egna livshistorien gör sig också bemärkt i på andra sätt. Framförallt gäller det pappornas utbildningsbakgrund som blir avgörande på flera sätt. Dels lyfter papporna fram att de på grund av sin korta skolgång varit hänvisade till tunga arbeten eller fått kämpa extra mycket för att få bättre arbetsmöjligheter vilket har gjort att de prioriterat arbetet framför barnen. Dels har de genom dessa erfarenheter även försökt skapa bättre

villkor för sina egna barn genom att stötta dem i deras skolgång och betona utbildningens betydelse för framtida livsmöjligheter.

Ungt föräldraskap beskrivs generellt som en utmaning av alla papporna. *Att inte ha gjort sin ungdom färdigt* innebär i deras tolkning att vissa saker är svåra att kombinera med att ha barn som att resa och utbilda sig vilket man indirekt kan tolka som något papporna upplevt sig gå miste om. De är därför också noga med att poängtera för sina barn att de inte ska skaffa barn innan de "gjort sin ungdom färdigt". Ungt föräldraskap innebär också att inte ha tillräckliga livserfarenheter och mognad för att kunna ta hand om ett barn och förstå vilket ansvar det innebär eller vad man får försaka. Som ung har man inte vett på att vara orolig men det förs också fram som en positiv sida. Unga föräldrar är inte överbeskyddande och onödigt problemorienterade. En annan positiv sida som förs fram är att man som ung förälder är mer samtida med sitt barn när det gäller erfarenheter och värderingar.

Strategin som framstår som gemensam för alla pappor är att de mött och antagit utmaningen att bli förälder tidigt i livet/och/eller tillsammans med en mamma som är tonåring, handlar om att *ta ansvar och kämpa* och att stanna kvar i ansvarig position i relation till barnet. Att betona positiva sidor med ungt föräldraskap är en annan gemensam strategi t.ex. att glädja sig åt att man får mer liv tillsammans med sitt barn. Kvalitén på relationen kan också påverkas positivt av att man är mer jämnårig genom gemensamma referensramar och intressen. Detta är något som papporna framhåller som positivt framförallt för mamma-barn kontakten.

Däremot differentieras framställningen när det gäller betydelsen av mammans ålder. I de fall där relationen mellan mamman och pappan präglats av konflikter nämns inte mammans ålder som en särskild faktor. Vid separationen är det mamman som tar det huvudsakliga ansvaret för barnet. I de fall mammans ålder tillmäts betydelse för hennes möjlighet att hantera föräldraskapet agerar papporna på ett annat sätt, antingen genom att stanna kvar i relationen och stå för försörjning eller som i ett fall ta hand om barnet på egen hand. Det tycks alltså som att de pappor som uppfattar det som svårare att bli förälder när man är ung också tar på sig ett större ansvar för situationen.

Relationen mellan arbete och föräldraskap är komplicerad och ambivalent för de flesta av papporna. Att som man ha ett arbete och att prioritera arbetet är den könsförväntan de vuxit upp med. Denna förväntan innebär inte bara att mannen bör vara huvudansvarig för familjens försörjning, yrkesarbetet anses också vara bra ur moralisk synpunkt genom att papporna agerar förebilder för barnen, arbetet blir på så sätt en del av föräldraskapet. Samtidigt innebär fokuseringen och prioriteringen av arbetet att papporna upplever sig ha försummat barnen och själva gått miste om något väsentligt i livet och dessutom har det hårda arbetet slitit på hälsan. Bara en av papporna tycks ha ett relativt okomplicerat förhållande till relationen mellan barn och arbete, trots att han

är ensamstående. För honom har en stödjande omgivning som förbehållslöst ställt upp och täckt upp vid situationer där behoven mellan barnet och arbetet krockat möjliggjort en kombination av barn och yrkesarbete som inte upplevts som varken slitsam eller begränsande. En viktig förutsättning är också att barnet självt accepterar och känner sig trygg med det stöd som erbjuds.

En annan grundläggande förutsättning för hur fädernas föräldraskap utvecklats under barnens uppväxt är hur *relationen till den andra föräldern* fungerat, oavsett om paret fortsatt leva ihop eller inte. För de "yngre" fäderna som var relativt jämnåriga med barnens mammor beskrivs relationen ofta i "vi" termer. Det ger uttryck för att föräldraskapet setts som ett gemensamt projekt om än med olika uppgifter. Relationen har inte alltid varit enkel men liksom med det unga föräldraskapet uttrycker papporna att de tillsammans med mammorna har kämpat för att ta sig igenom svårigheter. Vilket också gett resultat eftersom de fortfarande håller ihop efter 30 år och i vissa fall utvecklat relationen till det bättre. Man tanke på att föräldrarna är relativt jämnåriga har de också i större utsträckning befunnit sig "i fas" med varandras utveckling. Det kan ha skapat en större förståelse och tolerans för den andres både svagheter och styrkor i föräldraskapet och dessa pappor betonar betydelsen av ungt föräldraskap både för sig själva och mamman. En av de "äldre" papporna har haft en relativt konfliktfri relation och acceptans gentemot barnets mamma även efter skilsmässan. De har kunnat samarbeta om frågor som rör barnet och mamman har getts utrymme att växa in i föräldraskapet och tagit alltmer ansvar ju äldre hon blivit. För de två andra "äldre" papporna har relationen till barnets mamma varit den rakt motsatta, full av motsättningar, bitterhet och svårigheter att samarbeta kring barnen. Dessa svårigheter tillskrivs personliga negativa egenskaper hos mammorna eller papporna själva. Ålder, tidigare erfarenheter eller yttre omständigheter finns inte med som förklaringsfaktor till varför det blivit som det blivit. Trots det har relationen blivit mindre laddad med åren, framförallt då barnen kommit upp i tonåren och man kan nu samarbeta när det är nödvändigt.

Detta är exempel på hur faderskapet har varierat över tid vilket också kan kopplas till viktiga vändpunkter i livet och visar på hur tätt sammanknutet föräldraskap är med andra delar av livet. Som till exempel att få möjlighet till utbildning och ett arbete man trivs med eller drabbas av ohälsa. Flera av papporna berättar om hur arbetet slitit ut dem, men även mammorna som tagit det största ansvaret för hem och barn. Vändpunkterna innebär svårigheter men också nya möjligheter. När mödrarna drabbats av sjukdomar har nya roller och prioriteringar utvecklas i föräldraskapet. Fäderna får en mer framträdande position i familjen och utvecklar förmågan till aktiv omsorg. Detta tillsammans med avigsidorna av arbetslivet gör att de också får nya värderingar och prioriteringar i livet där relationen till barnen får en mer framträdande plats. Det kan vara en av förklaringarna till att det mest framträdande draget i den retrospektiva berättelsen om faderskapet handlar om otillräcklighet. Det är först när fäderna fått en

upplevelse av att det kan vara på ett annat sätt som de också ser sina egna tillkortakommanden i relation till barnen.

Pappor och Ungt Föräldraskap

Låt oss nu återgå till det övergripande syftet med uppsatsen. Att undersöka hur mäns föräldraskap gestaltat sig i familjer där mamman är tonåring då första barnet föds och vilken betydelse ålder, kön och förändrade familjemönster haft för upplevelsen och utövandet av föräldraskapet.

Självklart kan inte en studie som bygger på intervjuer med sex pappor, även om den sträcker sig över 30 år, säga något generellt om faderskap i "tonårsfamiljer". Om man hade följt den ursprungliga planen och gjort tätare uppföljningar efter den första undersökningen hade man säkert fått fler och mindre vaga berättelser och mer material som kunnat nyanserat och ökat förståelsen för faders upplevelse av sin situation. Men männens berättelser innehåller ändå viktiga bidrag till förståelsen för hur faderskap kan konstrueras i dessa familjer. Trots att det bara är sex pappor som är med i studien visar de på variation kring hur man kan "göra familj" vilket jag definitivt inte tolkar som ett tecken på moraliskt förfall eller risk för samhällets upplösning. Snarare som en del av större samhällsförändringar och familjemönster som bland annat innebär att familjer idag tillåts att se olika ut (Silva & Smart 1999). En stor del av den förändringen handlar om en förändrad syn på kön och förväntan om jämställdhet mellan män och kvinnor inte minst när det gäller föräldraskap. Samtidigt visar forskningsgenomgången i början av uppsatsen att könsstereotypa förväntningar på mödrar och fäder lever kvar, inte minst när det gäller mödrar som får barn i tonåren. Dagens unga mödrar både väntar sig och får mindre stöd av fäderna och omkringliggande nätverk, än äldre mödrar. Den instabila relationen till partnern tillsammans med det ekonomiska beroendet gör att mödrarna kände sig fångade i sin situation (Herfeldt Wahn, 2007). Det är en möjlig anledning till att även en majoritet av de kvinnor som blev tonårsföräldrar för 30 år sedan tog initiativ till att separera från pappan till barnet. Under denna tid var kärnfamiljsidealet, med stark moderscentrering och förväntan på pappan att stå för familjens försörjning, det förhärskande. Papporna i studien är barn av sin tid, vilket framgår med all tydlighet när de beskriver vilken framträdande plats arbetet tagit i deras liv. De flesta är dessutom lågutbildade och har arbetat inom den produktionsindustri som successivt lagts ner i Sverige. Pappornas position på arbetsmarknaden har varit osäker vilket inneburit ökade krav på att göra sitt bästa på jobbet. Papporna tillhör en kohort som är uppvuxna i en tid och i ett samhälle där både den sociala och signifierande appellen (Bengtsson, 2001) signalerade att familjer skulle organiseras i en patriarkal anda där fäder tveklöst stod för försörjning och mödrar för omsorg. Vilket också av papporna förs fram som ett argument till varför det inte blev så annorlunda för "våra" pappor jämfört med de egna fäderna.

Det finns också glipor, variation och motsägelsefullhet i pappornas berättelser som visar på att förändring är möjlig och att de genomlevt sitt föräldraskap i en brytningstid där traditionella ideal och förgivetta ganden inte längre står lika fast. Det visar som Fraser (i Bengtsson, 2001) påpekar att den hegemoniska makten, att definiera vad som är sant och riktigt och hur människor bör leva, inte är fastlagt en gång för alla utan ständigt föremål för förhandling. Kärnfamiljen som ideal och levd verklighet är en sådan aspekt som under männens faderskap genomgått stora förändringar vilket märks i pappornas berättelser. De ger uttryck för att ansluta sig till kärnfamiljsidealet, de vill ha familj, leva i parförhållanden och att barnen ska växa upp med båda föräldrarna. De tar på sig rollen som försörjare och back up föräldrar och omhuldar den psykologiska sanningsregimen att mödrar är viktigast för sina barn. Samtidigt förändras de sociala appellerna som säger att jämlikhet också innebär att man ska dela på ansvaret för försörjning och barn. Även de psykologiska sanningsregimerna ändrar karaktär och talar alltmer om faders betydelse för barnen och att pappor kan ge omsorg, precis som mammor. Berg & Johansson (1999) menar att man ska akta sig för dikotomisering och att hamna i ett stereotypiskt tänkande kring manlighet och istället hantera det faktum att många män inom sig har att hantera ambivalensen mellan de traditionella och moderna värderingarna kring manlighet. Papporna i denna studie visar tydligt i sina berättelser hur detta är en fråga de tampas med och försöker hantera på olika sätt. Plantin menar att mäns subjektiva upplevelser av faderskap skapas i skärningspunkten mellan huvudsakligen tre områden. *Den egna livshistorien* som i denna studie innebär pappornas erfarenheter av att ha vuxit upp i patriarkala arbetarfamiljer på landsbygd eller i småstad och flera har ingen utbildning utöver grundskola. *Det levda vardagslivet* som för några inneburit att bli föräldrar tidigt i livet och för alla att få barn med en kvinna som är i tonåren. Försörjningsansvaret tillsammans med låg utbildningsnivå har också inneburit att de flesta varit hänvisade till fysiskt krävande arbeten och hot om arbetslöshet som för flera lett till ohälsa. Att få barn med en tonåring har också inneburit begränsade möjligheter att dela på försörjningsansvaret eftersom kvinnan saknat utbildning och möjligheter på arbetsmarknaden de första åren. Det sista området som speglas i männens upplevelser enligt Plantin är den strukturella och kulturella omgivning eller med Bengtssons ord de sociala och psykologiska appellerna i tiden. Som alltså i början på faderskapet påbjudit könat särartstänkande och ju större barnen blivit alltmer signalerat en förväntan om en jämställd pappa där kön inte längre tillskrivs betydelse för omsorgsförmåga.

Den starkaste subjektiva upplevelsen som papporna i studien förmedlar är känslan av *otillräcklighet* i relation till barnen. Vilket ter sig ganska logiskt med tanke på ovan skissade scenario. Känslan av att "man borde gjort mer" och känslan av att "ha gått miste" om en nära relation till barnet blir begriplig om man betraktar de egna handlingarna med dagens måttstock. Med tanke på att det idag hävdas att pappor kan ge omsorg och vara nära sina barn så läggs bördan av att inte ha uppfyllt dessa kriterier på de egna axlarna. Att de agerat inom "könsregimer" d.v.s. platser där dominerande

diskurser skapar olika förväntningar på hur män och kvinnor väntas bete sig, är inget de tycks reflektera över. Men som Conell (2008) påpekar så handlar "att göra kön" inte bara om strukturella aspekter. Då hade vi ju alla agerat lika och ingen förändring hade varit möjlig. Det är även en dialektisk process som ständigt förhandlas och omförhandlas i direkta möten med andra. I pappornas fall närmast med mammorna till barnen. Relationen till mammorna, men självklart även den egna livshistorien och andra livsomständigheter, kan vara en del av förklaringen till varför männens faderskap trots allt är differentierat.

Det är inte alla som beskriver relationen till barnen som otillräcklig. Ett par av papporna beskriver den istället som *öppen och nära*. Deras beskrivning har många av de drag som kan liknas vid den moderna "omsorgsgivande pappan". Deras berättelser är inte lika starkt könade och visar på en mer reflekterande hållning där de tillsammans med mamman diskuterar vad som är bäst för barnet. De har också ett uppenbart självförtroende när det gäller det egna faderskapet vilket till dels kan förstås utifrån att de förmått agera utifrån dagens appeller och därmed inte har något att förebrå sig.

Ytterligare en differentiering kan utläsas ur männens subjektiva upplevelser av faderskap. Den handlar om ett faderskap som upplevs som *ifrågasatt och åsidosatt*. I denna subjektiva upplevelse finns en känsla av att inte duga och ett behov av revansch och upprättelse. Enligt Lennér Axelsson (1989) innebar 1980-talet en tid av återupprättelse och rehabilitering efter 1970-talets massiva kritik av mansrollen och 1986 startades det första Kriscentret för Män. Detta var ungefär samtidigt som flera av männen i studien separerade vilket för ett par av dem ledde till långvariga konflikter med mamman vilket kan ses som en del i den process som skapade den subjektiva upplevelsen av det ifrågasatta faderskapet. Att känslan av att vara ifrågasatt också stod i samklang med den tidens samhällsdebatt visar på hur de sociala appellerna samverkar med vad som är möjligt att tänka kring en situation. Männen i studien deltog inte i någon krisverksamhet och samhället har inte alltid en entydig och inkluderande hållning till fäder. Johansson (2004) menar att frågan om fäders närvaro i sina barns liv kan vara komplicerad och bilden av fadern splittrad. Närvaro är för en del barn och mödrar ett problem och hot på grund av misshandel och terror. Men närvaron kan också ses som ett hot mot föreställningar om kön och föräldraskap. Utvecklingspsykologin har som tidigare nämnts länge hävdats mödrars överlägsna betydelse där pappors (alltför?) aktiva närvaro ansetts riskera att skada barnets utveckling.

Det mesta av denna förändrade syn på kön och familj är troligen överförbart till de flesta män som blev fäder i slutet på 70-talet. Men vad kan man tänka sig är specifikt för de män som fick barn tillsammans med en tonåring? Det som utkristallieras som betydelsefullt rör sig kring tre områden, *föreställningar om kön, syn på mognad och ålder och bemästrad eller tillägnad föräldraidentitet*. I fädernas berättelser framkommer två olika förhållningssätt till moderns ungdom. Antingen tillmäter man den betydelse vilket

i sin tur differentieras på två sätt. Eller så framstår ålder som oväsentligt för föräldraskap. För de fäder som återkommande nämner mammans (och ibland sin egen) låga ålder beskrivs det unga föräldraskapet som en utmaning som måste hanteras. De beskriver det som extra krävande att bli förälder som ung. Dels för att man inte har den erfarenhet och mognad som krävs och dels för att det innebär försakelser i livet. Men dessa pappor antar utmaningen genom att skaffa sig erfarenhet och ha förståelse för mammans situation och genom att själva avstå från det de kanske annars skulle gjort. De tar också på sig att försörja familjen. Differentieringen sker sedan när ett av paren splittras och frågan om vem som ska ha hand om barnet ställs på sin spets. Vilket leder oss in på nästa område som blir specifikt i dessa familjer, synen på kön.

Visserligen är det i samklang med tiden att ha en könsstereotyp indelning av föräldraskapet men i de flesta av familjerna i studien blir den ännu mer uppdelad än den kanske annars skulle varit. Detta kan bero på flera saker. En är att mammorna på grund av sin ungdom och en känsla av att vara ifrågasatta blir mer måna om att framstå som "riktiga" mödrar och följa den heteronormativa kärnfamiljsnormen (Bengtsson, Acock m.fl., 2005). En annan är att mödrarna på grund av att de inte hunnit etablera sig på arbetsmarknaden inte har möjlighet att försörja sig själva och får en accepterad position i samhället genom att gå in för moderskapet. De unga fäderna har heller inte hunnit utforska andra möjliga manlighetspositioner än den de själva vuxit upp med och drivs in i heteronormativa föreställningar om manlighet. För en av familjerna som separerar utvecklar det sig annorlunda. Med utgångspunkten att ålder *har* betydelse för föräldraskap kommer pappan tillsammans med mamman fram till att ålder går före kön och beslutar att det är pappan som ska ha vårdnaden. För de andra papporna som separerar och inte tillmäter ålder betydelse kvarstår bara att förhålla sig till kön som avgörande för vem som är lämpligast att ta han om barnet. Vilket i förlängningen innebär både en besvikelse på kvinnan som inte stannade kvar och en förlust av nära relation till barnet.

Det för oss också in på det sista området som blir en konsekvens av de övriga och handlar om att bemästra eller tillägna sig föräldraskapet (Magnusson, 2006). För de familjer som haft en könad uppdelning innebär det att papporna genom sitt fokus på försörjning och att vara back up till mamman bara lärt sig bemästra föräldraskapet och inte gjort det till en del av sin identitet. Medan mamman som inte kunnat fokusera på annat än moderskap, trots sin ungdom blir den som tillägnar sig föräldraskapet vilket också gör det till en självklarhet att det är hon som vid separationen får fortsatt huvudansvar för barnet.

Slutord och implikationer för framtida forskning

Långtidsstudier på föräldraskap ger andra kunskaper än de mer vanligt förekommande korta studierna med fokus på småbarnstiden. Att undersöka hur det går för föräldrar och barn på sikt ger troligen bättre vägledning i vad både fäder, mödrar och barn behöver för att inte begränsas i sina liv. Papporna i studien har hunnit bli 50 år och det är kanske först då som man kan blicka tillbaka och börja sörja det som blev priset för att man aldrig tillägnade sig föräldraskapet med en kvardröjande känsla av otillräcklighet. Fäderna i denna studie var uppvuxna under en tid då faderskap sågs som ovillkorligt och som en viktig del av den manliga identiteten. Däremot tolkades inte faderskapet på samma sätt som idag utan var mer kopplat till försörjar och back up position.

För dagens fäder i "tonårsfamiljer" är det inte självklart att stanna kvar och "kämpa" om de bara lärt sig bemästra föräldraskapet och inte tillägnat sig faderskapet som en del av identiteten. För de av fäderna som engagerar sig och tillägnar sig faderskapet blir det självklart att gå in i en omsorgs och ansvarsposition i relation till barnet oavsett om föräldrarna fortsätter leva ihop. Om däremot moderscentreringen kvarstår får det konsekvenser inte bara för mödrar och barn utan även för fäder. Mödrarna riskerar att få ett allt för tungt ansvar som inskränker den egna utvecklingen och möjligheterna i livet och fäderna riskerar förlust av mening och trygghet i livet när de inte tillägnar sig föräldraskapet och därmed inte upplever sig ha den kontakt med barnen som de skulle önska.

Även om man kan argumentera att tiderna har förändrats och att dagens sociala och signifikanta appeller påbjuder ett jämställt föräldraskap visar forskningen att detta inte alltid gäller tonårsmödrar och fäderna till barnen. Snarare kan man av flera skäl befara att det i dessa familjer går åt motsatt håll. Samhällsutvecklingen pekar generellt mot att föräldrar idag ses som jämställda och potentiellt resursrika. Tonårsföräldraskap däremot betraktas som riskfyllt och unga mödrar känner sig utpekade ifrågasatta men ändå ansvariga, medan fädernas roll ignoreras eller ses som negativ. Dagens lagstiftning och försörjningssystem är inte utformade för att få barn som ung. Inte heller skolsystemet kan hantera tonåringar som får barn och detta tillsammans med en oreflekterad moderscentrering får det till följd att ojämställdheten vidmakthålls.

Om man istället tillät ålder få en faktisk betydelse i den meningen att de unga mödrarna inte förväntades ta ett större ansvar än de (i de flesta fall) äldre fäderna. t.ex. genom att underlätta för mödrar att göra klart sin utbildning och för fäderna att tillägna sig föräldraskapet. Då skulle troligen inte att få barn som ung vara en så belastande situation som det idag framstår vara för alla inblandade. Att utgå från att både mödrar och fäder är att räkna med och har förmåga att vara föräldrar är därför det viktigaste man kan göra i mötet med unga föräldrar. Även när det gäller fortsatta studier kring

ungt föräldraskap måste den ensidiga fokuseringen på moderskapet överges och nya ansträngningar göras att fånga upp även fädernas roll för barnen. Risker finns annars att även forskningen medverkar till att föreställningar om kön återskapas och bibehålls vilket denna studie visar inte är till gagn för varken barn eller föräldrar.

Litteraturlista

- Bangura Arvidsson, M. (2003). *Ifrågasatta fäder. Olika bilder av fäder till utsatta barn*. Avhandling socialhögskolan: Lunds Universitet
- Bengtsson, V., Acock, A., Dilworth-Anderson, K., Klein, P. & David, M. (red) (2005). *Sourcebok of Family, Theory and Research*. London: Sage
- Bengtsson, M. (2001). *Tid, rum, kön och identitet*. Lund: Studentlitteratur
- Bengtsson M & Frykman J (1987) *Om maskulinitet. Mannen som forskningsprojekt*. JÄMFO. Stockholm: Regeringskansliets offsetcentral
- Berg, L-E. & Johansson, T. (1999). *Den andre föräldern. Om deltidspappor och deras barn*. Stockholm: Carlsson
- Bogdan, R. & Taylor, S. (1998). *Introduction to Qualitative Research Methods* (third edition). New York: Wiley & Sons
- Bäck-Wiklund, M. & Johansson, T. (2003). *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och Kultur
- Bäck-Wiklund, M. & Bergsten, B. (1997). *Det moderna föräldraskapet: en studie av familj och kön i förändring*. Stockholm: Natur och kultur
- Connel, R. (2008) *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos
- Ekéus, C. (2004). *Teenage Parenthood. Paternal characteristics and Child health Outcomes*. Avhandling. Diss 04:04:365 Stockholm: Karolinska Institutet
- Hertfeldt Wahn, E. (2007). *Teenage childbearing in Sweden. Support from social Network and Midwife*. Avhandling Stockholm: Karolinska Institutet
- Hydén, C-L. (2008). *Analys av berättelser i forskningsintervjuer i Larsson, S. & Sjöblom, Y. Lilja, J. (red) Narrativa metoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Hydén, M. (2008). *Om den svåra konsten att lyssna till berättelser i Larsson, S. & Sjöblom, Y. Lilja, J. (red) Narrativa metoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Hwang, P. (2000). *Småbarnspappor i familjen i Hwang, P. (red) Faderskap i tid och rum*. Stockholm: Natur och Kultur
- Jalmert, H. (1983). *Om svenska män. Fostran, ideal och vardagsliv*. Arbetsmarknadsdepartementet. Ds A 1983:2
- Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur
- Johansson, T. (2004). *Faderskapets omvandlingar*. Centrum för kulturstudier i samarbete med Göteborgs Universitet och: Daidalos
- Johansson, T. (2009). *Familjeliv*. Malmö: Liber
- Larsson, S. & Goldberg, T. (2008). *Närvarande och frånvarande berättelser. "Frontstage"- och "backstage"-analyser*. I Larsson, S. & Sjöblom, Y. Lilja, J. (red) *Narrativa metoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Lennéer-Axelsson, B. (1989). *Männens röster*. Göteborg: Sesam
- Magnusson, E. (2006). *Hon, han och hemmet. Genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Natur & Kultur
- Morgan, D. (1996). *Family Connections: an introduction to family studies*. London: Polity Press
- Otterblad Olausson, P. (1999). *Teenage childbearing: pregnancy outcomes and long-term consequences for the mothers*. Avhandling. Stockholm : Karolinska Institutet

- Petersson, G. (2006). *Närvarande mödrar och tillräckligt frånvarande fäder*. Om socialtjänstens bedömningar av föräldrars omsorg. *Socialvetenskaplig tidskrift* nr 1 2006 s 51-65.
- Plantin, L. (2001). *Mäns föräldraskap. Om mäns upplevelser och erfarenheter av faderskapet*. Avhandling vid Göteborgs Universitet: Institutionen för Socialt Arbete
- Plantin, L. (2003). Faderskap i retorik och praktik. Om nya fäder i gamla strukturer. I Bäck-Wiklund, M. & Johansson, T. (red) *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och Kultur
- Riessman, C. (2008). i översättning av Sjöblom, Y. Analys av individuella berättelser. I Larsson, S., Sjöblom, Y., Lilja, J.(red). *Narrativa metoder i socialt arbete* Lund: Studentlitteratur.
- Rubertsson, C. (2004). *Depression and partner violence before and after child birth*. Doktorsavhandling Institutionen för omvårdnad: Karolinska Institutet
- Silva, E.B. & Smart, C. (red)(1999). *The new Family?*. London: Sage
- Sjöblom, Y., Lilja, J.(red)(2008). *Narrativa metoder i socialt arbete* Lund: Studentlitteratur
- Skott, C. (2004). *Berättelsens teori och praktik narrativ forskning i ett hermeneutiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Socialstyrelsen (2006). Kapitel 7 Utsatthet bland barn och unga. I *Social Rapport 2006*. Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen (2010). *Social Rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen
- socialstyrelsens statistikdatabas medicinska födelseregistret 1973-2008
www.socialstyrelsen.se
- Sommer, D. (2005) *Barndomspsykologi- Utveckling i en förändrad värld*. Malmö: Runa
- Strömbergsson, L-E. Lennéer-Axelson, B. Samulesson, G. Frankenberg, Jonsell, Osland-Johansson. (1983). *Att bli förälder- En familjestudie under graviditet och barnets första levnadsår*. Stockholm: Allmänna barnhuset
- Tryggvason, N. (2006). *Man ska gratulera det är något fint att få barn*. En kvalitativ studie om att bli mamma i tonåren. D-uppsats Institutionen för Socialt arbete: Göteborgs Universitet
- Ungdomsstyrelsen(2011) *Gravid i plugget*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen

Bilaga 1)

2009-01-21

Individ och samhälle
Nina Tryggvason
Telefon
0520-223767
e-post
nina.tryggvason@hv.se

Hej!

För snart 30 år sedan deltog du/ni i ett forskningsprojekt som handlade om föräldraskap under barnets första år. Projektet var ett samarbete mellan Göteborgs universitet, Barnkliniken i Vänersborg och Barnhälsovården i Norra Älvsborg. 166 blivande och nyblivna föräldrar intervjuades och resultatet mynnade ut i en rapport som fick namnet ”Att bli förälder”. Personal på bl.a. Mvc och Bvc fick genom studien viktig kunskap om hur det kan vara att bli förälder.

Men att vara förälder handlar inte bara om barnets första år utan är ett långt åtagande som oftast inrymmer både glädjeämnen och bekymmer och inverkar på livets alla områden. Vi på Högskolan Väst kommer nu att genomföra uppföljande intervjuer med några av de föräldrar och barn som deltog i undersökningen för tretti år sedan. Ert barn kommer att få ett eget brev, där hon/han informeras om undersökningen och tillfrågas om deltagande. Syftet med intervjuerna är att få kunskap om föräldraskap påverkas beroende på när i livet man blir förälder. Vi är intresserade av att få veta hur du/ni hanterat och upplevt din/er situation som förälder och fostrare och hur barnen uppfattat och upplevt sin situation i familjen, men också hur det påverkat andra sidor av livet som möjlighet till utbildning, arbete och fritid.

Vi, som genomför den här undersökningen är Gösta Samuelsson som var ansvarig för den ursprungliga undersökningen för 30 år sedan, Emma Sorbring ansvarig för detta projekt och Nina Tryggvason som kommer att genomföra intervjuerna.

Vi kommer att kontakta dig på telefon och om du väljer att delta i studien bokar vi en tid för intervju. Du kan själv välja var du vill bli intervjuad; hemma eller annan lämplig plats. Intervjun kommer att ta 1-2 timmar och bandas för att sedan skrivas ut. Utskriften kommer att förvaras i Högskolan Västs arkiv under 20 år (enligt högskolans föreskrifter). Allt som kommer fram i intervjun kommer att behandlas konfidentiellt d.v.s. ingen mer än de inblandade i projektet kommer att få del av vad som framkommit och resultatet kommer att presenteras på ett anonymt sätt. Din medverkan i projektet är frivilligt. Om du väljer att inte delta kan du på begäran få det sparade materialet förstört.

Vi kommer att kontakta dig per telefon om ungefär en vecka för att svara på eventuella frågor samt boka tid för intervju. Vill ni fråga om något innan dess går det bra att maila eller ringa mig på telefon 0520-22 37 67 alternativt 0739656493.

Med vänliga hälsningar

Nina Tryggvason

Bilaga 2)

Medgivande att delta i Projektet ungt föräldraskap igår - idag

Du/Ni har blivit tillfrågade och valt att delta i ett forskningsprojekt där vi kommer att intervjua föräldrar och deras vuxna barn. Du/ni kommer att få svara på frågor angående upplevelse och hantering av föräldraskap och dess inverkan på livet. Intervjun kommer att ta 1-2 timmar och spelas in på band för att därefter skrivas ut (transkriberas).

Informationen som du/ni ger oss är konfidentiell. Ert/era fullständiga namn kommer inte att finnas med i resultatet och i resultatet finns det ingen information som kommer att kunna härledas till er personligen.

Ditt/ert medverkande i projektet är frivilligt och ni kan när som helst välja att avbryta er medverkan och begära att få materialet förstört. Har ni några frågor?

Om ni under studiens gång har några frågor eller upplever något problem med ert deltagande i intervjuerna kan ni kontakta Nina Tryggvason (0520-22 37 67) eller projektledare Emma Sorbring (0520-22 37 12). Om ni har frågor angående era rättigheter som deltagare i projektet kan ni kontakta ordförande för Högskolan Västs forskningsetiska kommitté, Soly Erlandsson (0520-22 37 59).

Vänligen skriv under för ert deltagande i undersökningen:

namnteckning och namnförtydligande, förälder 1

ort, datum

namnteckning och namnförtydligande, förälder 2

ort, datum

Bilaga 3)

Bakgrundsfrågor till den äldre åldersgruppen (ca 50 – 60 år)

1. Födelseår _____
2. Boendeform Hyreshus Bostadsrätt Radhus Villa Övrigt _____
3. Civilstånd Gift Omgift Skild Separerad Änka Sambo
Sedan hur länge _____
4. Barn/barnbarn Födelseår för biologiska barn
Antal biol. barn _____ Barn 1(äldst) _____
Antal bonus barn _____ Barn 2
Antal barnbarn _____ Barn 3

5. Högsta utbildningen Grundskola Avslutad -
_____ Gymnasium Avslutad -
_____ Högskola/Universitet Avslutad -

6. Sysselsättning Yrkesarbetar Heltid Deltid
Med vad? _____
Typ av arb.pl.? _____

Arbetslös
Pensionär
Övrigt _____
7. Tillfredställande privatekonomi Nej Någorlunda Ja
Motivera _____

Frågor om eventuell nuvarande partner

8. Förälder till 1a barnet JA NEJ
9. Högsta utbildningen Grundskola Gymnasium Högskola/Universitet
10. Sysselsättning Yrkesarbetar Heltid Deltid
Med vad? _____
Typ av arb.pl.? _____

Arbetslös
Pensionär
Övrigt _____

Intervjuteman : Dessa är inte tänkta som absoluta frågor som ställs på samma sätt varje gång utan snarare som guider för att hålla fokus på föräldraskap.

Olika tidsperioder Critical incidentsfrågor	Pappa Genomgående teman	Teman för olika perioder
Kontakt idag <i>Kan du berätta om något du är speciellt stolt över eller orolig för som rör X?</i>	Yrkesliv/faderskap/egna intressen/Nätverk Vad har faderskapet inneburit och betytt för dig under olika perioder?	Hur ser kontakten ut praktisk/ekonomisk/emotionell? Hur ofta/sällan har ni kontakt? Vem tar initiativ till kontakt? Barnbarn?
Tonårstid <i>Kan du berätta om någon situation under tonåren när du kände dig orolig för X och hur du och/eller den andra föräldern i så fall hanterade den situationen?</i>	Under denna period Kan du beskriva dig själv som pappa? Den andra föräldern?	Beskriv X som tonåring? Hur såg vardagslivet ut? Ansvarsfördelning i hemmet/med barnen Kontakten, hur såg den ut? Kunde ni prata? Om tex alkohol/preventivmedel/ oro för graviditet? Litade du på X? Utmaningar för dig som förälder under tonårstid/?
Skoltid <i>Kan du berätta om några tillfällen då du speciellt kände att du fick det stöd du behövde när det gällde barnets omsorg och fostran?</i>	Under denna period Kan du beskriva dig själv som pappa? Den andra föräldern?	Berätta om X under denna period Hur såg vardagslivet ut? Ansvarsfördelning i hemmet/med barnen Hur var kontakten med barnet? Utmaningar för dig som förälder under skoltiden ?
Småbarnstid <i>Kan du tänka tillbaka och berätta om hur det var när ni fick graviditetsbeskedet?</i>	Berätta om hur livet förändrades när du fick barn? Vad tänkte du om att bli pappa? Om partnern som mamma?	Graviditet – planerad? - egna och andras reaktioner? Hur såg den sociala situationen ut? Föräldraledighet/ Barnomsorg? Utmaningar för dig som förälder under småbarnstid?